

KUSTBON

NR 4
DECEMBER
1999
ÅRGÅNG
56

FÖRBINDESELÄNK FÖR ESTLANDS SVENSKAR

FÖRBINDELSLÄNK FÖR ESTLANDS SVENSKAR

Utgiven av Estlandssvenskarnas kulturförening
SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

Ansvarig utgivare: Sven Salin
Redaktör: Agneta Klitter

Kustbons redaktion och SOV:s expedition:
Roslagsgatan 57, 1/2 tr ned, 113 54 Stockholm.

Öppettider: mån-tor 9 - 14.

Stängt i juli.

Tel: 08-612 75 99. Fax: 08-612 77 85.

Hemsida: www.algonet.se/~song

1999 utkommer Kustbon med 4 nummer.

Prenumerationspris: 270 kr helår.

Kustbons och SOV:s postgiro 35 13 11 - 6.

Annonspriser:

1/1 sida (170 x 260 mm) 1.650:-, 1/2 sida (170 x 128) mm 900:-,

2 sp x 128 (112 x 128 mm) 650:-, 1 sp x 128 (54 x 128 mm) 400:-,

2 sp x 84 (112 x 84 mm) 550:-, 1 sp x 84 (54 x 84 mm) 350:-,

dödsannonser 400:-, bilaga minimum 1.000:-/st.

Produktion: Nordreklam · Lindbloms · Realtryck Stockholm 1999

INNEHÅLL

2. Ledaren av *Elmar Nyman*
4. Vipallkvinnorna av *Göran Hoppe*
6. Kvar i Sutlep - Edgar Stahlman av *Göran Hoppe*
10. Den 54:e hembygdsgdagen av *U-S Rundgren*
11. Manilla och Frihetens port av *U-S Rundgren*
12. Kära svenskar i Estland! av *Sven Salin*
Serieruta av *Elmar Blomberg*
13. Vårens sista seminarium
refererat av *Mattias Reinholdson*
16. I Tallinn av *Ragnar Östberg*
17. SOV:s 90-årsfirande i Svenska S:t Mikael's kyrka den 25 juli av *Ivar Boman*
18. Russwurms förord av *Sven Ahlström*
19. Svenskbynsidan Redaktör *Jörgen Hedman*
En ögonblicksbild från Ukraina I. Av *Åke Uthas*
20. Nu finns Guldstrand på estniska!
Av *Margit Rosen Norlin*
Register över Kustbons årgångar 1944-1998
av *Elmar Nyman*
21. Första tillbakaflytten till Runö
av *Maj-Gun Öman*
Tack från Oliver av *Margit Rosen Norlin*
22. Bortgångna märkesmän hedrade av *E. Nyman*
23. Nybörjarkurs i estniska av *Britt-Marie Ahlberg*
24. Föreningsnytt
Arkivgruppen
Bokanmälan
26. Kalevipoeg av *Birgitta Milits*
27. Stort intresse för Estland på Bokmässan!
Av *Agneta Klitter*
28. Estlandssvenskarnas kyrkodag av *M. Ahlström*
Osvald Stahl till minne av *Herbert Stahl*
29. Familjenytt
30. Bemärkelsedagar

Omslagsfoto av *K. Akel:*

Gamla staden i Reval. Porten till Viru tånäv.

Ett berikande jubileumsår

I Estlandssvenskarnas nutidshistoria intar två årtal en rangplats: 1909 – året då bildningsföreningen Svenska Odlingens Vänner i Estland (SOV) kom till – och 1944, då det slutliga uppbrottet från de urgamla boplatserna ägde rum. Festligheterna kring 50-årsminnet av "den stora evakueringen" har vi alltså i färskt minne. I år, 1999, har Svenska Odlingens Vänner stått i fokus.

SOV:s verksamhet och betydelse har från tid till annan belysts, framför allt givetvis i vår egen tidskrift. Detta års aktiviteter har likaså till större delen redan refererats i Kustbon. Därför följer nu endast en översikt av årets begivenheter jämte några reflektioner.

Celebrerandet inleddes med en högtidssammankomst i februari i Historiska Museets Barocksal. Stockholms biskop Caroline Krook inledde med en andaktsstund. Lyckönskingar framfördes av bl a ordföranden i Riksdagens Kulturutskott Inger Davidsson, Sveriges ambassadör i Estland Elisabeth Borsiin Bonnier, Estlands ambassadör i Sverige Andres Unga, generalsekreterare Lennart Limberg från Riksföreningen Sverigekontakt.

Högtidstal, deklamation, solosång, översiktsutställning anordnad av SOV:s arkivgrupp berikade ytterligare sammankomsten.

Vid ett antal specialseminarier i SOV:s egna lokaler under vårmånaderna behandlades estlandssvenskarnas historia och deras bosättningsområden ur olika aspekter. Bl a informerade forskare från kulturgeografiska institutionen vid Uppsala universitet om intressanta projekt som initierats och leds av professor Göran Hoppe.

För första gången i SOV-jubileernas historia förlades en del av festligheterna till det gamla hemlandet. En välorganiserad gruppresan i slutet av juli gjorde det möjligt för oss att på några dagar bese så gott som hela den tidigare svenskbygden plus en betydande del av det Estland som låg utanför "vårt territorium". Den geografiska orienteringen var naturligtvis särskilt givande för dem som för första gången besökte dessa trakter – och de var rätt många. Vi befann oss i ett område som i århundraden, ja, kanske redan vid förra millennieskiftet, bebotts av svenskar. Naturligtvis var det också mycket intressant att få kontakt med den lokala befolkningen, främst med de få svenskar som alltså finns kvar. De har mycket att berätta om besökaren ger sig tid att lyssna – rädslan för att säga för mycket har så småningom släppt.

Vi deltog i gudstjänster i våra förfäders kyrkor: S:t Mikael i Reval där biskop Caroline Krook predikade och en mycket njutbar konsert gavs, samt Nuckö kyrka och Rosleps kapellruin. I dessa senare helgedomar predikade Nuckö församlings kyrkoherde Levi Reinaru och deltagaren i vår resa kyrkoherden Folke Elbornsson från Slöta församling i Västergötland – svärson till förra Nucköherden Sven Danell. Många av oss bevistade också gudstjänsterna i Ormsö kyrka liksom i Hapsals domkyrka/slottskyrka, där gudstjänsten hade karaktären av konsert. Runöborna förlade Estlandsbesöket till sin hemö i Rigaviken. Självfallet ingick i deras program högmässa i kyrkan.

Ett centralt inslag i Estlandsresan utgjorde besöken i tre för estlandssvenskarna relevanta museer. Eesti Rahvamuuseum (Estniska Etnografiska Museet) i Tartu/Dorpat visade oss en mycket intressant specialutställning, enkom anordnad med tanke på SOV-jubileet, omfattande en unik samling av estlandssvenska bruksföremål och annan rekvisita som hörde bondehushållet till. Aibolands museum, som alltså befinner sig i uppbyggnadskedet, visade redan nu en rätt impone-

KUSTBON

FÖRBINDELSLÄNK FÖR ESTLANDS SVENSKAR

INNEHÅLLS- FÖRTECKNING 1994-1998

UTGIVARE:

Svenska Odlingens Vänner

ANSVARIG UTGIVARE:

Sven Salin

REDAKTÖR:

Agneta Klitter

REDAKTIONSKOMMITTÉ: Helene Ahlberg, Tiia Derblom Anderson, Jörgen Hedman, Göran Hoppe,
Elmar Nyman och Bertil Westerman

		År	Nr	Sid				
HISTORIA								
Ur en gammal krönika	H. Luther	1994	1	7	De mångspråkiga estlandssvenskarna	S. Appelblom	1995	2 17
Viktigaste 700-årsminnet	E. Lagman	1994	4	4	Rosleps kapell	E. Lagman	1995	2 21
Kanonerna på Nargö, del 1	E. Schmidt	1995	1	6	Arvet	T. Derblom	1995	4 2
Två historiska urkunder	J. Hedman	1995	1	20	E. Schmidt, 1996 års kulturstipendiat	E. Nyman	1996	1 3
Bonden som kallades "Holmens kung"	J. Hedman	1995	2	12	Den estlandssvenska kartan, del 2	G. Hoppe	1996	1 4
Kanonerna på Nargö, del 2	E. Schmidt	1995	3	9	Vad händer i Gamla Hamnen?	G. Hoppe	1996	1 11
Rågösvenskarnas friköpsbrev	A. Lindgren	1995	3	12	Estl.svensk identitet och sammanhålln.	S. Salin	1996	2 2
Ett flyttande folk	E. Lagman	1995	3	13	Nya studier om estl.sv., 13 upps. hos SOV		1996	2 3
Rättelse till "Holmens kung" i nr 2	J. Hedman	1995	3	18	Dagö- o. Ormsöbönd. fiske på 1600-talet	J. Hedman	1996	2 20
Från småbruksbygd till sommarland?	G. Hoppe	1995	4	3	Utställn. Estland-Sverige - kulturhist. möte	H. Lepp	1996	3 8
En vagn lastad från Odensholm 1940	J. Holst	1995	4	10	Den estlandssvenska kartan, del 3	G. Hoppe	1996	3 11
Vårt hav - vårt liv	J. Hedman	1996	1	2	Vem vill vara ester?	M. Reinholdsson	1996	3 15
Kanonerna på Nargö, del 3	E. Schmidt	1996	1	8	Språkförtryck i Estland	M. Stenberg	1996	4 18
Gustav II Adolf, Sveriges kung 1611-1632	H. Mickelin	1996	4	25	Reval 1652 (Drott. Kristinas Reichstaler)	L. O. Lagerqvist	1996	4 20
Sovjetmilitären i svenskbygden, del 1	G. Hoppe	1997	1	6	Vad omfattar det estl.svenska kulturarvet?	G. Hoppe	1997	1 2
Sovjetmilitären i svenskbygden, del 2	G. Hoppe	1997	3	4	Delade meningar?	E. Nyman	1997	1 18
Ett flyktäventyr år 1808	E. Wikman	1997	3	14	Det estlandssvenska kulturstipendiet	S. Salin	1997	2 3
Hedendom och strikta kyrkoseder	S. Appelblom	1997	4	10	Delade meningar? Vem är estlandssvensk?	Oskar Utas	1997	2 14
Sovjetmilitären i svenskbygden, del 3	G. Hoppe	1998	1	4	Aibolands museum	Per Ehn	1998	1 27
Arv på Runö	F. Österman	1998	1	22	Ett estlandssvenskt museum	G. Hoppe	1998	2 3
Runö - Fredrik Österman berättar	F. Österman	1998	3	9	Modersmålets sång 100 år	M. Torvalds	1998	2 4
Vad gjorde sv. kungen i Hapsal år 1351?	J. Hedman	1998	4	12	Nordiska museets baltiska afton	M. Österman	1998	2 6
					Se bruksbåtar, människor och kustkulturer	M. Majlund	1998	2 11
					Aibolands museum	P. Ehn	1998	2 24
					Noka - Nuckö - Noarootsi	M. Stenberg	1998	2 25
					Skötebarnet Kustbon 80 år	E. Nyman	1998	3 3
					Aibolands museum, utställn "Guldstrand"	P. Ehn	1998	3 7
					Utställningen "Guldstrand" inv den 27 juni	M. Rosen Norlin	1998	3 8
					Om en bortglömd folkgrupp	P. Nylander	1998	3 26
SPRÅK OCH KULTUR								
Hem till Sverige - estl.sv. på bokmässan	A. Klitter	1994	4	14				
Den estlandssvenska kartan, del 1	G. Hoppe	1995	1	10				
Namnet Rosleps kapell	B. Granberg	1995	1	25				

Hembygdsdräkter	I. Andersen	1998	4	4
Nya tag på Aibolands museum	G. Hoppe	1998	4	10
Estlandssvensk folkmusik	J. Hedman	1998	4	18
Rågöbornas folkliga kultur i museet i Keila	J. Holst	1998	4	21
Svenskar i Estland	P. Nylander	1998	4	24
En magisterdisp. på estl.svenska dialekter	Kullo Remme	1998	4	25
SOFI (Språk- och folkminnesinst.) flyttad!	J. Holst	1998	4	28
Aibolands museum	Alar Schönberg	1998	4	36

BERÄTTELSER PÅ DIALEKT

Kom än anan da!	E. Nyman	1994	1	13
Hugos jubileum	R. M. Herman	1994	1	23
Kämpas-rännas e Källskoer	E. Nyman	1994	2	21
Ajn niamods jöhläg	E. Nyman	1994	4	12
Ajn fåfenda hos-rajs	E. Nyman	1995	1	14
Om Sibirien (svenskbymål)	T. J-son Mutas	1995	2	19
Fest opa Storeiarna 1932	Elsa Arjak	1995	3	14
Hån had ärand te rätshuse	E. Nyman	1996	2	10
Te språk määtanat	E. Nyman	1996	2	10
Hån jöhläge komor man no ehoare	E. Nyman	1996	4	10
Ain båndomsjul	H. Lindström	1997	4	9
Tätä ja fick bet aiken mot internate	E. Nyman	1998	4	6

FÖRENINGSVERSAMHET OCH SAMMANKOMSTER

Ormsö minnesdagar 1994	Ormsö hamb.för.	1994	1	25
SOV:s årsmöte 16 april	M. Ahlström	1994	2	15
Korkisborna hjälper Estland	Lembit Pella	1994	2	18
Rickul/Nuckö hembygdsförening	P-E. Fyhr	1994	2	26
Rickul/Nuckö hembygdsförening	P-E. Fyhr	1994	3	26
1994 – Ett år att minnas	S. Salin	1994	4	2
Estlandssvenskarnas Skansendag	S. G-son Hoas	1994	4	6
Estlandssvenskarnas minnesdag	E. Lagman	1994	4	8
Kyrkodagen	M. Hammerman	1994	4	19
Rickul/Nuckö hembygdsförening	P-E. Fyhr	1994	4	22
Släktforskare, Ormsö		1994	4	23
Temakvällar hos Arkivgruppen		1994	4	23
Minneshögtid i Konserthuset i Stockholm	H. Mickelin	1994	4	28
SOV och ungdomen	S. Salin	1995	1	2
Midvinterfesten på Lantis	M. Hammerman	1995	1	3
Årsmöte i Nargöföreningen		1995	1	26
Rickul/Nuckö hembygdsförening	P-E. Fyhr	1995	1	27
SOV: s årsmöte i Eesti Maja den 8 april	Ingrid Karlsson	1995	2	14
Rickul/Nuckö hembygdsförening	P-E. Fyhr	1995	2	21
Ormsö hembygdsfören. årsmöte 1995	M. Hammerman	1995	2	22
Kärsläts byalags årsmöte	T. Hammerman	1995	2	22
Sviby byalags sjätte storträff		1995	2	22
Hem till Estland	S. Salin	1995	3	2
Rickul/Nuckö hembygdsförening	P-E. Fyhr	1995	3	18
Esto. Stockholm-Tallinn 1996		1995	4	25
Rickul/Nuckö hembygdsförening	P-E. Fyhr	1995	4	25
Familjefesten 1995	H. Ahlberg	1996	1	14
Esto 96 och estlandssvenskarna	H. Mickelin	1996	1	22
Rickul/Nuckö hembygdsförening	P-E. Fyhr	1996	1	24
SOV:s årsmöte i Eesti Maja den 13 april	U-S. Rundgren	1996	2	12
Esto 96 – Estnisk kulturfestival	H. Mickelin	1996	2	15
Rickul/Nuckö hembygdsförening	P-E. Fyhr	1996	2	26
Svibyborna träffades	H. Mickelin	1996	2	26
Årsmöte i Nargöföreningen	M. Rosen Norlin	1996	2	26
Program 5 aug. på Scalateatern	U-S. Rundgren	1996	3	4
Estlandssvenskarnas program på CCC	U-S. Rundgren	1996	3	5
Rågöbornas danslag på trettionde varvet	A. Lindgren	1996	3	6
Rickul/Nuckö hembygdsförening	P-E. Fyhr	1996	3	20
Hembygdsdagen 31 augusti	T. Lorentz	1996	4	3
Musikliv att avundas	M. Reinholdsson	1996	4	11
Skön musik på estl.svenskarnas kyrkodag	B. M. Lorentz	1996	4	13
Rickul/Nuckö hembygdsförening	P-E. Fyhr	1996	4	25
Familjefest på Lustikulla 30 nov 1996	A. Klitter	1997	1	21
Rickul/Nuckö hembygdsförening	P-E. Fyhr	1997	1	22
Ökat samarb. för bättre sammanhållning	S. Salin	1997	2	2
Det behövs två för en tango, SOV:s årsm.	A. Klitter	1997	2	8
Rickul/Nuckö hembygdsförening	P-E. Fyhr	1997	2	18
Odenholms byalag	O. Fahlström	1997	2	18
Rågöspalten	A. Lindgren	1997	2	18
Nargöföreningen	M. Rosen Norlin	1997	2	18
Hembygdsdagen lördagen den 30 aug.	U-S. Rundgren	1997	3	12
Några frågor till styrelsen i S O V	A. Strömkvist	1997	3	24
Rickul/Nuckö hembygdsförening	P-E. Fyhr	1997	3	26

Den första torsdagen i varje månad	U-S. Rundgren	1997	3	26
Korkisdagen – fjärde gången	A. Lindgren	1997	3	28
Full (tråd-)rulle på Roslagsgatan	U-S. Rundgren	1997	4	25
Odenholms byalag	O. Fahlström	1997	4	25
Rickul/Nuckö hembygdsförening	P-E. Fyhr	1997	4	25
Nargöföreningen	M. Rosen Norlin	1997	4	25
Runöträff		1998	1	26
Rickul/Nuckö hembygdsförening	P-E. Fyhr	1998	1	26
Odenholms byalag	O. Fahlström	1998	1	26
Ormsö hembygdsförening	N. Gärdström	1998	1	26
SOV + SONG = SANT	S. Salin & Ahlström	1998	2	2
SOV:s årsmöte den 9 maj	A. Klitter	1998	2	16
Nargöföreningen	M. Rosen Norlin	1998	2	23
Rickul/Nuckö hembygdsförening		1998	3	23
Ormsö hembygdsförening	N. Gärdström	1998	3	24
1999 – ett historiskt år	S. Salin	1998	4	2
Hembygdsdagen 29 augusti 1998	U.-S. Rundgren	1998	4	4
Med rötter på Stora Rågö, Åsbin	H. Stahl	1998	4	30
Rågöspalten	A. Lindgren	1998	4	34
Ormsö hembygdsförening	N. Gärdström	1998	4	35
Rickul/Nuckö hembygdsförening	P-E. Fyhr	1998	4	35

HEMBYGD

Den sista väckelsen på Nargö	E. Schmidt	1994	1	4
Not. rörande SOV:s 85-åriga existens	E. Nyman	1994	2	4
En stuga på Skansen	S. Appelgren	1994	2	7
Surläppan och Kelkonäsan	E. Schmidt	1994	2	20
Sommarparadiset i Roosta, Rickul	O. Lindström	1994	2	24
Tragiskt minnesår 60 år tillbaka	H. Mickelin	1994	2	28
Julgalten	J. Hedman	1994	4	22
Odenholmens fyr. Om Georg von Wendt	S. Appelgren	1995	1	13
Från en fyrvigning till etnologi	D. Papp	1995	2	4
Blandade familjer på Nargö åren 1938-39	M. Rosen Norlin	1995	2	16
I Aiboland. Georg von Wendt, del 2	S. Appelgren	1995	3	6
Århundradens svensketskamp.				
Georg von Wendt, del 3	S. Appelgren	1995	4	16
Barnmorskan	S. Borrrman	1995	4	20
Vallandet i Estlands svenskbygder	A. Ahlberg	1996	1	20
Ett tal om tre S. Georg von Wendt, del 4	S. Appelgren	1996	2	4
"Den siste mohikanen" i Höbring	H. Viigipuu	1996	2	11
Barndomsminnen fr. Ormsö	K. Johansson & A. Storholm	1996	2	16
Dansglädje på Rågöarna	H. Pöhl	1997	2	12
Säljakt ur Uus Eesti 18 april 1937		1998	1	11
Två berättelser av Lembit Odres i övers.	A. Lindgren	1998	2	21
Tre systrar berättar minnen från Nuckö	R. Andersson	1998	4	8
Sante Marte besläktad med Halloween?	A. Klitter	1998	4	31

LITTERATURANMÄLNINGAR

"Städer förbi" 1931	H. Blomberg	1994	2	16
Ormsö – en ö i världen. Öar av A. Källgård	O. Lindström	1994	2	25
Ain Sarv: Om estlandssvenskars och svenskbygders öden i Estland efter andra världskriget	G. Hoppe	1994	3	26
J. Hedman: Svenskbyläkter	G. Hoppe	1994	4	25
"Flitiga händer" av I. Pöhl-Andersen	E. Smedberg	1994	4	27
B. Kummel:				
Svenskar i all världen förenen eder	G. Hoppe	1995	1	27
Spithamn – en by att minnas				
av S. Borrrman Skolhus-Mere		1995	2	26
Östersjöländernas hist., del 1 av D. Kirby	J. Hedman	1995	2	26
Östersjöväldet av M. Klinge	J. Hedman	1995	4	27
"Vi fick chansen..."				
av A.-G. Heyman och D. Finell	Einar Hamberg	1995	4	27
I kung Magnus tid av Michael Nordberg	J. Hedman	1996	1	28
Nargöborna kartlagda. Naissaare põlised perekonnad (Nargös gamla fam) av E. Schmidt	E. Lagman	1996	2	27
Nyman 330 av Brita Högnäs Sahlgren	J. Hedman	1996	3	19
Segern vid Narva. Början till en stormakts fall.				
Av Margus Laidre	J. Hedman	1996	4	27
Österut med Barbara. Roman av E. Lagman	J. Hedman	1996	4	27
Pagana eestlane av E. Schmidt	E. Lagman	1996	4	28
Valentin Silämikelis: Baltutlämningen	J. Hedman	1997	1	26
Östersjöländernas hist., del 2 av D. Kirby	J. Hedman	1997	1	27
Jaak Kross: Motvindskeppet	J. Hedman	1997	3	27
E. Lagman: Udden	J. Hedman	1997	4	27
A. Stiller: Die Gesch. der Estlandschweden	J. Hedman	1997	4	27
Einar Hamberg: Einar från Rickul.	H. Gilllingstam	1997	4	27

S. Appelgren: Estl. svenskar o. svenskbygd	H. Runblom	1998	1	27
Forskningar i Harrien. (Harjumaa Muus.)	A. Lindgren	1998	2	26
Herbert Lagman: På fjärran stigar	S. Salin	1998	3	26
A. Roos: Eesti kergejõustiki pool sajandit paguluses		1998	3	27
G. Björkman: Maria Sophia de la Gardie.	I. Edholm	1998	4	32
Matts Dreijer: Genom livets snårskog	M. Majlund	1994	4	32

KASSETT & CD-ANMÄLNINGAR

Svenskbykören sjunger.	M. Stenberg	1997	1	21
Dataspel-recension: Svea Rike	J. Hedman	1998	1	27

LYRIK & KONSTUTSTÄLLNINGAR

Mostlaslae (Ormsömål)	S. Ahlström	1994	1	22
Mare Minns storhoe (Ormsömål)	S. Ahlström	1994	2	18
Vid avskedet av Arnold Mändla	A. Lindgren	1994	3	24
Estlands Svenskar: Uppbrott, hemkomst	S. Ahlström	1994	4	5
Nionde timmen	S. Ahlström	1995	1	23
Pingst	S. Ahlström	1995	2	15
Gammoltien e svenskes bia	Bibor Maja	1996	2	22
Daisurn å ästn (Ormsömål)	S. Ahlström	1998	2	21
Ait fåtebåns oppväxt (Ormsömål)	S. Ahlström	1998	3	20
Impressioner. Claes-Göran Hamberg ställer ut		1996	2	24

BERÄTTELSER

En dag i oktober (m dialog på Ormsömål)	S. Ahlström	1995	3	17
Barnmorskan	S. Borrman	1995	4	20
Mandomsprovet	R. Westerbusch-Norberg	1997	1	16
Julminne	H. Lindström	1997	4	9
En liten svensk pojke. Ur realskol. läsebok	Sven Jerring	1998	4	20

ÖVRIGT

Vilka är flickorna?	T. Derblom	1994	2	17
Flickorna i Rågödräkt	T. Derblom	1994	3	22
Vacker julgåva till estl.svensk. julen 1944	A. Klitter	1994	4	13
Från en fyrvigning till etnologi	David Papp	1995	2	4
Dubbelt medborgarskap		1995	4	27
Hjärtligt tack (insaml. till A. Ükstis byst)	H. Meissner	1996	1	24
Hur länge skall vi kalla oss estl.svenskar	A. E. Thompson	1996	1	24
Många tack från Carita Laving		1996	3	10
Stimulera känslan för vårt ursprung...	I. Boman	1996	3	15
Avtal mellan Sverige och Estland		1996	4	24
Seglande kulturarv i Stockholm	Westerberg & Klitter	1998	3	18

DÖDSFALL OCH MINNESANTECKNINGAR

Till minnet av Agneta Lindström	V. Aman	1994	2	14
Till minnet av Agneta Lindström	Syskonbarnen	1994	2	14
Till minnet av Miriam Danell	E. Nyman	1994	3	17
O. Lindström in memoriam	S. Salin	1994	4	24
Anne-Marie Cronström in memoriam	M. Reinhammar	1994	4	25
Arthur Sigurd Enggrön in memoriam	Fam. Enggrön	1994	4	25
Till minnet av Katarina Friberg	M.B.	1995	2	28
Rättelse till ovanstående		1995	3	18
Till Erling Koinbergs minne	Koinberg-Eriksson	1995	3	20
Lovisa Österman	Olle Malmgren	1996	2	28
Svante Jakobsson	H. Mickelin	1996	2	28
Herbert Lir och Arvo Horm avlidna	H. Mickelin	1996	2	30
Kära mor Ida (I. Granberg f. Klippberg)	Flera förf.	1996	2	30
Om pappa Johannes - Johannes Lepp	H. Lepp	1996	3	16
Ervin-Johan Sedman	Flera förf.	1996	4	21
Rita Holmberg till minne	Holm & Nyman	1996	4	23
Till minne av Elmar Kärras	G. Hoppe	1997	1	24
Anders Stenholm till minne	E. Nyman	1997	1	25
Till Edvard Ahlbergs minne	A. Ahlberg	1997	2	20
Ett annorlunda eftermäle - Udo Strickman	H. Mickelin	1997	3	29
Kristina Lorentz f. Österman på Runö	U.-S. Rundgren	1997	3	30
En sista hälsning till vår far A. Grenberg	Flera förf.	1997	4	30
Professor Gustav Ränk - till minne	E. Nyman	1998	2	27
Arnold Kibus till minne	T. Derblom	1998	2	28
Matts Dreijer till minne	T. Lorentz	1998	2	29
Matts Dreijer 1901-1998	E. Nyman	1998	4	30
Tack Gunno för din musik (om G. Södersten)	S. Salin	1998	4	37

GAMMALSVENSKBY

Marknadsresa	G. A-son Hinas	1994	1	19
Kristina Knutas minnen, Bränslet.	G. A-son Hinas	1994	2	19
Meddelanden		1994	2	19

Kristina Knutas minnen, Nybyggnation: att hjälpa varandra		1994	3	19
Meddelanden		1994	3	19
Svenskbybornas verksamhetsber.		1994	3	19
Estlandssvenskarnas Skansendag	S. G-son Hoas	1994	4	6
Hjälpsändning till Gammalsvenskby	K. Knutas	1994	4	15
Meddelanden		1994	4	15
De försvunna svenskbyborna	J. Hedman	1995	1	19
Meddelanden		1995	1	29
Resa till Gammalsvenskby sommaren 1995		1995	1	29
Teodor Johansson Mutas berättar om Sibirien		1995	2	19
Svenskbysidan. Meddelanden		1995	2	27
Svenskbydagen i Roma	S. Ahlström	1995	3	15
Svenskbydagen	J. Hedman	1995	3	16
Svenskbymuseet		1995	3	16
Svenskbybornas klockstapel på Roma kyrkogård		1995	4	21
En 85-årig älderman, Emil Hoas	J. Hedman	1995	4	21
Svenskbybor i Kanada	J. Hedman	1996	1	19
Svenskbyklipp		1996	1	24
Nytt källmaterial		1996	2	19
Svenskbyklipp		1996	2	19
Svenskbydagen i Roma	J. Hedman	1996	3	7
Matilda Norberg kämpar vidare. Hoppas på återförening i Sverige med ukrainska Nadia	J. Hedman	1996	3	7
Svenskbyklipp		1996	3	8
Nytt kyrkboksmaterial		1996	3	8
65-årsjub. i Meadows, Manitoba, Canada	I. Lundkvist	1996	4	19
Utg. av svenskbykörens skiva och kassett	J. Hedman	1997	1	19
Kyrkbok. för Gammalsvenskby annexförs.	J. Hedman	1997	2	13
Svenskbyklipp		1997	2	13
Svenskbydagen på Gotland	J. Hedman	1997	3	19
Svenskbyklipp		1997	3	19
Rapport om gammalsvenskby i dag	K. Knutas	1997	4	19
Svenskbyklipp		1997	4	24
Saltgurka på svenskbyvis		1997	4	24
Gustavianska krigarna i Gammalsvenskby	J. Hedman	1998	1	21
Upprop till hjälpinsamling		1998	1	21
Notiser om Gammalsvenskby och Dagö	J. Hedman	1998	2	19
Svenskbydagen den 1 augusti m.m.	J. Hedman	1998	3	19
Svenskbyklipp		1998	3	19
Saltgurka på svenskbyvis		1998	3	19
70 år sedan Svenskbybornas emigration	J. Hedman	1998	4	19

FRÅN ESTLAND

Gyttjebad i anrika Kuressaare	Klitter & Lorentz	1994	1	8
Roosta stugby	H. Tammerman	1994	1	23
Med president Meri i svenskbygden	E. Vesterby	1994	1	24
Notiser saxade från estniska tidningar	H. Mickelin	1994	2	22
Estlands president stöder estl.svenskarna	S. Salin	1994	3	4
Ormsödagarna 29-31 juli	M. Ahlström	1994	3	4
Ormsö	H. Callergård	1994	3	6
50 år efter - ett minne och ett spirande frö	A. Lindgren	1994	3	10
Det finns en strand att längta till - Nargö	M. Rosen Norlin	1994	3	11
Estl.sv. minnesdagar i Nuckö och Rickul	T. Derblom	1994	3	12
Ur mina dagboksant. från Runöresan	M.-G. Öman	1994	3	14
Noterat	H. Mickelin	1994	3	24
Skattsökning eller gravskändning	E. Schmidt	1994	4	20
Noterat: Ormsö, Nuckö, Estlands förvalt.	H. Mickelin	1994	4	21
Noterat	H. Mickelin	1995	1	24
Ny redaktör för Ronor		1995	1	25
Nyheter - ur Lääne Elu 1995	H. Derblom	1995	2	24
Thea och Ivar hemma i Estland	I. Boman	1995	3	4
Rapport från besök på Ormsö	N. Gärdröm	1995	3	16
Pensionärsålagheter i Nömme	I. Boman	1995	3	18
Sanering av Rågöarna och Odensholm	A. Lindgren	1995	3	18
En minibuss till skolan i Birkas	H. von Rosen	1995	4	24
Ambulans till Ormsö	C. Benholm	1995	4	24
Axplock ur Lääne Elu 1995		1995	4	25
Varmt tack från Birkaseleverna		1995	4	26
Birkas herrgård färdigrenoverad	I. Rüütli	1996	1	23
Ormsö folkdanslag saknar kjolar		1996	1	24
Var man bor i Reval, Hapsal och Rickul/Nuckö	I. Boman	1996	1	26
Saxat ur Lääne Elu	H. Derblom	1996	1	28
Talko kul formel för tråkiga jobb	M. Ripenberg	1996	2	14
Åsikter om estlandssvenskarna	I. Boman	1996	2	22
Anton Üksti (minnesstud i Hapsal)	H. Mickelin	1996	2	28
Rapport från Tallinn	I. Boman	1996	3	5

Minnessten över 2000 Ormsöbor	S. Salin	1996	3	6	Jag har en blåbärsskog	T. Derblom	1998	4	16
På bussresa genom Estland	M. Stenberg	1996	3	9	Bygga i Skätanäs är det bästa vi gjort	T. Derblom	1998	4	17
Hansastaden Tallinn firar Gamla stan	M. Rosen Norlin	1996	3	15	Borrby i våra hjärtan. En välsignad dag	Flera förf.	1998	4	22
Inlägg i namdebatten Reval/Tallinn	I. Boman	1996	3	15	Rapport från Dorpat	P. Ehn	1998	4	26
Nargö naturpark	E. Schmidt	1996	4	4	Estland välkomnar flera turister!	M. Rosen Norlin	1998	4	27
Ungdomsläger i Estland 8-14 juli 1996	A.-K. Sedman	1996	4	12	Grannland Estland	P. Nylander	1998	4	29
På bussresa genom Estland, del 1	M. Stenberg	1996	4	14	Rågöspalten	A. Lindgren	1998	4	34
Estl.svenska framg. i kom.valet på Ormsö	M. Hammerman	1996	4	24	Nargöföreningen	M. Rosen Norlin	1998	4	34
Skoldirektör Anton Ükstis bystinvigning	H. Mickelin	1996	4	25	Runö	Leif Strömfelt	1998	4	35
Rågöarna och Odensholm rensas fr skrot		1996	4	25	Rickul/Nuckö hembygdsförening	P. E. Fyhr	1998	4	35
Von Rosens palats Sveriges amb. i Tallinn	H. Lepp	1997	1	3					
Intryck från Runö	O. Stroh	1997	1	4					
Lyckat talko fortsätter sommaren-97	P. Ehn	1997	1	10					
På bussresa genom Estland, del 2	M. Stenberg	1997	1	12					
Kampen för ett kulturcentrum i Tallinn	I. Boman	1997	1	15					
Information från Ormsö	M. Hammerman	1997	1	20					
Gåva till Stiftelsen Aibolands museum		1997	1	20					
Slopap Tax-Free gynnar Tallinn-trad	M. Reinholdsson	1997	1	21					
Byst över Anton Üksti avtäckt och invigd	H. Mickelin	1997	1	28					
Paskleps folkhögskola i det nya Estland	B. Garefeldt	1997	2	4					
Byggnadsv.läger på järnv.stationen i Hapsal	A. Lepp	1997	2	6					
Kom.pamp på Ormsö m uppdr. fr. Sverige	H. Ahlberg	1997	2	10					
Lyckholms museum invigt	H. von Rosen	1997	2	11					
Till mitt ursprung	U.-S. Rundgren	1997	2	15					
Historia skrevs på Birkas	H. Stahl	1997	2	16					
Notiser från Ormsö	M. Hammerman	1997	2	17					
Runöspalten	T. Lorentz	1997	2	18					
Rågöspalten	A. Lindgren	1997	2	18					
Om komm., förändr. o. samhörighet	J. Hedman	1997	3	2					
Miljösamarbetet Sverige-Estland	J. Niss	1997	3	10					
En nubbe på gravan	H. Stahl	1997	3	16					
En resa för att återse platsen...	H. Richter	1997	3	23					
Runöspalten	T. Lorentz	1997	3	26					
Rickul/Nuckö hembygdsförening	P. E. Fyhr	1997	3	26					
Rågöspalten	A. Lindgren	1997	3	26					
Odensholms byalag	O. Fahlström	1997	3	26					
Naturligt att ändra länderprioritering något.									
Intervju med Lars Grundberg	Ü. Ignats	1997	4	4					
Den fjärde resan. Minnen och intryck av Runö	M. Österman	1997	4	6					
Hapsal	H. Hanes	1997	4	8					
Sol och skugga över ön i Rigabukten	M. Majlund	1997	4	14					
Nargö naturpark	M. Rosen Norlin	1997	4	16					
En promenad i Kajamala hemma i Reval	M. Berg	1997	4	18					
Språkkurs i svenska på Runö som. 1997	K. G. Engquist	1997	4	20					
Museinytt	G. Hoppe	1997	4	23					
Hälsning från Gamla hamnen i Hapsal	Per Ehn	1997	4	23					
Rågöspalten	A. Lindgren	1997	4	26					
Nargöföreningen	M. Rosen Norlin	1997	4	26					
Kulturrenovering i Hapsal	P. Nylander	1998	1	8					
Mot Estland. En resedagbok	B. Engdal	1998	1	14					
Sista dagen, första resan	I. Norberg f. Samberg	1998	1	17					
Ormsö fotograferat	M. Hammerman	1998	1	19					
Nyårsnatt i Hapsal	P. Nylander	1998	1	23					
Från Runö	T. Lorentz	1998	1	26					
Rågöspalten	A. Lindgren	1998	1	26					
Valborg i Hapsal	P. Nylander	1998	2	1					
Svenskbygden på Nätet	P. Nylander	1998	2	14					
Snabba fakta om Estland	H. Ahlberg	1998	2	15					
Samf. för estl.svensk kultur har fyllt 10 år	K. Reiljan	1998	2	17					
Ormsönotiser	M. Hammerman	1998	2	18					
Mina estniska barn – nyinflyttad i Hapsal	A. Nielsen	1998	2	20					
Rågöspalten	A. Lindgren	1998	2	23					
Korsgården på Runö	T. Lorentz	1998	2	23					
Rickul/Nuckö hembygdsförening	P.-E. Fyhr	1998	2	24					
Ormsö hembygdsförening	N. Gårdström	1998	2	24					
Västra Estland sommaren 1998	J. Hedman	1998	3	2					
Lennart Meri och Olofsdagen på Ormsö	M. Hammerman	1998	3	10					
Spithamn – Larsos – Händers – Moa									
Larsos Birgit, K. B.	Westerman Eldh	1998	3	14					
Betyd. hjälpsatser av Kumla till Estland	L. Pella	1998	3	20					
En gång i Veere 4 ggr o. i Kuressaare 3 ggr	U.-S. Rundgren	1998	3	22					
Odensholms byalag	O. Fahlström	1998	3	23					
Runöresan 15-22 juli. Museet m.m.	Leif Strömfelt	1998	3	24					
Ormsö hembygdsförening	N. Gårdström	1998	3	24					
Aibolands museum	Per Ehn	1998	3	24					
Hullo skola på Ormsö firade 60-årsjub.	M. Hammerman	1998	4	14					
Nuckö har hunnit långt med markärendena	T. Derblom	1998	4	16					

BEMÄRKESEDAGAR

Inga Bergholtz 80	E. Nyman	1994	1	20
Johan Engdahl 80 år	Hugo & Thomas	1994	1	22
E. Nyman 75 år	E. Lagman	1994	2	12
E. Nyman 75 år	S. Salin	1994	2	13
Elmar Gustaf Nyman	Hugo & Thomas	1994	2	13
Tomas Dreijer 75 år	T. Lorentz	1994	3	16
Johan Landman 75 år	H. Mickelin	1994	3	16
Katarina Ahlström 65 år	H. Selin	1994	4	13
Maria Fält och Maria Svärd, nittio år.	M.H.	1995	1	22
Alfred Adelman 80 år		1995	1	23
E. Schmidt fyller år	E. Lagman	1995	2	27
En 85-årig älderman, Emil Hoas	J. Hedman	1995	4	21
S. Appelgren 70 år	E. Nyman	1995	4	28
Agnes Hermansson 90 år	T. Lorentz	1995	4	28
Herbert Lagman 80 år	E. Nyman	1996	4	23
T. Lorentz 80 år	E. Nyman	1996	4	26
Till pappa Thomas	Ulla-Stina	1996	4	26
Ingvald Dyrberg 75 år	E. Nyman	1997	1	23
Sven Hansson 65 år	H. Mickelin	1997	1	23
Kustbon gratulerar Mati Lepp	T. Derblom	1997	3	20
S. Salin fyller 65 år. Intervju av	M. Ahlström	1998	3	16
H. Mickelin 85 år	S. Salin	1998	3	25
Agnet Tomingas 80 år	P. Nylander	1998	4	30

UTBILDNING, UTNÄMNINGAR, TJÄNSTER

Ny filosofie doktor, Gurli Schönberg Fyhr	A. Callenmark	1995	1	22
G. Hoppe, estlandssvensk kulturstipendiat	E. Nyman	1995	2	20
Rapport från en 10-åring	C. Laving	1996	4	30
S. Appelgren, estl.svensk kulturstip. 1998	E. Nyman	1998	2	12

PERSONALIA

Så minns vi Anders Lindström	L. Pella	1994	1	21
En stuga på Skansen (Jakob Blee)	S. Appelgren	1994	2	7
Ervin Johan Sedman	T. Derblom	1996	2	17
Amb. Margus Laidre lämnar Sverige	L. Grundberg	1996	4	9
Rein Westerbusch-Norberg, vem är du?	T. Derblom	1997	1	17
Edith Charlotta Jürgenson	L. Jürgenson	1997	2	20
En rickulpojke berättar	T. Derblom	1997	4	22

KYRKLIGT

Efter 55 år åter gudstjänst på Odensholm	K. Rosen	1994	3	8
Minnesstoden, Nuckö kyrkogård	A. Zeisig	1994	3	20
Upprop betr. Sutleps kyrkogård	H. Seffers & R. Gineman	1994	4	28
Ormsö kyrkofond	J. Lindström	1994	4	28
Gudstjänst över savnade fr. M/S Estonia	H. Mickelin	1994	4	30
Val i Svenska S:t Mikael's församl. i Tallinn	E. Nyman	1995	1	26
Stiftelsen S:t Mikael's i Tallinn kyrkofond		1995	1	26
Kyrkodagen	M. Rosen Norlin	1995	4	22
Maria Christina – ett votivskepp	M. Rosen Norlin	1996	1	7
Om insaml. för svenska kyrkan i Tallinn	T. Lorentz	1996	1	25
En musikalisk soaré	V. Aman	1996	2	23
Fonden för rest. av Ormsö kyrka - årsmöte	M. Hammerman	1996	2	28
Renoveringsarbetet är i full gång	I. Boman	1996	3	21
Musikliv att avundas	M. Reinholdsson	1996	4	11
En hälsning från kyrkan	M. Andersson	1996	4	13
Skön musik på estl.svenskarnas kyrkodag	B. M. Lorentz	1996	4	13
Ormsö kyrkofond		1996	4	24
Runö åter egen församling	T. Lorentz	1997	1	11
Klockstapel vid Sutleps kyrkogård	R. Gineman	1997	1	22
Ormsö kyrkofond	M. Hammerman	1997	2	18
Val i Svenska S:t Mikael's förs. i Tallinn	I. Boman	1997	2	19
Ormsö kyrkas altare	M. Hammerman	1997	2	19
Meddel. från sv. S:t Mikael's förs. i Tallinn	I. Boman	1997	2	22
Skattjakt	I. Boman	1997	2	22

Vill du bli medl. i sv. S:t Mikael's förs.	M. Andersson	1997	3	3
Första gudstjänsten sedan kriget!	I. Wachtmeister	1997	3	8
Hjälp DI rädda svensk kulturskatt i Estland	M. Reinholdsson	1997	3	13
Olofsdagen på Ormsö	M. Hammerman	1997	3	23
Sv. S:t Mikael's förs. fr. Reval - konsert	E. Nyman	1997	4	11
Kyrkodagen	M. Hammerman	1997	4	13
Musik, musik och mycket mera	U.-S. Rundgren	1998	1	20
Upprustning av S:t Mikael i Reval	M. Reinholdsson	1998	1	24
Altartavlan i Runö nya kyrka	T. Lorentz	1998	1	25
Sv.-estn. företag kalkar om Ormsö kyrka	M. Hammerman	1998	2	18
Ormsö kyrkofond. Årsmöte	M. Hammerman	1998	2	18
Årsm. i S:t Mikael's förs. kyrkoråd i Tallinn	I. Boman	1998	2	25
Renov. av den S:t Mikael'skyrkan i Tallinn	I. Boman	1998	3	21
Gudstjänst på Nargö	M. Rosen Norlin	1998	3	22
Lyckad presskonf. i S:t Mikael i Tallinn	G. Pettersson	1998	4	25
Kyrkodagen	G. Schönberg Fyhr	1998	4	28
Upprustning startar i S:t Mikael	M. Reinholdsson	1998	4	32

ESTLANDSSVENSKARNA I SVERIGE

Estlandssvensk identitet	S. Salin	1994	2	2
1994 – ett år att minnas	S. Salin	1994	4	2
En sentida Munkbromadam	I. Borrmann	1994	4	10
Frihetens port	H. Mickelin	1994	4	17
Estlandsutskottet avvecklas	E. Nyman	1995	2	2
Hem till Estland	S. Salin	1995	3	2
Ankomsten till Doverstorp	I. Luks	1996	2	8
Åsikter om estlandssvenskarna	I. Boman	1996	2	22
Högtidligt öppnande av ESTO –96	U.-S. Rundgren	1996	3	3
Att söka sina rötter	S. Salin	1997	4	2

ESTLANDSSVENSKAR UTOMLANDS

Självständighetsdag. Ur Hufvudstadsbl, Hfors		1995	1	23
Att söka sina rötter (om M. I. Lundblad)	M. Hammerman	1995	1	26
Spelmansglädje på Mallorca	M. Söderlind	1997	3	28

ESTERNA I SVERIGE

Två år med våra Birkaselever	H. Stahl	1994	1	12
Republiken Estlands 76-årsdag	H. Mickelin	1994	1	25
Glada Birkaselever tackar för senast	Hebbe	1994	3	27
Frihetens port	H. Mickelin	1994	4	17
Tusenfalt tack	L. Belovas	1994	4	22
ESTO 1996	S. Salin	1994	4	23
Estlands president på statsbesök i Sverige	S. Salin	1995	4	15
Ordföranden i kultur- och festspelen	H. Mickelin	1996	1	22
ESTO –96 –Estnisk kulturfestival	H. Mickelin	1996	2	15
Kristi utvald för att läsa svenska i Uppsala	M. Ripenberg	1996	2	20
Intervju med stipendiaten Maire Link	J. Hedman	1996	2	24
Högtidligt öppnande av ESTO –96	U.-S. Rundgren	1996	3	3
Estnisk stipendiat	J. Hedman	1997	2	17
Brev från Agnes Ojala		1997	2	17
Estland och Hapsal på Haninge bibliotek	A. Klitter	1997	4	18
Estland i Sverige och i Tyskland	H. Mickelin	1997	4	28
J. Friberg 4:e generationens båtbyggare	P. Nylander	1998	3	12

ÖVERFLYTTNINGEN/FLYKTEN

Minnesåret	E. Nyman	1994	1	2
För 50 år sedan	H. Mickelin	1994	1	10
Tillb. i Räfnäs efter 50 år	R. Grandin & E. Davidsson	1994	1	11
Flyktning eller repatrierad hemvändare	A. Lindgren	1994	1	24
För 50 år sedan	H. Mickelin	1994	2	3
Till Sverige 1943.12.05	Alexander Dans	1994	2	17
Estl.sv. egna insatser i utvandr.processen	E. Nyman	1994	3	2
För 50 år sedan	H. Mickelin	1994	3	3
Som 12-åring 1943-44	Ingvald Luks	1994	3	22
Frihetens port. Tal av J. Hedman		1994	4	16
Ormsöbor, vilka är vi...	A. Fällman & M. Hammerman	1995	3	16
Det polit. spelet om estl.sv. överflyttning	J. Hedman	1995	4	18
Var estlandssvenskarna flyktingar?	A. Lindgren	1995	4	22
Ormsöbor, vilka är vi och vad hände sen?	A. Fällman	1995	4	23
Den längsta dagen	E. Westerman	1995	2	8

SONG UNGDOMSAVDELNINGEN

SONG 10-årsjubilerar 1994	M. Ahlström	1994	1	27
SONG-kören på Barnens ö	H. Rosenborg	1996	3	18
SONG ut på nätet	H. Ahlberg	1997	2	16
Enighet ger styrka	S. Salin	1998	1	2

Ett år på nätet	H. Ahlberg	1998	1	24
-----------------	------------	------	---	----

KRIGSMINNEN

Ett oblikt öde	A. Stenholm	1995	2	6
----------------	-------------	------	---	---

REDAKTIONELLT

Estlandssvenska tematräffar		1994	1	21
Medlemsavgiften 1994		1994	1	21
Rättelse	M. Broman	1994	1	23
Ett tack till Sverige	T. Lorentz	1994	1	23
Ny på vår expedition	M. Hammerman	1994	4	23
Varför flyttar SOV	S. Salin	1996	3	2
Jaaaa nu flyttar vi!	U.-S. Rundgren	1996	3	20
Rättelse i bildtext mars –96	I. Dyrberg	1996	3	23
Rättelse i bildtext juni –96	T. Lorentz	1996	3	23
Nyårs betraktelse	S. Salin	1996	4	2
Flytt, arbete o. Öppet hus... Roslagsg. 57	U.-S. Rundgren	1996	4	16
Ja må han leva. Kustbon fyller 80 år	A. Klitter	1998	3	27

ILLUSTRATIONER

Flykten från Estland. Målning av E. Schmidt (detalj)		1994	1	1
Symbolen för minnesåret 1994		1994	1	3
Rickul. Fiskebåtar på väg ut.		1994	1	3
Villa Lindeberg på Nargö.		1994	1	4
Gruppbild på Nargö 1910.		1994	1	4
Strandparti från Bakbyn.		1994	1	4
Samuel Ambrosen med familj 1910		1994	1	5
Den medeltida borgen i Lihula.		1994	1	7
Baltic Star.		1994	1	8
Gyttjebad i Kuressaare.		1994	1	8
Lunch i kursalen		1994	1	9
Borgen i Kuressaare.		1994	1	9
Flykten från Estland. Målning av E. Schmidt.		1994	1	10
Estlandssvenskar i Räfnäs.		1994	1	11
Riina Skoglund och H. Stahl på Möja.		1994	1	12
1991 års Birkaselever.		1994	1	13
J. Hedman, Anna-Lisa Johansson och Sture Lundkvist.		1994	1	19
Inga Bergholtz		1994	1	20
Skolan i Korkis		1994	1	21
Johan Engdahl, Alf Heldring och H. Mickelin		1994	1	22
Edvin Vesterby och Lennart Meri.		1994	1	24
På Mickasgården i Roslep 1993.		1994	1	24
Sviby ungdomar pingstdagen 1932.		1994	1	26
Juhan i Nya hamnen i Hapsal.		1994	2	1
Österby musikförening.		1994	2	4
Nuckö prästgård.		1994	2	5
Tablå vid SOV:s 15-årsjubileum i Reval.		1994	2	5
Revals ungdomsförenings folkdanslag.		1994	2	6
Jakob Blees.		1994	2	7
Ormsö. Hullo by.		1994	2	7
"Spithamnstugan från Nuckö socken" (Eismas gården).		1994	2	8
Runöbröllop.		1994	2	9
Elmar Nyman.		1994	2	12
Agneta Lindström.		1994	2	14
S. Salin, H. Mickelin, Elmar Nyman, T. Lorentz.		1994	2	15
2 bilder från Birkaselevernas Sverigebesök.		1994	2	16
5 flickor i Rågödräkt.		1994	2	17
Kabullbacken i Röicks.		1994	2	19
Labyrint i Kootsame, Dagö.		1994	2	19
Smits-Frans även kallad Kasakin.		1994	2	20
Typiskt landskap i Nord-Estland.		1994	2	21
Esto 80 i Stockholm.		1994	2	22
Ivar och Karl Boman samt Harry Schönberg.		1994	2	23
Ivar och stenen.		1994	2	24
Triina anländer till Stockholm 22.9.1944.		1994	3	1
Juta Holst och John Lindström.		1994	3	4
President Lennart Meri med följe på Ormsö.		1994	3	5
A. Sarv, L. A. Lindström och E. Smedberg vid minnesstenen		1994	3	5
Rälby.		1994	3	6
Biskop Henrik Svenungsson i Ormsö kyrka 1994			3	7
Djurö kyrkokör.		1994	3	7
Kyrkoh. G. Andersson predikar i Odensholms kapell.		1994	3	8
Från gudstjänstfirandet på Odensholm.		1994	3	8
Kyrkogården på Odensholm.		1994	3	9
I Rågerviks hamn.		1994	3	10
Gunnar Stålkint.		1994	3	11
Militärt skrotupplag på Nargö.		1994	3	11

Nedläggning av krans på Nuckö kyrkogård. S. Flodell, E.-J. Sedman, E. Hamberg, A. Callenmark och A. Carlsson	1994	3	12	Hullo folkhögskola på Ormsö.	1995	3	6
Minnesgudstjänst i Roslep.	1994	3	12	Bröllopsfolk.	1995	3	7
Ain Sarv med familj.	1994	3	12	Gubben Österberg på Lilla Rågö.	1995	3	8
Bergsby skola.	1994	3	13	"Canet"-kanon i Ameerika patarei.	1995	3	9
Ungdomar från svenska gymnasiet i Birkas.	1994	3	14	Sprängt 12-tums kanontorn.	1995	3	10
Kransnedläggning på Runö kyrkogård.	1994	3	14	Sprängt kanontorn från annat håll.	1995	3	11
Besökare vid minnestavlorna i slottsmuren i Kuressaare.	1994	3	15	Fotostatkopia av Rågöbornas köpebrev.	1995	3	12
Kasernen i Houbjere.	1994	3	15	Ida Eknes med dottern Elsa.	1995	3	14
Tomas Dreijer m.fl.	1994	3	16	Matilda Norberg, Anna Knutas Andersson och Maria Uthas.	1995	3	14
Johan Landman.	1994	3	16	Harriet Buskas.	1995	3	15
Miriam Danell.	1994	3	17	Oskar Utas	1995	3	15
Från invigningen av minnestavlorna på Nuckö kyrkogård.	1994	3	20	Staffan Beijer och Karl Olof Hinas.	1995	3	15
Lars Hindriksson Utas med familj.	1994	3	20	Erling Koinberg.	1995	3	20
Flickor i Rågödräkt.	1994	3	22	Hugo och Armilde Mickelin.	1995	3	22
Strandbild från Rågö.	1994	3	24	En vagn med tillhörigheter från Odensholm, juni 1940.	1995	4	1
Birkaselever.	1994	3	27	G. Hoppe.	1995	4	3
Från estlandssvenska hembygdsdagen på Skansen.	1994	4	1	Ubåtsträfningsanläggningen i Baltischport.	1995	4	4
Frihetens port.	1994	4	3	Ödelagd bygd, Odensholm.	1995	4	5
Tavla över ordenstidens biskopar på Arensburgs slott.	1994	4	4	Spåren av kollektiviseringen, Rickul.	1995	4	6
S. Salin och Birgit Friggebo på hembygdsdagen.	1994	4	6	Ödelagd bygd i Virland.	1995	4	7
Bilder från hembygdsdagen.	1994	4	7	Mänlandskap vid fosforitbrotten i Maardu.	1995	4	9
Bilder från hembygdsdagen.	1994	4	8	Bilder från Odensholm i juni 1940.	1995	4	10
Bilder från hembygdsdagen.	1994	4	9	Bilder från Odensholm i juni 1940.	1995	4	11
Selma Boman i sin bod vi Mosebacke torg.	1994	4	10	Bilder från Odensholm.	1995	4	12
Selma Boman sticker sjalar.	1994	4	11	Bilder från Odensholm.	1995	4	13
Skolklass i Bysholms skola 1928.	1994	4	12	Bilder från Odensholm.	1995	4	14
Axel Munthe.	1994	4	13	Nathan Söderblom i Runö kyrka.	1995	4	16
Katarina Alström.	1994	4	13	Kyrkbacken, Runö.	1995	4	17
A. Sarv, L. Limberg och G. Svensson på bokmässan.	1994	4	14	G. von Wendt o. rekt. K. Andersson o. estl.sv. lärare 1922.	1995	4	17
S. Salin på bokmässan.	1994	4	14	2 bilder från överflyttningen.	1995	4	18f
"Flyktbåtar" vid invigningen av Frihetens port.	1994	4	16	Barnmorskan Jakas Maria med man och tre barn.	1995	4	20
2 bilder från invigningen av Frihetens port.	1994	4	18	Emil Hoas.	1995	4	21
Pastor Åke Hedström.	1994	4	19	Oliver Kuusik, Mikael Berg, Karin Berg och Jenny Melin.	1995	4	22
Lennart Meri på Nargö.	1994	4	20	Birkas-skolans minibuss.	1995	4	24
Från invigningen av Albert Vesterbys hem i Roslep.	1994	4	22	Ambulansen på Ormsö med sjukstugans personal.	1995	4	24
M. Hammerman.	1994	4	23	Rågöspelmän och -dansare på Esto 80.	1995	4	25
O. Lindström.	1994	4	24	Birkaselever vid utgrävningar i Barkarby.	1995	4	26
Arthur Sigvard Enggrön.	1994	4	25	Rågö danslag 1995.	1996	1	1
Avfärden från Dagö i aug. 1781. Oljem. av E. Schmidt	1994	4	26	E. Schmidt.	1996	1	3
En förfallen rökstuga i Kiddas på Dagö.	1994	4	27	Karta över nordvästra Estland.	1996	1	5
Från midvinterfesten på Lantis	1995	1	5	Votivskeppet Maria Christina.	1996	1	7
Sjöslaget vid Nargö 13 maj 1790. Karta i Krigsarkivet.	1995	1	6	Nargöbor med öns estniska kommandanter, 1920-talet.	1996	1	8
Detalj av karta över Nargö 1858.	1995	1	7	Tyske kommand. och ch. för bevakn.post, Nargö 1922	1996	1	9
Detalj av sjökort från 1700.	1995	1	8	Lennart Meri, E. Schmidt och ryska officerare 1993	1996	1	10
Vallbärgena och Bis Hamnen.	1995	1	9	Plan över museiområdet vid Gamla Hamnen i Hapsal.	1996	1	11
E. Schmidt i sin roddbåt framför "Skansen"	1995	1	9	Väedens krog under demontering och renovering 1995.	1996	1	12
Karta över Nuckö socken	1995	1	11	Väedens krog från söder.	1996	1	13
Georg von Wendt	1995	1	13	3 bilder från familjefesten på Lantis 1995.	1996	1	14
Karta över utflyttade svenskbybors nya bosättningsorter.	1995	1	19	Karta över några bosättningsorter för svenskbybor.	1996	1	19
Karta över Tyska Ordens besittningar och Ösel-Viks stift.	1995	1	20	Fårvasik i Rickulån.	1996	1	20
Maria Fält på 90-årsdagen.	1995	1	22	Får på bete i Höbring.	1996	1	21
Maria Svärd på 90-årsdagen.	1995	1	22	Inv. av Birkas herrg. Pres. och fru Meri, L. Belovas m.fl.	1996	1	23
Gurli Schönberg Fyhr.	1995	1	22	Lennart Meri, Peeter Olesk och Jaanus Pikani.	1996	1	23
Alfred Adelman 80 år.	1995	1	23	Katarina Brodin och Ervin Johan Sedman.	1996	1	23
Monika Ingeborg Lundblad f. Lundström.	1995	1	26	Tiiu Lõhmus och Katrin Etverk.	1996	1	23
Mats Palovaara och Camilla Stenros.	1995	1	29	Matsalen i Hotel Mihkli.	1996	1	26
Fyren på Filsand. Ösel.	1995	2	1	Tammiku hotel och restaurang.	1996	1	26
Juldagen 1944 på Estl.svenskarnas hemgård i Gamla stan.	1995	2	3	Ett av de två husen på Kiige Farm.	1996	1	27
Invigning av Sjöhistoriska museets fyr.	1995	2	4	Helle Lemmik och David Rosenbro, vigda.	1996	1	30
Vippfyr.	1995	2	6	Runö gamla kyrka.	1996	2	4
Johan Stenholm.	1995	2	6	Dopfundt o. krucifix bärs från gamla till nya kyrkan på Runö.	1996	2	5
Träsnitt.	1995	2	12	Brudparet Matts och Magdalena Malm, Runö.	1996	2	6
Träsnitt.	1995	2	13	Johan Waksams rökstuga på Ormsö.	1996	2	7
Från SOV:s årsmöte.	1995	2	14	Odensholms kapell.	1996	2	7
E. Nyman.	1995	2	15	Doverstorp.	1996	2	8
Nargö.	1995	2	16	Alexander Sedman med familj.	1996	2	9
Svenskbybor på Sätorafest.	1995	2	19	Familjen Ekeblad från Runö.	1996	2	9
G. Hoppe.	1995	2	20	Från Doverstorp.	1996	2	10
Rosleps kapell.	1995	2	21	Alfred, Hilda och Linda Adelman 1957.	1996	2	11
Textilvisning på SOV.	1995	2	23	Adelmans hus i Höbring 1970.	1996	2	11
E. Schmidt i sin ateljé.	1995	2	27	Från årsmötet 13 april.	1996	2	12
Katarina Friberg.	1995	2	28	I. Boman.	1996	2	12
4 portar i Tallinn.	1995	3	1	Ervin Johan Sedman.	1996	2	13
Vy från Tallinn.	1995	3	3	Ervin Johan Sedman och S. Salin	1996	2	13
Estnisk öletikett.	1995	3	4	Uppsalastudenter lägger vasstak i Estland.	1996	2	14
Barndop i S:t Mikaelsskyrkan.	1995	3	5	Hullo skolas skolutfärd 1941	1996	2	17
				Magdalena Hollingers.	1996	2	17

Magdalena Hollingers med sina bröder.	1996	2	17	Kursdeltagare vid Paskleps folkhögskola.	1997	2	4
Ervin Johan Sedman.	1996	2	18	Stig Berntsson, tf rektor vid Paskleps folkhögskola.	1997	2	5
Svenskybornas fest i Sätra 1994. Familjen Annas.	1996	2	19	Järnvägsstationen i Hapsal.	1997	2	6
Kristi Mikiver.	1996	2	20	Tre deltagare i byggnadsvårdsläget i Hapsal.	1997	2	7
I. Boman.	1996	2	22	Elsa Calmér och Marko Rogovski.	1997	2	7
Maire Link.	1996	2	24	S. Salin och M. Rosen Norlin.	1997	2	8
Målning av Claes-Göran Hamberg.	1996	2	25	Estlands ambassadör i Sverige Andres Unga och Mare Luts.	1997	2	9
Svante Jakobsson.	1996	2	28	Harald Immanuel Mickelin.	1997	2	10
Lembit Pöid med sin byst av Anton Üksti.	1996	2	28	Lyckholms museum.	1997	2	11
Ida Granberg f. Klippberg.	1996	2	30	Svenskybornas klockare Oskar Utas.	1997	2	13
Gustav II Adolfstatyn i Dorpat.	1996	3	1	Lotsar och tjänstemän på Nargö.	1997	2	14
Öppnandet av ESTO -96.	1996	3	3	Runö gamla kyrka.	1997	2	15
Manfred Strickman och Endel Enggrön.	1996	3	4	Incheckning på Runö Airport.	1997	2	15
Rågöbornas danslag.	1996	3	4	Agnes Ojala och Jennie Andersson.	1997	2	17
Lennart Meri på utställningen i CCC.	1996	3	5	Edvard Ahlberg.	1997	2	20
E. Schmidts målning "Flykten" på utst. i CCC. SOV:s bokbord.	1996	3	5	Edith Charlotta Jürgenson.	1997	2	20
Oskar Utas.	1996	3	7	Kullo Remme och hans maka Eha f. Liivakant.	1997	2	22
Svenskbydagen i Roma.	1996	3	7	Fyren på Dagö.	1997	3	1
Från utställningen Estland-Sverige på Livrustkammaren.	1996	3	8	Södra hamnen i Rågervik.	1997	3	4
Ånglabron i Dorpat.	1996	3	9	Hamnmagasinet i Rågervik.	1997	3	5
Strandmotiv.	1996	3	11	Garage för mobil robotramp.	1997	3	6
Karta över kusten öster om Reval.	1996	3	12	Bunker från 1940.	1997	3	6
Konsert i S:t Mikael's kyrka i Tallinn.	1996	3	15	Kasern från 1940 på Odensholm.	1997	3	7
SONG-kören.	1996	3	18	Kvarstående kaserner på Odensholm.	1997	3	7
Kjell Andersson och Liina Karotsing, vigsel.	1996	3	22	Nargö kyrka.	1997	3	8
Klenod ur ett myntkabinett.	1996	4	1	Mårten Andersson vid minnesmärket på Nargö.	1997	3	8
Junne Öman.	1996	4	3	Gudstjänst i Nargö kyrka.	1997	3	9
Hembygdsgdagen 1996.	1996	4	3	Fyren på Dagö.	1997	3	10
Karta över Nargö.	1996	4	4	Vid Söera hembygdsmuseum.	1997	3	11
Strandbild från Bakbyn, Nargö.	1996	4	5	8 bilder från årets hembygdsgdag.	1997	3	12
Utfärdsbåtar i Nargö hamn.	1996	4	5	Södra byn på Nargö.	1997	3	14
Bakbisbåtar oppvinnast på låndorama.	1996	4	6	S:t Maria kapell på Nargö.	1997	3	15
Oskar Bertelson (?) lagar nät.	1996	4	7	Meeksi kyrka.	1997	3	16
Ein vinna och torkande nät.	1996	4	8	Värkska ortodoxa kyrka.	1997	3	16
Margus Laidre inför den första audiensen hos kungen.	1996	4	9	Piusa sandgruva.	1997	3	17
S. Salin, H. Mickelin, Gustav Ränk, Lydia Tuulse.	1996	4	9	Borgen Jaanilinn eller Ivangorod.	1997	3	17
Rolop Kapple.	1996	4	10	Minnessten över Georg Stiernhielm i Vasula.	1997	3	18
Musik på kyrkodagen.	1996	4	11	Hermannsborg.	1997	3	18
Ungdomar vid Tjajkovskijbänken i Hapsal.	1996	4	12	Jägala vattenfall.	1997	3	18
Observatoriebyggnaden i Dorpat.	1996	4	14	Saatse museum.	1997	3	18
Rådhuset i Dorpat.	1996	4	15	Kuremäe kloster.	1997	3	18
8 bilder från flytten till Roslagsgatan.	1996	4	16	Maria Norberg f. Mengel.	1997	3	19
Minnesstenen i Meadows, Manitoba.	1996	4	19	Mati Lepp.	1997	3	20
Johannes och Kristina Hoas avtäckar monumentet.	1996	4	19	Teckning av Mati Lepp: Gård i Hapsal.	1997	3	21
Svenskybor i Canada.	1996	4	20	2 teckningar av Mati Lepp.	1997	3	22
Drottning Kristinas Reichstaler.	1996	4	20	Handarbetsträff på Roslagsgatan.	1997	3	23
Ervin Johan Sedman.	1996	4	21	S. Salin.	1997	3	24
Rita Holmberg.	1996	4	23	A. Klitter.	1997	3	24
Härma Meisner med Anton Ükstis byst.	1996	4	25	Linda Stahlman.	1997	3	24
T. Lorentz.	1996	4	26	Bertil Westerman.	1997	3	24
Camilla Laving i Pärnu.	1996	4	30	Herbert A. Stahl.	1997	3	25
Svenska ambassaden i Tallinn.	1997	1	1	Sven Gustaf Frejman.	1997	3	25
Korsgården, Runö.	1997	1	4	Einar Nyman.	1997	3	25
Öst-Steffensgården, Runö.	1997	1	5	Bertil Björk.	1997	3	25
Hus från 1980-talet, Runö.	1997	1	5	Leif Strömfelt.	1997	3	25
Båtlänningar vid Kuns, Runö.	1997	1	5	M. Ahlström.	1997	3	25
Bostadshus i Baltischport.	1997	1	6	Från Korkisdagarna.	1997	3	28
Den mystiska silon vid Leetse 2.	1997	1	7	E. Schmidt och Endel Enggrön.	1997	3	28
Sarkofag för ubåtsreaktor under byggnad.	1997	1	8	Kristina Lorentz.	1997	3	30
Ubåtsträningsanläggningen.	1997	1	9	Sven Anders Christenssen och Cecilia Förberg med dotter.	1997	3	30
Vasstakshäv i Sutlep 1996.	1997	1	10	Interiör från Runö nya kyrka.	1997	4	1
Hus i behov av nytt tak.	1997	1	10	Ambassadör Lars Grundberg.	1997	4	4
T. Lorentz i Runö nya kyrka.	1997	1	11	Den sjungande sanden på Limo.	1997	4	6
Pühavaimo 8, Pärnu.	1997	1	12	Andersgården, Runö.	1997	4	7
A. Klitter, Benita Beckman och Ruth Granberg.	1997	1	13	Fångkällaren, Runö.	1997	4	7
Mery Klitter, Camilla Laving och M. Stenberg i Hapsal.	1997	1	14	Torget i Hapsal.	1997	4	8
Rein Westerbush-Norberg.	1997	1	16	Hotell S:t Petersburg i Hapsal vid sekelskiftet.	1997	4	9
Slottstornet i Hapsal.	1997	1	17	Martin Luther.	1997	4	10
Från familjefesten på Lustikulla. Kassari danslag.	1997	1	21	Svenska kyrkan i Tallinn, altaret.	1997	4	10
Klockan i Sutleps klockstapel.	1997	1	22	Milda Hector Gårdström.	1997	4	13
Ingvald Dyrberg.	1997	1	23	Margit Kuli och Krista Sildoja spelar.	1997	4	13
Sven Hansson.	1997	1	23	Invigningen av det nya minneskorset på Runö kyrkogård.	1997	4	14
Elmar Kärras.	1997	1	23	En glad kväll på puben.	1997	4	15
Anders Stenholm.	1997	1	24	Karta över Nargö 1899.	1997	4	16
H. Mickelin talar i Hapsal.	1997	1	25	Monumentet vid hamnen, Nargö.	1997	4	17
Välsign. akten för M. Andersson i S:t Mikael'skyrkan i Tallinn.	1997	1	30	Ilon Wikland och Andres Unga.	1997	4	18
Runö fyr torn.	1997	2	1	Port vid Uus-Kalamaja, Hapsal.	1997	4	18

Simon Thomasson Hoas med familj 1930.	1997	4	19	Nils Blee.	1998	3	4
Deltagare och lärare i svenska språkkursen på Runö.	1997	4	21	Hans Pöhl.	1998	3	4
Einar Hamberg.	1997	4	22	Mathias Westerblom.	1998	3	5
Einars hus i Hapsal.	1997	4	22	Andreas Stahl.	1998	3	5
Aibolands museum i Hapsal.	1997	4	23	Efter branden i Sviby 1932.	1998	3	6
Takne fyr på Dagö.	1997	4	24	Dockor i bröllopskläder från Ormsö.	1998	3	7
Docka i Rickuldräkt.	1997	4	25	I. Boman, M. Limbak, K. Vomm, A. Schönberg o. N. Trouvé	1998	3	7
Kristina Lorentz efterlämnade handarbeten.	1997	4	25	4 bilder från invigningen av utställningen "Guldstrand".	1998	3	8
Håkan Söderström och Natalja Maskevits, vigda.	1997	4	30	Kvitto på inlämnat vapen.	1998	3	9
Postigatan i Hapsal.	1998	1	1	Lennart Meri och S. Salin.	1998	3	10
Övergivna bostadskaserner i Ämari 1997.	1998	1	4	Olofsdagens predikan i Ormsö kyrka.	1998	3	10
Kaserner vid Paralepa-basen 1993.	1998	1	4	Presidentparet Meri och Ants Varblane.	1998	3	11
Hangar vid flygbasen i Paralepa 1993.	1998	1	5	Jorma Friberg från Nuckö.	1998	3	12
Den numera nedbrända huvudbyggnaden vid Kiltsas 1993.	1998	1	6	Axel Friberg.	1998	3	13
Ett sovjetiskt jaktplan som ikon 1993.	1998	1	6	Kölmallar.	1998	3	13
Övergiven postering nära Tällnäs 1997.	1998	1	7	Ritning till skötbåt.	1998	3	13
Postigatan 11, Hapsal.	1998	1	8	Larsosgården, Spithamn.	1998	3	14
Sjökapten Alkvist.	1998	1	9	Spikarn på Larsosgården.	1998	3	15
Ett fönster på Postigatan 11.	1998	1	9	S. Salin.	1998	3	16
Sälfångstbåten Morgan.	1998	1	11	Hoppet, galeas från Spithamn.	1998	3	17
Verner Luther och Evald Vilberg i Tallinns hamn.	1998	1	12	Gudstjänst framför Nargö kapell.	1998	3	22
A. Luther, V. Luther och E. Vilberg. Tidningssida.	1998	1	13	H. Mickelin.	1998	3	25
Stork.	1998	1	15	Matts Dreijer.	1998	3	28
Gård i Korkis.	1998	1	17	Helene Ahlström och Tony Svensson, vigda.	1998	3	30
Gård i Förby, Ormsö.	1998	1	18	Ingrid Nordlund och J. Hedman, vigda.	1998	3	30
Ann-Sofi Rosenkvists fotoutställn. med bilder från Ormsö.	1998	1	19	Ilon Wikland och U.-S. Rundgren.	1998	4	1
Runöjala.	1998	1	19	Ilon Wikland.	1998	4	3
4 bilder från en musikgudstjänst i S:t Mikael.	1998	1	20	E. Nyman och S. Appelgren.	1998	4	4
Prästgården i Gammalsvenskby.	1998	1	21	5 bilder från estlandssvenska hembygdsdräkter.	1998	4	4-5
Från nyårsnatten i Hapsal.	1998	1	23	Fämt å sjat klassa e Bärkjas fålkskola våre 1931.	1998	4	6
Johan Fridolf Hagfors.	1998	2	1	Bärkjas fålkskola 1930.	1998	4	7
Aibolands museum.	1998	2	3	Paulina Lindholm, Maria Klippberg och Olga Frondén.	1998	4	8
Johan Fridolf Hagfors.	1998	2	5	Den 3-åriga Magnus Eriksson. III. av Folke Nordlinder.	1998	4	12
Runöfamilj på 1930-talet.	1998	2	6	Magnus Eriksson majestätssigill.	1998	4	12
Interiör från gård på Nuckö 1934.	1998	2	7	Borgen i Hapsal.	1998	4	13
Johan Duskas med 2 barn.	1998	2	7	Sven Svärd, Maria Gilbert, Mall Veinola och Lennart Meri.	1998	4	14
Bygatan i Stora byn på Stora Rågö.	1998	2	7	Hullo skola.	1998	4	15
Ropsten, Stockholm.	1998	2	8	T. Derblom-Andersson.	1998	4	16
Frälsningsarméns lokal på Kolargatan.	1998	2	9	Gården Urbas i Skätanäs.	1998	4	17
Roddjulla från Ösel.	1998	2	11	Manfred och Maj-Britt Nibon.	1998	4	18
S. Appelgren.	1998	2	12	Svante Lagman spelar tagelharpa.	1998	4	18
3 bilder från Valborgsmässofirandet i Hapsal.	1998	2	13	Minnesstund på Gravgården i Gammalsvenskby.	1998	4	18
2 internetbilder, Rågöarna och Hapsal.	1998	2	14	Från invigningen av Rågöutställningen på museet i Keila.	1998	4	21
Arne Tennisberg.	1998	2	16	Bild från dagens Stora Rågö.	1998	4	21
Viveca Mickelin.	1998	2	16	3 bilder från Borrbj.	1998	4	22
Ingrid Mickelin Fredriksson.	1998	2	16	Evi Juhkam.	1998	4	25
Mats Österman.	1998	2	16	S:t Mikaelkyrkan i Tallinn.	1998	4	25
Maria Andersin.	1998	2	16	Gustav Adolfdagen i Dorpat 1998.	1998	4	26
S. Salin, Bertil Westerman och Bertil Björk.	1998	2	16	Skandinaviska institutionens lokaler i Dorpat.	1998	4	26
Bo Ralph, Lennart Limberg och Ain Sarv.	1998	2	17	Från Älvsjömässan, Estlands turistbyrå.	1998	4	27
Arne Tennisberg.	1998	2	17	Folke Elbornsson.	1998	4	28
Kransnedläggning på Ervin Johan Sedmans grav.	1998	2	17	Interiör från kyrkan på Nargö.	1998	4	29
Kjell Jonsson synar putsen på Ormsö kyrka.	1998	2	18	Agneta Tomingas.	1998	4	30
Storhovedet i Pühalepa.	1998	2	19	H. Stahl.	1998	4	30
Ann Nielsen.	1998	2	20	Kyrkogården i Kalamaja. Teckning av Mikael Berg.	1998	4	31
Gustav Ränk.	1998	2	27	Matts Dreijer. Porträtt målat av Åke Hellman.	1998	4	33
Arnold Kibus.	1998	2	28	Maria Stenros och David Attard, vigda.	1998	4	38
Galeasen Hoppet, byggd i Spithamn.	1998	3	1	Guldbröllopsbild av Rut och Elmar Granberg.	1998	4	38
Riddargatan 3, Reval.	1998	3	3				

rande permanent utställning jämte en temporär sådan och demonstrerade pågående aktiviteter, däribland småbåtsbyggeri. Ett tredje museibesök gällde Lyckholms herrgårdsmuseum på Nuckö. Här finns andra exponater än de som har samband med böndernas liv, nämligen godsägarens redskap. En sonson till den siste Lyckholm-baronen von Rosen har skapat detta intresseväckande museum.

Besök gjordes också på de platser som är förknippade med SOV:s tillkomst och första verksamhet såsom Nuckö prästgård, nu renoverad tack vare generöst bistånd från Slöta församling. Ingenting finns kvar av Bysholms herrgård och Klockargården – men tack vare initiativ från Aibolands museiledning kan den villrådige nu hitta dessa platser med ledning av skyltar med upplysande text. Även andra herrgårdar i svenskbygden fick snabbvisiter – Paschleps på Nuckö, där bl a det Thorenska seminariet höll till under 1870- och 80-talen, Birkas herrgård, som bekant förknippad med den svenska folkhög- och lantmannaskolan (1920-43) – numera säte för Nuckö gymnasium – Rickul herrgård och Magnushof på Ormsö.

Till årets hembygdsdag, som förlagts till Kungl. Musikaliska Akademiens lokaler i centrala Stockholm, hade glädjande nog många deltagare från Estland infunnit sig. De bidrog till underhållningen med folkdanser och låtar på "tallharpa" och fiol, några Vipalldamer sjöng gamla skolsånger – ett mycket uppskattat och rörande programinslag. Uppskattad blev också Svenskbykören från Gotland vars deltagare företagit en besvärlig resa för att hedra oss. Arrangörerna av hembygdsdagen hade lagt ner ett omsorgsfullt arbete på att utforma den mycket bra ihopkomna och roliga utställningen av föremål och bilder liksom uppvisningen av olika yrkesutövningar i svenskbygderna.

Den estlandssvenska kyrkodagen i Immanuelskyrkan i Stockholm fick likaså en festlig inramning. Predikan hölls av Stockholms förre biskop Henrik Svennungsson. Flera andra präster medverkade i gudstjänsten. Immanuelskyrkans skicklige organist Roland Forsberg hade dagen till ära komponerat "Nuckövariationer" med utgångspunkt från den estlandssvenska folkliga koralmelodin "Thimmelen, i himmelen". Lena Lorentz sjöng vackert för oss. Vid det efterföljande samkvämet på Kyrktorget kåserade biskop Henrik om sitt stora intresse för estlandssvenskarna och sin förtjusning över naturen på det sköna Ormsö och de människor som allttjämt bygger och bor där. Även till kyrkodagen hade gäster kommit från Estland, bl a medlemmar ur svenska församlingen i Reval.

SOV:s jubileumsår har varit fyllt av aktiviteter som uppenbarligen vunnit mångas gillande, såväl här som bland våra vänner i Estland. Att resultatet blev lyckat får tillskrivas det intima lagarbete som utförts av representanter för

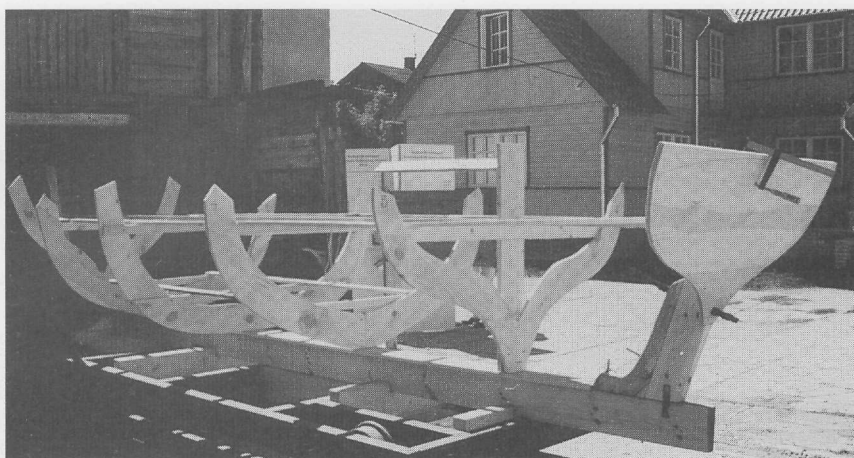

FOTO: SVEN SVÄRD.

SOV, våra hembygdsföreningar och även institutioner och enskilda personer i Estland. Samarbetet mellan SOV och hembygdsföreningarna kommer givetvis att bestå, de företräder delvis olika verksamhetsområden men konkurrerar inte inbördes utan kompletterar varandra.

Att våra föreningar skaffat nya rymliga lokaler på Roslagsgatan har tydligen för många blivit en angenäm överraskning. De är lagom stora för seminarier, föredragsaftnar, samkväm. Här förvaras bl a SOV:s omfattande bild- och dokumentarkiv. Detta har under jubileumsåret gett basmaterial till utställningar såväl här som i Estland. Det är att önska att de entusiaster som i årtal hållit på med insamlings- och identifieringsarbete orkar gå vidare med denna viktiga uppgift.

Att även många ur den yngre generationen visat entusiasm för de olika evenemangen under jubileumsåret borde borge för ett fortsatt liv för SOV. Estlandssvenskarnas historia är unik och förtjänar att ytterligare belysas. Före-

I Aibolands Museums utställning i somras ingick bl a demonstration av småbåtsbyggande (båtbyggare Jorma Friberg). I bakgrunden den nyuppförda museibyggnaden, det s k Wäedenska huset.

ningsmedlemmar behöver ingalunda ha sina rötter i Estland. Alltifrån föreningens start 1909 har det funnits såväl rikssvenskar som finlandssvenskar och balttyskar i SOV. Föreningens förste ordförande, prostén J.W. Gustafsson, var ju finlandssvensk och många rikssvenskar har varit med i SOV:s styrelse – framför allt präster och lärare på Birkas folkhögskola. Låt oss inte heller glömma att Svenska Odlingens Vänner under hela mellankrigstiden tillhörde Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet (Riksföreningen Sverigekontakt) och således var en integrerad del av "den allsvenska familjen".

Har det varit för mycket ståhej kring en förhållandevis liten förenings 90-årsjubileum? Knappast. SOV förtjänar att bli ihågkommet som en sammanslutning av behjärtade personer som initierade den svenska kulturella nationalitetsrörelsen i det dåvarande tsarryska guvernementet Estland. Genom sin systerorganisation Svenska Folkförbundet i Estland kom SOV att indirekt skapa även ett politiskt nationalmedvetande hos Estlands svenskar. Och SOV har varit den organisation som i samarbete med rikssvenska organisationer bidragit till ett höjande av folkgruppens andliga och materiella nivå i Estland och slutligen påskyndat uppbrottet och integreringen i det svenska samhället. En förening med sådana meriter och med medlemmar som är villiga att offra sin fritid på ideellt arbete borde med tillförsikt kunna se fram mot sin hundraårsdag!

Utfallet av de olika evenemangen under jubileumsåret har alltså varit över förväntan gott men krävt ett omfattande förberedelsearbete. Många har gjort sig förtjänta av vårt tack. Den som utan jämförelse fått dra det tyngsta lasset såväl i förberedelsen som vid genomförandet har varit SOV:s ordförande Sven Salin. Ett varmt tack till honom för ett utomordentligt arbete!

Elmar Nyman

Saxby fyr på Ormsö. (Togs i bruk 1864.) Här stod bl a det avgörande slaget om Ormsö mellan ryssar och tyskar, i september 1941. Ryssarna hade bitit sig fast i fyrornet. Denna gång vann tyskarna, men båda sidor förlorade många män.

FOTO: MARGARETA HAMMERMAN

Vipallkvinnor sjunger på förstubron till Vilhelmine Sandviks dåvarande hem, maj 1991. Fr.v. Leida Luik, Elna Siimberg, Vilhelmine Sandvik, Julide Okasroos.

Unik sånggrupp på hembygdsdagen - Vipallkvinnorna.

Av Göran Hoppe

Dessa damer är överhuvud taget ett av de mest genuina inslagen i Estlands forna svenskbygder. På hembygdsdagen var det fem av dem som medverkade, när man började sjunga tillsammans i samband med det estländska kulturella uppvaknandet och bildandet av Samfundet för Estlandssvensk Kultur våren 1987, bestod kören av ytterligare några damer, som sedan dess antingen avlidit eller med tilltagande ålder inte är så pigga på att ge sig ut på resa.

Det är signifikativt att en sådan grupp kunnat formas just i Vipall. Här blev, liksom i andra mer etniskt blandade svenskbygder som Nuckö eller Sutlep, ganska många estlandssvenskar kvar, bygden har liten utsträckning och de kvarboende svenskarna har hållit kontakt med varandra - flera av dem arbetade länge på den lokala fiskekolchosen. Det finns också ett antal Vipallbor bosatta i Reval, dit de flyttat på olika vägar under sovjettiden, men Vipallkvinnornas lilla sångkör har från början bestått just av dem som bott kvar i hembygden. Gruppen representerar egentligen en avgränsad del av Vipall, nämligen de tre byarna i bygdens västligaste hörn: Keip, Mosebin och Aglop - i de övriga byarna,

t.ex. Stora och Lilla Kivra, Finsnäs eller Ugla blev just inga svenskar kvar efter kriget. Den estlandssvenska tyngdpunkten låg redan före kriget i denna västra del, de andra byarna hade med början redan på 1700-talet kommit att i ganska hög grad estniceras, antingen genom inflyttning av ester eller genom att svenskarna efterhand övergick till att tala estniska. I bakgrunden finns naturligtvis Vipallbornas olycka - att de inte kunde visa upp sina medeltida privilegiebrev eller de bekräftelser på dessa som de svenska monarkerna utfärdade vid upprepade tillfällen under 1600-talet. Ingen folkundervisning på svenska förekom, någon svensk skola fick man inte förrän SOV drev fram en sådan på 1920-talet, inget kyrkoliv på svenska, inga särskilda rättigheter kunde hävdas och ge sammanhållning; det märklige är i detta perspektiv att svenskheten i Vipall alls har överlevt - och detta till och med över sovjettiden.

Trots att svenskheten alltså försvagades efter hand i Vipall är folklivet i denna svenskbygd fram till 1940 ganska väl dokumenterat - framför allt genom en annan stark vipallkvinna som under decennier för Nils Tibergets est-

Ett originellt inslag på årets estlandssvenska hembygdsdag, den 28 augusti på Musikaliska Akademien, var den lilla kvinnliga sånggrupp från Vipall som nu för första gången medverkade i detta sammanhang. Det rör sig faktiskt om den enda estlandssvenska kör som fortfarande är fast baserad i hembygden!

landssvenska undersökning i Uppsala skrev och skrev på vipallsvenska - Anu Engblom från Ri gård i Stora Kivra - kallad svenskhetens mor i Vipall. Hennes uppteckningar, av vilka en del publicerats i en av volymerna från den estlandssvenska undersökningen, är ett oerhört väsentligt inslag i källmaterialet till Vipalls och vipallbornas - strandlidsfolket som Anu Engblom kallar dem - historia, till vilken jag skall återkomma i ett annat sammanhang. Här kan bara nämnas att svenskar i Vipall nämnes första gången i ett dokument från 1402, vilket gör att det år 2002 kan finnas särskild anledning att uppmärksamma bygden ...

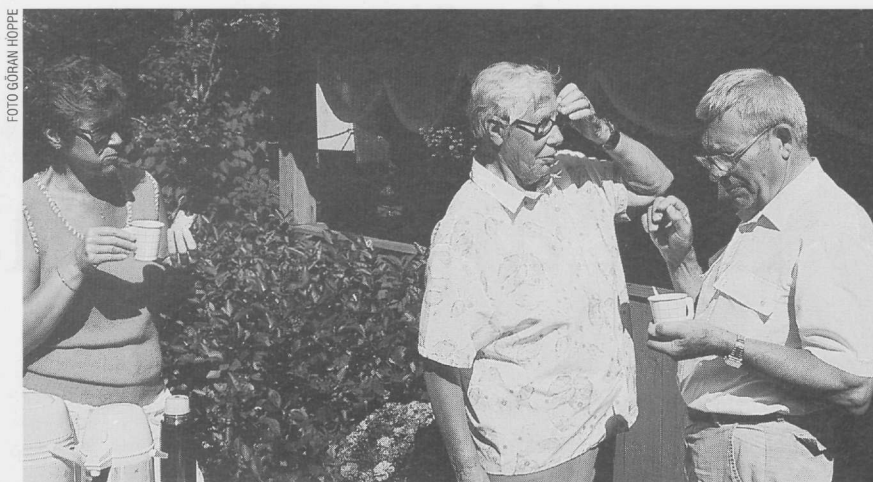
Vi återvänder till Vipallkvinnornas lilla sångkör. Den bildades som sagts på våren 1987, huvudsakligen för att man skulle träffas och sjunga på svenska tillsammans. Några mer formella uppträdanden var det i början inte frågan om, man sjöng för sig själva och för gäster till bygden. De damer som från början var med var Elsa Arjak (f.Eknes) från Aglop, Elly Nordström från Korsnäs, Julide Okasroos (Hallman) från Keip, Vilhelmine Sandvik, Aino och Elna Siimberg samt Aline Thomson,

alla bosatta i Mosebin och ibland också Leida Luik (f.Hamm) från Korsnäs. Till hösten -87 utökades de svenska aktiviteterna med svenska danslekar, man tecknade ner alla svenska sånger man kunde - det var särskilt Elsa och Vilhelmine som hade gott minne härvidlag - och runt 1989-90 hade man kommit så långt att man var intresserad av att sy sig egna folkdräkter. Nu fick man hjälp av Karin Espling-Ericsson från Lilla Rågö, som under några dagar kom över från Sverige, vistades i bygden och lärde ut hur man syr rågödräkter - i Vipall har man sedan gammalt samma dräkt som på Rågöarna på andra sidan sundet. Nu var det flera som kom med i verksamheten och sydde hemma hos Vilhelmine Sandvik på Tatarback i Mosebin - några svenskättlingar som inte talade svenska, Leili Helsingfors kom från granngården (Mo) med delar av en gammal vipall-dräkt, Vilhelmines dotter sydde, Aliide Hinns (f.Hamm) dotter sydde... För att själva kunna väva banden till sina dräkter for tre av damerna (Elsa, Julide och Elna S) i Elnas bil till några dagars bandvävningskurs på kulturhuset i Nuckö med finlandssvensk lärare. Någon tid efter det att dräkterna blivit färdiga spelade Katrin Saks, som då arbetade på den estniska televisionen (nu är hon minister), in sjungande och dansande vipallkvinnor. Aibolands museum är på jakt efter bandet - förhoppningsvis skall det snart gå att visa där.

Så gick det på - man sjöng ibland för besökande till bygden. Man var med i Nuckö kyrka när kungaparet besökte svenskbygden 1992 även om man då inte uppträdde som egen grupp. Själva hörde jag några av vipallkvinnorna hemma hos Vilhelmine Sandvik första

Vipallkvinnorna vid Aibolands Museums öppnande, förstärkta med några medlemmar av museets estlandssvenska "torsdagsgrupp" i folkdräkter.

Hemma hos Elsa Arjak, Bärtelsgården, Aglop vid SOV:s 90-årsjubileum juli 1999. Fr.v Elna Siimberg, Julide Okasroos och Sven Gottkamp, som nu återvände till hembygden efter 58 års bortovaro och helst ville stanna kvar....

gången våren 1991 när det ännu var sovjettid, gränsvaktstationen vid Koleks var full av inrikestrupper, fiskekolchonen var igång liksom det ryska pionjärläget vid Aglop som var till bekymmer. Minnet av vipallkvinnorna sjungande gamla svenska sånger i Vilhelmines ytterdörr har etsat sig fast för alltid i minnet inte bara på mig utan grep också djupt hela gruppen av svenska kulturgeografer som jag med Maido Limbaks benägna hjälp hade fört ut hit till strandliden.

Under de två senaste åren har det blivit några fler mer organiserade uppträdanden i anslutning till Aibolands Museums verksamhet. Man sjöng med framgång på folkmusikkrogn Kloostri Ait på Venegatan i Reval i maj förra året i samband med att man där ordnade en estlandssvensk dag i samarbete med museet och man sjöng förstås, som ett av de mest självskrivna inslagen, vid öppnandet av Aibolands Museum i juni. Nu har man uppträtt också på den estlandssvenska hembygdsgdagen - det var inte en dag för tidigt!

Vid hembygdsgdagen i augusti medverkade Elsa Arjak, Julide Okasroos, Elna Siimberg och Aline Thomson i vipalldräkter. För att få ihop fem damer som var beredda att resa över Östersjön lånade man denna gång in Elna Meitern (f. Kärras) bosatt i Neve men, som flicknamnet antyder, kommer hon från Klottorp. Elna Meitern ingår, trots lång resväg, då och då i gruppen av estlandssvenskar som samlas till handarbetskvällar torsdagar på Aibolands Museum. Elna Meitern uppträdde, som en del säkert såg, i hembygdens nucködräkt.

Fakta om vipallkvinnornas sångkör har jag huvudsakligen fått genom Elna Siimberg, som jag härmed vill tacka. □

Vipallkvinnor på Musikaliska Akademiens scen, Estlandssvenskarnas hembygdsgdag 1999. Stående från vänster Elna Siimberg, Elna Meitern, Julide Okasroos och Elsa Arjak. Sittande Aline Thomson.

Kvar i Sutlep - Edgar Stahlman

Av Göran Hoppe

På fastlandssidan av Nuckö socken, i vad som till 1938 var Sutleps kommun, bor fortfarande några få genuina estlandssvenskar kvar. En av dessa är Edgar Stahlman, bosatt på gården Mangosa i Sutleps by, där han under hösten firat sin 75-årsdag. Jag har vid några tillfällen samtalat med Edgar om hans liv och utvecklingen i hembygden under den tid Edgar bott där. Denna artikel är resultatet av några sådana samtal under åren 1994-99.

Edgar tillhör, liksom så många av de estlandssvenskar som fanns kvar i Estland under sovjettiden, de unga män som mobiliserades till antingen Röda Armén under 1941 eller till den tyska armén under tiden för den tyska ockupationen 1941-44, oftast under 1943. Det var ju just dessa tyska mobiliseringar som fick många unga estlandssvenska män att fly i små båtar över Östersjön med början på våren 1943. I Edgars fall var det de tyska myndigheterna som lät mobilisera honom i mars 1943, det var så tidigt på våren att det inte hade börjat talas om att fly i småbåtar. Edgar var då

bosatt i hembyn Gutanäs ute på själva Nuckölandet, där han vuxit upp på gården Teves. Idag finns inget kvar av den gården, lika litet som av någon annan gård i byns östra hälft. Edgar hade fram till mobiliseringen, då han var 18 år gammal, arbetat hemma med jordbruket. Skola gick han i Bysholm fyra år varav två med Alexander Samberg som lärare och sedan två år i Birkas.

Efter mobiliseringen i Hapsal skickades Edgar och de andra från Viks län på två veckors utbildning i Pärnu, sedan var det dags att åka till fronten i Ryssland i en bataljon om 500 man. Edgar

kom dock att tillhöra ett mindre byggnadspionjärförband, vilket gjorde att han i allmänhet inte befann sig i den omedelbara stridszonen. Edgars förband sattes in i striderna i närheten av Novgorod vid Starova Rossija. Efter hand som den tidigare så segerrika tyska armén fick retirera drog sig de västliga förbanden åter mot Baltikum, i Edgars fall mot Lettland. Den sista orten på den ryska sidan var Polotsk, sedan stred man på lettisk jord, så småningom hamnade man i norra Kurland, där den s.k. kurlandfickan kontrollerades av den tyska armén ända till den totala kapitulationen i början av maj 1945. Där greps medlemmarna av Edgars förband natten mellan den 8 och 9 maj efter det att man kapitulerat. Edgar var då lätt sårad, han hade ett granatsplitter i en arm, och han kom nu att tillbringa ungefär en månad i krigsfångläger i Lettland. Sedan gick färden österut, förbi Moskva och till tvångsarbete i olika kolgruvor i trakten av Tula, i Kozagorskij rajoon. Arbetet i kolgruvorna varade från juni 1945 och ett år framåt. Edgar släpptes från krigsfångenskapen den 18 juni 1946 efter drygt ett år och en månad, men skulle då arbeta på trakten där han befann sig, på samma sätt som de deporterade på olika håll i Sovjet. På trakten fanns många ditförda volgatyskar som Edgar fick god kontakt med men som annars höll sig för sig själva - han talade ju tyska vid det laget och dessa var hjälpsamma och vänliga. Några estlandssvenskar träffade han inte under sin krigsfångenskap, däremot ett par ester, letter, litauer, polacker, en finne och representanter för olika nationer ända bort till Korea. Bland volgatyskarna fanns det också läkare som kunde hjälpa Edgar som fått hjärtfel av det tunga kolgruvearbetet och inte orkade arbeta ordentligt. Det konstaterades hjärtförstoring, utfärdades invalidförklaring och Edgar blev i och med det hemsänd till Estland - visserligen utan någon biljett men ändå. Problemet var då att han inte hade några pengar till biljetten. Det blev att åka på taket till ett tåg utan biljett, ända till Moskva. Från Moskva gick sedan färden på buffertarna till Leningrad. Milisen körde ner honom vid flera tillfällen. Sedan tog det tvärstopp då han i Leningrad försökte hoppa på ett tåg till hemlandet - en milis stoppade honom och begärde att få se hans papper. Milismannen var emellertid vänlig, körde undan folk på det fulla

Edgar och Lydia Stahlman på trappan till sin gård, Mangosa, 1998.

FOTO: ANNI GRUBBSTRÖM.

tåget och ordnade med sittplats till den sjuke Edgar. Sammanlagt tog inte resan hem till Estland mer än tre dagar.

När Edgar så anlät till Reval sökte han få fatt på olika släktingar och bekanta; Edgars farbror som varit bosatt där hade dock rest till Sverige, men en kvinna som var bekant till farbrodern och som han råkade stöta på, lånade honom 50 rubel till tågbiljetten till Hapsal. Därifrån vidtog båtöverfart till Österby och fotvandring ut till den förvandlade hembygden. Att familjen överflyttat till Sverige var dock ingen stor överraskning för Edgar, han hade, till skillnad från de estlandssvenskar som haft oturen att hamna i Röda Armén, inte varit avskuren från omvärlden utan hade fått brev då och då från Gutanäs och även från Sverige när familjen överflyttat dit på olika vägar. Edgar hade också hört att hans faster fanns kvar på Mangosa i Sutlep dit hon var gift. Hennes man hade varit ovillig att lämna gården - vart skulle man då ta vägen? Deras barn hade dock gett sig av till Sverige, så fastern och hennes man ville så gärna att Edgar skulle bli kvar hos dem - detta var ju några år före den stora kollektiviseringen, då man ännu brukade sin egen gård, även om den formellt var den stora sovjetstatens egendom. Edgar vandrade först hem till Gutanäs där han fann dorren till Teves låst och främlingar bosatta i hela byn. Bara två svenskar fanns kvar överhuvud taget! Alternativet blev alltså Mangosa där han varit bosatt ända sedan dess. Efter några veckors vila var han igång med arbetet på gården, men först 1947 kände han sig helt frisk efter hjärtproblemen från gruvarbetet. Hans arbetskraft behövdes väl eftersom farbrodern var 71 år och fastern 65 vid denna tid.

Under 1948 började förberedelserna för kollektiviseringen i Estland - tidigare hade endast några få kolchoser funnits, framför allt i nordost. Nu ökade trycket, man började peka ut kulaker, storbönder, vilka skulle deporteras till Sibirien. Processen berörde också det fjärran Nuckö; Edgars faster och farbror skulle sändas till "det kalla landet" men lyckades genom att skriva över gården på Edgar undvika detta. Problemen härrörde sig förmodligen ursprungligen från det faktum att Mangosa varit en stor gård före sovjettiden, 60 hektar. Detta var inte mindre än 30 hektar över Stalins kulakgräns! Visserligen hade man redan vid nationaliseringen 1940 lämnat ifrån sig mark ned till gränsen men det tycktes inte räcka. Från Nuckö socken var det många familjer som fick gå, bara från Sutleps by tre eller fyra familjer - ingen av dessa var svenskar. Skatterna var höga under perioden 1944-49 - man fick lämna ifrån sig stora kvantiteter säd och potatis förutom att man fick betala pengar. Det var alltså redan före kollektiviseringen svåra tider på Nuckö.

Själva kollektiviseringen skedde

Gårdsmiljön på Mangosa tillhör de mer kompletta som bevarats i Nuckö. Här mangårdsbyggnaden.

FOTO GÖRAN HOPPE

formellt på frivillig väg lika väl som Estland anslöts till Sovjetunionen "frivilligt". Hotet om deportering minskade naturligtvis graden av frivillighet i kollektiviseringen liksom de skyhöga skatter som påfördes människor som inte ville gå med i kolchosen - det gick helt enkelt inte att klara sig utanför. Den förmenta frivilligheten var i själva verket en hög grad av tvång. Byrådet i Sutlep beslutade om att inrätta en kolchos med namnet Roovälja (vasslätten) i byn, drivande i detta var aktivister bland de till byn inflyttade rysslands-esterna (andra av dessa var så negativa till kolchossystemet som de upplevt redan på 30-talet att de gav sig av från byn), och sedan var det bara att skriva på ett papper på vilket man gav sitt medgivande till att ingå i den nybildade kolchosen och att man till den överlämnade sina djur, alla redskap o.s.v. Därefter samlades alla nya medlemmar till ett möte och upptogs i den kollektiva gemenskapen. En kommission från kolchosen gick runt och inspekterade gård efter gård och tog hand om den egendom som skulle avträdas. Man fick per hus håll behålla en ko, en gris, något får och ha åkerjord. Betalningen för arbetet i kolchosen skulle vid denna tid ske i jordbruksprodukter. I verkligheten var det inte mycket man fick över huvud taget därifrån eftersom avkastningen var dålig och man fick lämna ifrån sig stora kvantiteter av sin produktion till staten.

I den tidigare Sutleps kommun - Sutlepvelde - bildades våren 1949 fem kolchoser: En i Dirslätt - Uus Tee (nya vägen), en i Klottorp - Kevad (våren), en i Klottorps jordreformby, Asoniksbien eller Rootsimägi - Uus Elu (nya livet) och en i Persoküll som fick det stolta namnet Kalinin. Första ordföranden i Sutlep rekryterades lokalt och hette Laanjärv - Edgar vill minnas att familjen tidigare hade hetat Blees och alltså var av svensk härstamning. Laanjärvs fru var föreståndare för skolan i Sutlep men kom utifrån. Edgar blev kolchosens revisor redan vid bildandet men arbetade också som smed med att sko de 50 hästarna.

I Sutlep, liksom på andra håll, koncentrerades boskapsskötseln i kolchosens regi till några av byns större ladugårdar dit man förde djuren. Några nybyggen var det inte fråga om under denna första tid när en kolchos i princip bara

omfattade en by. Metodiskt gick arbetet som tidigare men kolchosmedlemmarna var formerade i två arbetsbrigader som vardera ansvarade för arbetet i sin del av byn. I Taebla, tjugo kilometer bort inrättades en Maskin- och traktorstation för de fåtaliga maskiner som fanns. Traktorbrigader därifrån åkte runt och plöjde och sådde på traktens olika kolchoser. Eftersom alla i hela Sovjetunionen ville ha plöjt och sått i stort sett samtidigt räckte inte resurserna till för att allt sådant arbete skulle kunna utföras maskinellt, utan en hel del fick man också fortsättningsvis fortsätta att sköta med hjälp av byns hästar. För övrigt var Sutleps åkrar vid denna tid så pass stengiga att maskinerna gick sönder hela tiden - de var ju avpassade för ett mer ålderdomligt bruknings sätt. Under 1950-talet odlade man samma åkrar som tidigare men byns folk fick huvudsakligen klara sig med vad de kunde frambringa på sina egna odlingslotter. Något kött fick man överhuvud taget inte från kolchosen utan den gris man själv kunde föda upp om året fick räcka jämte fåren. Fisk kunde man skaffa litet från fiskekolchosavdelningen i Stor Harga där fiskarna sålde i smyg till ortsbefolkningen.

På samma sätt som när jordbruket kollektiviserades tjugo år tidigare i Sovjet började man med att låta en by bli en kolchos för att sedan gå vidare med sammanslagningar. Förmodligen gjordes detta efter hand för att mildra eventuella protester. Det kom ganska snart (1951) dekret från Haapsalu rajoon om att kolchoserna i Nuckö skulle gå samman. I Sutlep skulle kolchoserna i Klottorp, Dirslätt och Sutlep gå samman till en medan Klottorp Asoniksbien och Persoküll som låg nära varandra redan året innan fått bilda en. 1952 lades så de bägge kolchoserna i Sutlepvelde samman. Ordföranden i Klottorpkolchosen, estlandssvensken Oskar Timmerman, som varit tvångsmobiliserad i Röda Armén och återvänt efter kriget, kom en tid också att fungera som ordförande för den sammanslagna kolchosen. Kolchosordförandena valdes vid denna tid vanligen bland medlemmarna och enligt Edgar utan alltför stor inblandning från högre ort. Några år efter sammanslagningen gick Edgar Stahlman på kurs i bokföring och blev därefter 1953 bokhållare på kolchoskontoret,

Edgar i full aktion
med höbärgning.

något som gjorde att han fick lön i pengar. När Edgar blev bokhållare kom han också att ha litet vidare kontakter runt trakten och träffade ungefär 1955 Lydia Nano som då var sekreterare i byrådet (bysovjeten) i Birkas. Lydia hade svensk mor och hade tillbringat en del av barndomen i Enby, som hennes mor kom från. Familjen flyttade sedan till Pärnau men Lydia tillbringade fortsättningsvis sina somrar i hembygden i Enby, där hon vallade kor. 1956 gifte sig Edgar och Lydia och Lydia flyttade också till Mangosa, där Edgars faster nu var ensam - hennes man hade stångats ihjäl av en tjur på kolchosen 1951. 1957 slutade Lydia arbeta i Birkas - hon väntade barn och det var långt att ta sig från Sutlep till Birkas varje dag. Meningen var att hon skulle arbeta på kolchoskontoret i Sutlep men det blev svårt för första barnet var till en början sjukligt. Lydia kom i stället att börja i kolchosens ladugårdar där arbetstiden var litet friare och arbetade kvar där ända till två år efter den sovjetiska pensionsåldern för kvinnor - 55 år. Edgar å sin sida valdes 1958 till ordförande för Sutlepkolchosen eller Kalininkolchosen som den hette efter att ha fått överta namnet från kolchosen i Persoküll. Året därpå blev alla kolchosordföranden tvungna att bli partimedlemmar. Samma år avskaffades systemet med maskin- och traktorstationer och det blev möjligt för de enskilda kolchoserna att köpa maskiner. Man fick överta några maskiner från Taebla men de var både utslitna och omoderna så det blev att efterhand köpa nya i takt med att man hade råd. Det blev ungefär en ny traktor om året, vilket inte var så mycket när man hade 600 hektar åker att bruka.

Vid mitten av 50-talet började man förändra metodiken, man började bygga de stora ladugårdar som vi idag förknippar med det kollektiva jordbruket. 1960 kunde man köpa den första skördetröska. I Sutlepkolchosen byggdes den första stora ladugården ute på Klotorpsmon - Moa - för 150 kor - alla som

arbetade med djuren fick nu börja ge sig av ut dit varje dag. Senare, på 1970-talet, byggdes ytterligare stora ladugårdar på Moa, totalt hölls ända in på 1990-talet bortåt 600 kor där. Runt 1960 byggdes också en mindre kolchosladugård bredvid Mangosa inne i Sutleps by. Olika slag av mekanisering blev nödvändig inte minst på grund av att det blev svårare och svårare att få folk att arbeta i kolchosen. Ungdomen sökte sig till utbildningar och till bättre betalda arbeten i städerna, trots att man 1959 började få lön från kolchoserna i reda pengar. När Edgar Stahlman började som kolchosordförande 1958 var det 133 personer som arbetade i kolchosen, sex år senare när han slutade var det bara 70 kvar. Produktionen förändrades efter hand - i början av Edgars ordförandetid hade man 500 höns och en hundratals får; sedan kom dekretet om att man inte skulle ha sådana djur utan i stället satsa på grisar och köttproduktion, på åkrarna skulle man odla spannmål och majs.

I början av 1960-talet växte trycket på förändring - nu ville man från rajoonen att de bägge kolchoserna i Rickull skulle läggas samman med Kalininkolchosen i Sutlep. Edgar som fortfarande var ordförande tyckte att detta skulle bli för stort att ha ansvar för och avgick därför 1963. Nu blev han i stället maskinreparatör och svarade för mjölkmaskiner, brunnar och vattenpumpar. Arbetet var självständigt - Edgar åkte runt till de (mer än dussinet) olika djurstallarna på sin motorcykel och reparerade på egen hand. Den sammanslagna kolchosen fick en ny ordförande, Ajaots från Rapla som hade examen från lantbruksakademien i Dorpat. Detta var typiskt för de allt större kolchoserna, de fick ledare som kom utifrån och som ofta hade någon högre lantbruksutbildning. Arbetet var fortfarande organiserat i brigader, två för hela kolchosen. Under det sena 60-talet började de stora melioreringsarbetena - täckdikning, avlägsnande av stengårdsgårdar och utjämning av åkrarna så att de stora ma-

skinerna, mer lämpade för Ukrainas och Kazakstans slätter, skulle kunna användas också på Nuckö. Arbetet utfördes av folk utifrån, det fanns fortfarande en specialiststation i Taebla varifrån folk och maskiner kom och utförde dessa arbeten. Ofta reste de ett minnesmärke t.ex. i form av en stor sten över sina ansträngningar. Sutleps by förändrades också i grunden på grund av att den nya vägen till Nuckö och Rickull byggdes - förbi byn användes huvuddelen av de gamla stenmurarna som ballast. Byn hade efterhand också förändrats genom att så många flyttade bort och genom att de i samband med kriget inflyttade rysslandsesterna inte brydde sig om husen, somliga som flyttade bort sålde sina hus till andra håll, andra hus föll samman.

Edgars gård Mangosa och granngården Vävarsa med en mycket ålderdomlig huvudbyggnad, där rian ännu var ihopbyggd med boningsdelen, förblev en liten välhållen enklav av svenskbygd, som ännu idag minner om hur den gamla byn Sutlep kan ha sett ut före kriget. Det talades svenska på Mangosa, liksom på Vävarsa, Edgars faster talade också nuckömål med Edgars och Lydias barn - det blev så småningom tre stycken - och fram till dess att de skulle börja i skolan gick det ganska lätt att upprätthålla svenskatalandet hemmavid. Eftersom det inte fanns någon svensk skola kom sedan alltmer att gå på estniska - detta förefaller vara gemensamt för alla estlandssvenskar som blev kvar i hembygden. När sedan Edgars faster dog 1979 bröts traditionen. Edgars och Lydias barn förstär dock alla svenska även om sönerna Erik och Elmar inte talar språket. Dottern flyttade redan 1982 till Sverige efter att ha läst svenska i Reval under flera år och bor numera med sin svenska familj i Uppsala. Edgar själv fick 1967 tillstånd att besöka sina släktingar i Sverige. Hans far hade tidigare sänt honom ett intyg för att han skulle få utresetillstånd att besöka Sverige sedan kontakten med släkten där kunnat återetableras vid mitten av 1950-talet. Men inte vågade man gå med sådana papper till NKVD då inte säger Edgar. Besöket i Sverige under några veckor 1967 var tillräckligt - han har inte återvänt sedan dess. Det har varit så mycket att göra, och förresten har jag trivts här så det har inte funnits anledning att åka mer, säger han.

När fastlandsdelen av Nuckö socken kom att bilda en kolchos kom tyngdpunkten alltmer att hamna i Sutleps by. Nu byggdes de första två bostadshusen för kolchosmedlemmar i anslutning till den gamla byn i förhoppningen att man genom att erbjuda lägenheter skulle kunna locka dit arbetskraft eller få ungdomen att stanna i hembygden. Framgången blev väl inte så stor med det senare även om det fanns ett krav på dem som lämnade skolan utan att gå till högre utbildning att de fick lov att arbeta på kolchosen tre år innan de flyt-

tade vidare. "Ungdomen ville bara åka traktor men kunde ingenting." Huvudsakligen kom de nya husen att befolkas av inflyttade kolchosarbetare från andra håll i Sovjet, på samma sätt som de ytterligare två hus som byggdes här i mitten och slutet av 1970-talet. Sådana inflyttare hade dock en mycket kort stamtid och arbetade dåligt innan de drog vidare till andra kolchoser, Edgar säger att många bara stannade några veckor på varje plats. Det var dock förhållandevis få ryssar som kom till Sutlep - de gillar inte att vara på landet, skrattar Edgar. Det blev svårare och svårare att rekrytera arbetskraft och dessa problem kvarstod också efter det att hela Nuckö socken på 70-talet blev en enda kolchos. Kolchosens verksamhet kom att bli allt mer industriell - Marx idé om att jordbruket till varje pris skulle organiseras i likhet med centralstyrda industrier, för att inte några bakåtsträvande bönder skulle kunna utöva sitt för den kommunistiska staten fördärvbringande inflytande, höll på att realiseras också på Nuckö. Verksamheten kom att dras samman alltmer till några få centra som Sutlep, trakterna av Rickull herrgård och ett par ställen ute på nuckölandet, t. ex det som kallades Farmi mellan Birkas och kyrkan. Hit koncentrerades i möjligaste mån folk och djurhållningen. Kraftfoder levererades från Ryssland - ofta var det tidigare uppköpt på världsmarknaden. På andra håll hände nästan ingenting mer än att skogen alltmer började ta över - bygden blev alltmer öde. Åkerarealen minskade men de åkrar som fortfarande brukades drevs desto hårdare. Med maten från kolchosens produktion blev det knappast bättre - allting av värde skulle inlevereras centralt och fraktas österut. "Till oss återstod bara svinhuvuden, fötter och rumpor att köpa."

Till bygdens gradvisa ödeläggelse bidrog paradoxalt också elektriciteten som började komma runt 1960. Dock kom den först bara till de mer centrala delarna av varje kolchos och detta tycks ha varit en viktig anledning till att en del mer perifera ställen övergavs. Den maskinella standarden blev bättre efterhand, vilket Edgar hade glädje av. Ordningen i övrigt blev dock bara sämre med den inflyttade arbetskraften och utflyttningen av lokalbefolkningen. De nya ville bara ha pengar och arbeta så litet som möjligt, och sedan drog de vidare...

På sent 60-tal kom också robotbasen på Moa - i anslutning till att flygbasen vid Hapsal kom till och den sovjetiska gränzonen förstärktes. Man hade inget att göra med militären, trots att den var så nära inpå - närmaste granne med kolchosens ladugårdar. Trots att bygden militariserats tycker inte Edgar att man var särskilt isolerad - det gick ju att åka till Reval och andra platser även om det krävdes specialtillstånd för folk som bodde utanför zonen att besöka den.

Edgar gick i pension några år innan

Estland åter blev ett fritt land men har under 90-talet som pensionär, i förlängningen på produktionen på den egna odlingslotten under kolchos-systemet, tillsammans med Lydia drivit ett eget mindre jordbruk, inriktat på mjölkproduktion. "Hade jag varit trettio år yngre hade jag väl dragit igång något ordentligt." I somras hade han ännu fyra kor, men hade inte fått betalt för mjölken sedan i november och priset var så lågt (75 sent per liter) att det inte längre lönar sig att sälja. Edgar avser därför att avveckla huvuddelen av det hela och bara hålla en egen ko för husbehov nästa år. "Man kan ju inte sitta här med armarna i kors och bara vänta på döden." Han använder huvudsakligen den kolchosladugård från 1960 som ligger granne med Mangosa och som han kunnat överta från kolchosen. När kolchoserna avvecklades blev det möjligt att köpa sig traktorer och en del maskiner - Edgar har en typisk sådan

och olika bondedemonstrationer har blivit vanliga i Reval. Mycket stora delar av odlingsjorden ligger obrukad, såväl på Nuckö som på andra håll i landet. För Edgar Stahlman innebär inte situationen någon katastrof - han är ju pensionär och klarar sig bra ändå, hans jordbruk har ju mer karaktären av att skapa sysselsättning. För dem som har börjat med jordbruk eller som tänkt sig detta år situationen emellertid mycket besvärlig. De stora mejerierna betalar alldeles för dåligt för att det skall gå att få lönsamhet och det är endast bönder som på något sätt lyckas skapa en nisch, t.ex. med lokal leverans av mjölk och andra produkter till de omkringboende och till marknadspriser som det kan gå runt för.

För Edgar och Lydia går livet sin gilla gång i Sutlep. Edgar tycker att han egentligen aldrig haft det så bra som nu - i alla fall sade han det för ett par år sedan. Folk kan tro att det är besvärligt men mat finns ju och man kan välja -

Huset är vedeldat och ordnandet med veden tar mycket tid.

FOTO GÖRAN HOPPE

traktor - en blå Belarus. Senare har han också köpt sig en mindre och lättare av kinesisk tillverkning. Han arbetar med djuren två-tre timmar om dagen - på sommaren blir det mer, särskilt under höbärgningen. Gården Teves i Gutanäs har han sökt och fått kompensation för - han har kommit överens med sina syskon i Sverige om den saken. Marken till Mangosa har däremot hans fasters ättlingar i Sverige sökt tillbaka. Edgar och Lydia har rätt till ett par hektar och själva gården. De har därför under senare år på treårskontrakt arrenderat 6-8 hektar s.k. fri mark av kommunen - mark som ingen krävt tillbaka - sådan finns det mycket av i Sutlep, också i närheten av Mangosa.

Situationen för jordbrukare i Estland har varit mycket besvärlig under hela 90-talet. Det faktum att man inte har något tullskydd gör att t.ex. svenska mejeriprodukter importeras till dumpade världsmarknadspriser. Sedan har hela markåterlämnandeprocessen komplicerat saken - ägarsituationen är på många håll ännu oklar. Under de allra senaste åren har situationen blivit akut

inte behöver man arbeta med korna om man inte vill. Varubussen kommer till lägenhetshusen i byn i stort sett dagligen och dit cyklar Edgar för uppköp. Ungefär en gång i månaden åker man till Hapsal för olika förrättningar, barnen kommer på besök med sina familjer. Sonen Erik bor i Leal där han arbetar åt ett svenskt företag medan Elmar håller till i Reval och har en egen firma i metallbranschen. Ingen har visat något större intresse för att ägna sig åt jordbruk och dottern bor som sagt i Sverige sedan länge, även om hennes familj brukar hälsa på på somrarna.

Vad som överhuvud kommer att hända på Nuckö är Edgar osäker på. Inte tror han på att det blir någon estlandsvensk bygd igen - i bästa fall blir det väl en del sommarstugor som de som får igen mark bygger och kommer till under några veckor på sommaren. Ingen kommer att komma hit och bosätta sig för gott - man har det alldeles för bra i Sverige. Blir det så att Edgar Stahlman och hans generation blir de sista estlandsvenskarna som är bofasta i bygden? □

Jutta Holst mottog och tackade för årets stipendium.

Song-kören som bildades inför Minnesåret - 50 år i Sverige 1994 - hade lyckats engagera sin körledare Helle Rosenborg för ännu ett extra framträdande.

Den 54:e hembygdsdagen, men den första i Estlandssvenskarnas kulturförenings regi, den 28 augusti 1999.

Dags igen att fira en hembygdsdag. Plats: Kungliga Musikaliska Akademien, Nybrokajen 11, Stockholm. Trots lokalbyte var vi cirka 350 personer som deltog i firandet. Att byta lokal hade sina fördelar – betydligt lägre hyra och en utmärkt konsertsal, där alla såg och hörde bra.

Programmet inleddes av Svenskbykören som tågade i sjungande "Lova vill jag Herran". Väl på scenen framförde kören ytterligare några sånger. Kören som gästade oss från Gotland måste tyvärr påbörja hemresan redan efter kaffepausen. Välkomstorden framfördes av Sven Salin. Birgitta Utas, som den 1 augusti valdes till ny ordförande i Föreningen Svenskbyborna, hyllade 90-årsjubilarerna och berättade om Svenskbybornas verksamhet.

Elmar Nyman läste upp motiveeringen och överlämnade sedan ett arbetsstipendium till Jutta Holst om 4.000 kr (2.000 ur Hans och Lydia Pöhls minnes-

fond och 2.000 från SOV). Jutta erhöll stipendiet för att hon i 10-års tid verkat för estlandssvenskarna. Jutta har samlat material och senast uppfört en utställning i Estlands Etnografiska Museum i Tartu. Jutta har också nyligen blivit vald till kyrkorådets ordförande i svenska S:t Mikael's församling i Tallinn. Nästa projekt ska bli en utställning om sjökulturen i svenskbygderna i Estland. Jutta behöver material och passade på att vädja till publiken om hjälp med att få utställningsföremål.

Ormsö danslag dansade så det stod härliga till.

Näst i tur var Vippaldamerna, som framförde sånger på svenska (se särskild artikel av Göran Hoppe).

Sven Salin gav sedan en kåserande tillbakablick över SOV:s hembygdsdagar. Den första hölls den 16 juni 1946 på Tollare. Vid någon av hembygdsdagarna hade det deltagit ca. 1.000 personer. Mötet hade varat dagen lång och avslutats med sång och dans till långt fram på kvällstimmarna. Platserna där hembygdsdagarna har hållits har varierat, bl.a. Saltsjöbaden, Blåsut, m fl ställen och som en av höjdpunkterna nämnde han 40-årsjubileet på Skansen. Med siktet inställt på 100-års, 110-års ... bör vi ha många hembygdsdagar att fira.

Nu gavs det tillfälle att lyssna på och försöka förstå olika hembygdsdialekter. Ormsömålet framfördes av Nils Gärdström, Rågömålet av Arnold Lindgren och Sigrid Öström, Nuckömålet av Elmar Nyman samt Gammelsvenska av Johannes Knutas. Jag tyckte att jag förstod en hel del, dock var det svårast med gammelsvenskan.

Scenen röjdes och Rågöbornas danslag med musikanter fick som vanligt min ena fot att börja stampa i golvet. Alltid ett kärt återseende.

Under kaffepausen kunde man köpa böcker, se demonstration av hantverk och beundra Ain Sarvs fotoutställning. Karin Espling Ericsson – kjoilvikning. Elfride Targama – Ormse skuar. Margit Rosen Norlin – nätbindning. Sven Söderblom – ölbrygging. Intresset var mycket stort.

Nästa avdelning inleddes av SONG-kören, som återupplivats för detta speciella tillfälle under ledning av Helle Rosenborg. Kören visade att den inte alls tappat stinget och fick med oss i allsång: "Kast kappan e kärre" och "Vi är sista ledet".

Sen fick våra ögon fröjdas åt Ormsö danslag (4 par och en dragspelare) hit-

Margit Rosen Norlin demonstrerade hur man brukade binda nät på Nargö.

Birgitta Utas gratulerade 90-åringen med att ta med sig hela Svenskbykören från Gotland - fast hon ville inte lämna den kvar!

Det unga paret Krista och Raivo Sildoja underhöll med musik på flera olika instrument. Nedan.

rest från Ormsö. Vackra dräkter och sprittande danser rev ner rungande applåder. Mer musik bjöds av Krista och Raivo Sildoja, elever i Viljandi musikskola. Krista och Raivo spelade fiol och talharpa. Ain Sarv sjöng a capella Ormsölaikar och andra estlandssvenska ramsor. SESK (Samfundet för Estlandssvensk Kultur) har deltagit i 12 hembygdsgårdar enligt Ain Sarv.

Avslutningsvis pålysningar av Sven Salin och till sist naturligtvis Modersmålets sång. Ulla-Stina Rundgren

Manilla - Frihetens port 5 år.

Dagen efter Hembygdsgdagen, d v s den 29 augusti blev en underbart varm och solig dag. Jag och 10.000 tjejer till kämpade ute på Djurgården. Jag skulle till Manilla och de andra sprang tjejmilen. Min promenad började vid Karlaplan och en timme senare var jag framme. På vägen frågade mig en äldre gentleman om det var rätt väg till Manilla och jag svarade att jag hoppades det eftersom jag själv hade tänkt mig att komma till den plats där Frihetens port restes för 5 år sedan. Vi började prata och visst kände mannen till Runö och pappa och mamma och hade gjort militärtjänst på ön. Världen är bra liten ibland.

Väl framme visade det sig att 50-60 personer hade kommit, trots att det inte gick att åka kommunalt eller bil.

Frihetens port restes år 1994 av ester och estlandssvenskar som tack till Sveriges folk.

Sven Salin påminde om texten på stenen: "Vi kom över havet i små farkoster undan terror och diktatur. Vi var

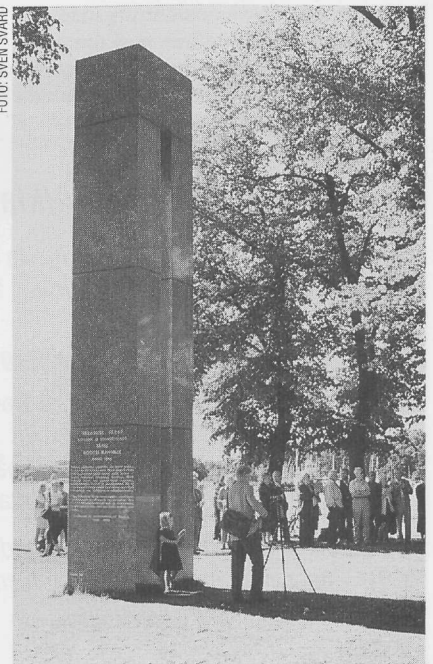
tre-tio tusen som nådde fram - män, kvinnor och barn..." Vi påmindes också om att porten var trång, alla kunde ej ta sig hit, till friheten. Det goda samarbetet mellan Estland-Sverige, Sverige-Estland underströks. Kalle Onno, initiativtagare och eldsjäl bakom monumentet talade, likaså Peter Luksep, som organiserade arbetet tillsammans med oss estlandssvenskar. Ormsö danslag var på plats, såväl som musikanterna Krista och Raivo Sildoja, som denna dag fått förstärkning av Cätlin Jaago, som spelade säckpipa. Ain Sarv överlämnade boken Eesti Rahvaste raamat, Estlands nationalitetens bok. "Till farfar-föreningen Svenska Odlingens Vänner med anledning av firandet av 90-årsdagen från tacksamma barnbarn-föreningen Samfundet för Estlandssvensk kultur. Sedan dansade Rågöbornas danslag. På grund av värmen hade de inte klätt sig i sina vackra folkdräkter utan var civila.

Efteråt blev det lite picknick i det gröna. Jag bjöds på kaffe och smörgås. Efter en stund spelades det upp och den

som ville kunde dansa. Inte långt in på småtimmarna, som förr, men ändock.

Det vackra vädret lockade till långpromenad tillbaka till Djurgårdsfärjan över till Slussen.

Ulla-Stina Rundgren

Stockholm i december 1999

Kära svenskar i Estland!

Genom ett samarbete med Sveriges ambassad når vi med detta nummer av Kustbon ett antal svenskar som är stationerade i Estland för kortare eller längre uppdrag. Kanske du är en av dem som för första gången kommer i kontakt med Kustbon och Estlandssvenskarnas kulturförening Svenska Odlingens Vänner (SOV). Jag vill därför särskilt hälsa dig mycket varmt välkommen som läsare av vår tidskrift.

Föreningen grundades 1909 i den dåvarande ryska provinsen Estland för att tillvarata den svenskspråkiga minoritetens intressen gentemot de förryskningssträvanden som då fanns i det ryska väldet. Det gjorde föreningen bl a genom att starta ett stort antal svenskspråkiga folkskolor, en svensk folkhögskola i Birkas och ett svenskt gymnasium i Hapsal. Tidskriften Kustbon började ges ut 1918, först som ett organ för Svenska Folkförbundet och sedan allmänt som en förbindelselänk för Estlands svenskar och ett kontaktorgan för Kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner.

Föreningen har påtagligt bidragit till att bevara det svenska språket och den svenska kulturen i Estland. Föreningen medverkade också aktivt vid överflyttningen av flertalet estlandssvenskar till Sverige under slutskedet av andra världskriget. Sedan dess har SOV fortsatt sin verksamhet i Sverige och stöder nu på olika sätt i samarbete med Samfundet för Estlandssvensk Kultur i Estland svenska språket och kulturen i Estland, bl a Svenska S:t Mikael's församling i Tallinn, Paskleps folkhögskola på Nuckö och det estlandssvenska muséet i Hapsal. Föreningen fyller i år 90 år och det har vi firat med en rad olika aktiviteter både i Estland och Sverige bl a i samarbete med Sveriges ambassad. I detta nummer av Kustbon kan du läsa om några av dessa högtidlighållanden. Vill du veta mer om estlandssvenskarna och vår förening är du välkommen att ta kontakt med vår expedition (se sidan 2).

Jag hoppas att läsningen av detta nummer av Kustbon ger dig mersmak och att du även i fortsättningen vill hålla kontakt med den estlandssvenska kulturen och utvecklingen. Estlandssvenskarnas historia är intimt förknippad med Estlands historia och utveckling. Du är varmt välkommen som prenumerant på Kustbon eller som medlem i Estlandssvenskarnas kulturförening Svenska Odlingens Vänner.

Sven Salin
Ordförande

Tips: Kustbon som julklapp!

En sådan julklapp betyder omtanke som varar. Mottagaren påminns om dig ända fram till nästa jul.

Ring Ulla-Stina på 08-612 75 99

så hinner hon kanske till och med ordna med ett presentkort.

Eller sätt in 270 kronor direkt på pg 35 13 11-6 och skriv tydlig mottagare.

Betala före 31 januari 2000 så sänder vi dessutom Kustbon 4-99 som en välkomsthälsning.

Elmars ruta

Okänt svenskarv lever vidare i Estland

Vårens sista seminarium på Roslagsgatan hölls under rubriken "Det finns en väg till himmelen" och ämnet var estlandssvenskarnas gudstro förr och nu. Ansvarig för seminariet var Thomas Lorentz och Viktor Aman, Ellen Lindström och Margit Rosen Norlin medverkade.

Mattias Reinholdson

Näst språket är religionen det viktigaste som definierar ett folk. Den religiösa situationen i fyra estlandssvenska bygder presenterades på ett seminarium i våras. Där framkom det att det var bara på Runö som estlandssvenskarna höll ihop i kyrkan. Under sista fjärdedelen av 1800-talet gick utvecklingen i de estlandssvenska bygderna åt helt olika håll vad beträffar den kristna tron. Frågan är vad som skulle ha hänt, om inte flykten till Sverige hade satt stopp för utvecklingen.

Om man ska beskriva kyrkligheten bland estlandssvenskarna i Estland får man inte glömma att fakta gäller tiden fram till 1940-talet. Mycket har hänt sedan dess. Båda länderna har påverkats av en kraftig sekularisering. I Sovjet förföljdes kyrkorna av kommunistpartiet, i Sverige har de i stället förtigits av stat och myndigheter. Dessförinnan delade Sverige och Estland samma kyrkohistoria. I Baltikum gick dock reformationen på 1500-talet mycket häftigare till än i Sverige. I Estland och Livland var bytet från katolicism till protestantism mer präglad av religiösa skäl och man förstörde konst och målningar medvetet, men för många tyska adelsmän gjorde reformationen att man kunde privatisera kyrkans och ordnarnas mark. Sedan följde några århundraden av protestantisk enhetsstat, luthersk ortodoxi, på båda sidorna av Östersjön, men på 1800-talet började nya idéer spridas tack vare det ökande resandet och att allt fler fick råd att köpa böcker. De första rikssvenskarna som trodde så mycket på Gud att de lät döpa sig som vuxna 1848 fick fängelsestraff eller utvisades ur landet. Då ledde dock internationella protester (från England, USA och Tyskland) till en demokratisering, och redan på 1860-talet fanns ett otal frikyrkoförsamlingar, pigga på att sända ut missionärer.

En bestående skillnad är alla lök-kupoler på den estniska landsbygden. De ryska tsarerna försökte på 1800-talet att locka protestanterna över till sin kyrka. Löftena om lägre skatt och andra

förmåner uppfylldes inte och de rysk-ortodoxa kyrkorna blev aldrig särskilt välbesökta. Men så fort det finns flera läror måste folk börja fundera på vilken som är den rätta och tsarens försök bidrog till att lösa upp den lutherska enhetskulturen i svensksbygderna.

Runö

På Runö härskade den lutherska ortodoxin in på 1900-talet, berättade Thomas Lorentz. Visserligen hade ön genom hela historien svårt att få svensktalande präster (och de tyska prästerna uppskattade öborna inte alls), men däremellan fick klockarna hålla fullständiga gudstjänster från sin särskilda plats framme i koret. (Platsen bakom altaret och i predikstolen var förbehållen prästerna.) Klockaren skulle inte bara sköta klockringningen utan också sköta psalmsången under gudstjänsterna – och eftersom psalmerna hade väldigt många verser fick man ta en paus mitt i och ta ny ton. (Det här var före kyrkogrlarnas tid.) Församlingsborna lade också till "krusningar" vilket gav melodierna ett säreget och ålderdomligt intryck (som finns att avlyssna på CD nuförtiden). När ärkebiskopen Nathan Söderblom besökte Runö i början av 1900-talet lyckades han i alla fall övertala öborna att lämna 1695 års psalmbok och gå över till Wallins psalmbok, som kom ut 1819.

Thomas uppskattade att mellan 50 och 100 av öns 300 invånare gick på en vanlig gudstjänst under de sista årtiondena före flykten. Det är ett mycket högt tal om man jämför med till exempel den tio gånger så stora socknen Nuckö, där prästen fick vara glad om det kom tio personer till den svenskspråkiga högmässan.

Egentligen kan sägas att hela väckelsen bland estlandssvenskarna på Ormsö, Nuckö och Nargö var ett miss-tag. Svenska predikanter bjöds in till Sankt Petersburg på 1870-talet för att predika och på så sätt skapa lugn och hembygdskänsla hos svenskarna i de många och stora svenskägda företagen

i den ryska huvudstaden. Men Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens utsända upptäckte på vägen dit att det fanns svenskar i Estland. Svenskar som behövde både uppmuntran och förmaning.

Ormsö

När jag besökte Ormsö 1989 träffade jag Arvo Kuusk i den lilla baptistförsamlingen, som fortfarande håller till i Rälby bönhus. Missionshuset var så svenskt i sin karaktär att jag trodde att jag var någonstans i Stockholms skärgård, kanske i missionshuset i Stavsnäs. Avståndet däremellan är kortare än mellan Stavsnäs och Småland. Kanske var någon ormsöbonde över i Stockholm med ett lass potatis och på hemvägen besökte han Stavsnäs på ett bönemöte och kollade in nya inredningsidéer. Tillbaka på Ormsö hjälpte han till att bygga upp kapellet som brann ner 1901 och återuppfördes året därpå.

Predikanten Österblom hade satt en sådan prägel på Ormsö att herr Kuusk, som kom dit först i mitten av 1950-talet för att arbeta på sovchosen, kunde berättas hans levnadshistoria. Berättelsen hade traderats bland estlandssvenskarna och sedan gått över från de kvarvarande estlandssvenskarna till de nyinflyttade esterna. (Det som i frikyrkan kallas väckelse kan beskrivas som att människor berörs av Gud på något sätt, börjar tro och förändrar sina liv. Den frikyrkliga historieskrivningen handlar till stor del om väckelserna.) Det finns inte många andra platser än Ormsö som kan skryta med att kanske en fjärdedel av invånarna är frikyrkliga, men det bästa av allt jag hört både av Kuusks, Ellen Lindström som berättade på seminariet, och Elin Ahlberg som jag intervjuat för Svensk Veckotidning (Missionsförbun-

På Runö levde den lutherska enhetskyrkan kvar in på 1930-talet. När Runöborna åkte över till Sverige under andra världskriget tog de bland annat med sig de gamla glasmålningarna, som en av prästerna kom med på 1600-talet. Fönstret med Noaks ark har ställts ut på museum i Stockholm.

FOTO: SOVUS ARKIV

dets tidning) är att det rådde en generös och ekumenisk atmosfär på ön. På söndagsförmiddagen gick man till den medeltida S:t Olofskyrkan och lyssnade till prästen. På söndagskvällen liksom ett par andra kvällar i veckan gick man till sitt "benehus" för ännu mer andlig uppbyggelse.

Söndagsskolornas tid

Ellen Lindström berättade också om hur ekumeniken (samarbete och tolerans mellan olika kyrkor) gavs uttryck i det gemensamma ansvaret för öns barn. Alla olika kapell hade egna söndagsskolor och barnen gick oftast till den närmaste söndagsskolan. Någon gång om året marscherade alla barn till Olofskyrkan för en gemensam fest. Bakom skolornas olika standar. Det måste ha varit en imponerande syn.

Det liv med supande och stölder som rådde före Österbloms tid, enligt både Kuusk och Ellen, hade försvunnit tack vare de väckelsevågor och de söndagsskolor som kom efter hans ankomst. De gammaldags ohälsosamma rökstugorna byggdes om efter rikssvensk modell och fick skorstenar, bönderna lärde sig att gödsla (även i Sverige var det ofta upplysta präster som lärde ut nya jordbruksmetoder och annat nyttigt) och ormsöborna nyktrade till. När Österblom kom fanns det elva krogar på ön. På 1920-talet fanns i stället elva missionshus, så inga barn hade speciellt långt till söndagsskolan.

1944 fanns det kvar tio ester i den lilla baptistförsamlingen i Rälby på Ormsö. De hade inget Sverige att fly till. I februari tog församlingen in 21 nya medlemmar; det var ester som flyttat till Ormsö för att arbeta på den nystartade sovchosen. Ledaren för baptistförsamlingen, Arvo Kuusk, fick uppdraget av myndigheterna att stå för ormsöbornas alla begravningar och i böhuset i Rälby fortsatte verksamheten. S:t Olofskyrkan blev lagerlokal och även de övriga kapellen användes i sovchosverksamheten.

Elin Ahlberg var missionsförbundare i Sverige och under hela sitt liv drömde hon sig tillbaka till barndomens Ormsö. I slutet av 1980-talet kunde hon vara med om att starta upprustningen av Olofskyrkan: - Den behövs för dem, som bor där nu, sa hon när jag gjorde en intervju med henne i Svensk Veckotidning något år innan hon avled. Ännu ett tecken på den ekumeniska anda som rådde på ön.

Nuckö

Helt annorlunda verkar situationen ha utvecklats i den andra av de stora svenska församlingarna, Nuckö. Här stod stenkyrkan oftast tom under frihetstiden, berättade Viktor Aman. Den EFS-predikant, som fick Nuckö på sin lott, var Thorén. Även han hade tänkt sig att bli missionär i Abessinien (nuvarande Etiopien) men accepterade Sverigeestland.

Precis som Österblom på Ormsö ägnade sig Thorén åt mycket mer än undervisning. Han blev känd för de körer, för gymnastiken och för det lärarseminarium som han startade.

Schismen mellan "de väckta" och den lutherska kyrkan kom först efter Thoréns avfärd. Baptisterna, som hade starka påtryckargrupper i Sankt Petersburg (både ryssar och tyskar anslöt sig i mycket stor utsträckning), byggde kapell runt om i Sverigeestland. Deras medlemmar slapp betala kyrkoskatten och "så började de ekonomiska problemen för Nyckö kyrka" för att citera Viktor Aman.

Svensk statistik visar att frikyrkliga områden ofta har färre skilsmässor, lägre arbetslöshet och andra mätbara problem än andra bygder, till stor del tack vare en lägre alkoholkonsumtion. Men Viktor förnekade att det faktum att antalet utskänkingsställen minskade i de estlandssvenska bygderna berodde på frikyrkans ankomst:

- Nej, det var nya lagar. Bara på de stora godsen fick man bränna sprit och man måste sälja till staten. I de estlandssvenska bygderna var det bara familjen

Taube i Rickul som fick framställa alkohol.

Viktor Amans föredrag var det mest humoristiska av de fyra. Hans berättelser om frikyrkan vittnar om att han kanske inte är medlem där. "Den frivilliga gymnastiken blev sedan (efter Thoréns avfärd) synd, om inte annat onödig". Föredrag i Svenska Odlingens Väners regi om jordbruk fick inte avhållas i församlingssalen i Nuckö prästgård eftersom de var alltför världsliga, man skulle undvika tomat och gurka liksom för mycket vetebröd och ärtor eftersom det var gott i överkant och körerna skulle bara sjunga andliga sånger.

Precis som på många håll i Sverige hade livsglädjen hos den första generationen frälsta övergått till att forma moralregler hos deras barn och barnbarn.

Nargö

Det religiösa livet på Nargö påminner både om Ormsö och Nuckö. Skillnaden var främst att nargöborna hade mycket närmare till den stora staden Reval och alla intryck man kunde få där. Nargöborna var medlemmar i olika lutherska församlingar inne i stan (både den svenska församlingen S:t Mikael och i Johannes/Jaani, Karls/Kaarli- och S:ta Gertrud i Kalamaja) och bodde ofta över i staden mellan sina lotsupdrag eller när de lossat sina fiskefångster. De var förmodligen väl insatta i de religiösa strömningarna.

Ön fick sina svenska invånare under första hälften av 1700-talet sedan pesten och kriget tömt ön på dess tidigare befolkning. Margit Rosen Norlin berättade hur nargöborna på 1850-talet byggde ett eget kapell, S:ta Maria, och dit skulle en präst åka några gånger om året för gudstjänster, dop och jordfästningar; det vill säga öborna hade sina egna begravningar och sedan kom prästen och lyste frid över alla dem som dött sedan hans förra besök. (Några som för övrigt fick vänta länge på frid var

Julfest i en söndagsskola på Ormsö. På 1930-talet gick fortfarande nästan alla barn till söndagsskola både i Sverige och Estland.

odensholmsborna, för dit kom prästen bara en gång per år... Kyrkan på Nargö gick inte att värma upp, så på vintrarna hölls gudstjänsterna i skolhuset intill.

Även på Nargö bildades en baptistförsamling och från den sändes till exempel Emelie Bertelsson ut som "missionär" för att arbeta bland fattigrissar vid Peipussjön. Trots att hon hade varit över i Sverige och fått sin teologiska utbildning på baptisternas Betelseminarium i Stockholm valde hon att stanna kvar i Estland efter andra världskriget. Hennes hem är nu museum i Mustvee. Kvinnliga pastorer och präster finns fortfarande inte i Estland och både Svenska Baptistsamfundet och Svenska kyrkan fick sina första på 1950-talet, men redan 1918 sändes Bertelsson ut att missionera bland ryssar. Min farmor åkte från Eskilstuna till Kongo som missionär på 1920-talet och jag har funderat länge på varför kvinnor dög på missionsfälten men inte i sina hemländer.

Tillbaka till Nargö: Kyrkan försvann under första världskriget när den civila befolkningen var evakuerad till fastlandet. Efter en insamling i Sverige kunde en ny kyrka invigas 1938. Två år senare leddes den sista gudstjänsten av prästen Ivar Pöhl. Att det anordnades insamlingar i Sverige för kyrkbyggen i Estland är inget ovanligt; äldre missionsförbundare kan berätta hur de på 30-talet samlade in pengar till den nya Immanuelskyrkan i Reval och på 90-talet har missionsförbundare och baptister samlat in pengar eller hjälpt till att restaurera och bygga nytt på olika håll i Estland och stödfonden för S:t Mikaelsskyrkan i Gamla stan i Reval är den hittills största hjälpinsatsen.

Nu på 90-talet har det hållits ett par gudstjänster framför det skal som finns kvar av träkyrkan från 30-talet. Taket läcker in, golvet är uppbrutet men när du åker estlandsfärja kan du se gaveln sticka upp över tallarna på Nargö. Kyrkan – eller ska vi säga ruinen – ligger inne i skogen strax väster om den fortfarande öppna bytomten. Det har diskuterats i Nargöföreningen om att rusta upp kyrkan, men medlemmarna har nöjt sig med att sätta den vandaliserade kyrkogården i stånd (många gravar var öppnade av sovjetsoldater) och att bjuda med en präst på hemvändardagarna.

När den sista estlandssvensken dör i Estland och kyrkoruinen på Nargö ramlat ihop kommer ett viktigt arv efter estlandssvenskarna att leva vidare. Då tänker jag inte på sparade gårdsbyggnader som flyttats till friluftsmuseet Rocca al Mare utanför Reval eller på ortnamn med misstänkt svenskt påbrå utan på det religiösa arvet.

Få estlandssvenskar vet vad deras förfäder har betytt för väckelserörelsen.

Väckelsen började bland ormsö-, nuckö- och nargöborna och Revals tyskar och spred sig över svenskbygderna och över språkgränserna till ester och ryssar. De

täta kontakterna över Östersjön - särskilt under mellankrigstiden - gjorde att frikyrkostrukturen blev ganska svensk. Och när den estniska regeringen på 1930-talet införde nya religionslagar fick särskilt pingstörelsen och "priilaste" stora problem eftersom deras ledare var rikssvenskar och det var förbjudet för en kyrka att ledas av utlänningar. (Nationalismen var i många sammanhang starkare än friheten i det fria Estland.)

Men frikyrkorna lyckades överleva just tack vare sin svenska prägel. De familjer som lämnat sina liv åt Gud höll ihop och hjälpte varandra. Förvånansvärt få medlemmar skickades iväg till Sibirien. De flesta ledarna flydde till Kanada och Sverige men tack vare alla aktiva lekmän (ett typiskt frikyrkodrag) lyckades församlingarna faktiskt hålla medlemssiffrorna någorlunda uppe trots att allt barn- och ungdomsarbete var förbjudet.

Ett sätt att komma runt alla förbud var födelsedagsfester. Varje tillfälle utnyttjades. I ett rum satt de vuxna och fick bibelundervisning, i rummet intill hade barnen söndagsskola. Om någon KGB-agent kom instörtande, skulle han genast se födelsedagskringlan, tårtorna och alla typiska små estniska smörgåsar. De tjänstgjorde alltså både som skådebröd och som verklig föda.

Vid frigörelsen var Baptistunionen (en sammanslagning av flera frikyrkor) lika stor som lutherska kyrkan om man räknar till gudstjänstdeltagare och omfattning på barnarbete.

Med tanke på alla impulser från Sverige är det inte så konstigt att frikyrkan i Estland upplevs som väldigt närstående den svenska. Därför var det lätt för esterna och estlandssvenskarna att bli medlemmar i olika frikyrkor på sina nya hemorter väster om Östersjön. Traditionen med "aktivism" har fortsatt och de flesta ester och estlandssvenskar med frikyrklig bakgrund har valt att lägga sitt föreningsengagemang där och inte i exilföreningarna. Därför syns de inte lika mycket och det är stor risk att man glömmer bort dem. För de estnisktalande lutheranerna var det svårare; de har till och med haft en egen biskop i Stockholm under hela efterkrigstiden.

Ett exempel: Nu på 90-talet har vi imponerats av alla musiker och sångare när S:t Mikaelsskyrkan ordnat stöd-konserter i Stockholm. Baptistförsamlingen i Olevistekyrkan i Reval har ett lika rikt musikliv (men man betonar kanske körsången mer än solosång) och deras sångare och musiker har gästat ett otal frikyrkor i Sverige för att samla in pengar och sedan tacka för allt stöd under de svåra vintrarna i början av 90-talet.

Runt omkring i Estland har Baptistunionen ett hundratal kapell och kyrkor med svenskt "stuk". Något tiotal av dem har på 90-talet ersatts med moderna kyrkor, tyvärr ofta med amerikansk "osmak". Pingströrelsen och metodisterna har några tiotal försam-

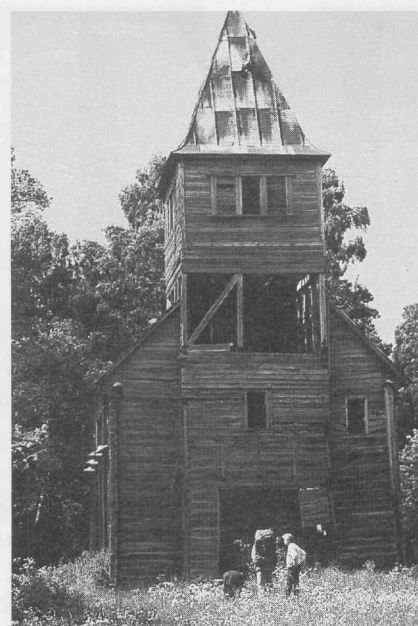

FOTO: SVEN REINHOLDSOHN.

Skalet av 1930-talskyrkan på Nargö står fortfarande upp och kan skymtas av dem som åker båt mellan Stockholm och Reval. På 1990-talet har nargöborna hållit ett par gudstjänster framför byggnaden, men eftersom det inte finns några bofasta på Nargö längre, finns inga planer på att rusta upp den.

lingsbyggnader. I frikyrkoförsamlingarna lever arvet från estlandssvenskarna vidare med tät församlingssamfund, stort barn- och ungdomsarbete, hembesök hos gamla och sjuka, musik av mestadels förvånansvärt hög kvalitet, flaneltavlor med pappersbilder från den bibliska historien och kyrkkaffe. När jag besökte Estland för första gången slogs jag av att den största skillnaden var just kyrkkaffet. Vi bortskämda svenskar äter bullar och sockerkakor efter gudstjänsten. Esterna bullar upp med potatissallad, kött - och givetvis smörgåsar.

Och om du letar i någon skrubblitar du kanske vackra tavlor med bibelverser på svenska och gamla psalmböcker tryckta i Stockholm på 1910- och 20-talen.

Fotnot: Baptistunionen kallas oftast så, eftersom den under sovjettiden styrdes från Moskva och där dominerades samfundet av baptister. Den estniska delen är nu helt fristående och heter egentligen Förbundet av evangeliskt kristna och baptister; "de evangeliska" är missionsförbundare och pingstvännen med flera.

Efterlysning:

I SOV:s bildarkiv finns några fotografier från söndagsskolan och deras marscher till S:t Olofskyrkan. Tyvärr är bilderna så dåliga numera att de knappast går att publicera. Har du bra bilder hemma, kontakta gärna SOV:s Arkivgrupp som gärna kopierar foton med värdefulla motiv. □

I Tallinn

SOV:s gruppresa till Estland hade som första anhalt Reval/Tallinn. Högmässan i svenska S:t Mikaelsförsamlingens kyrka hade denna söndag getts en särskilt festlig inramning med predikan av Stockholms biskop Caroline Krook och högklassiga musikaliska inslag av församlingens egna musik- och sångartister. Kyrksalen var fylld till sista plats, ca 250 personer hade samlats. Det kändes upplyftande att se hur kyrkobyggnaden, som farit så illa under det senaste halvsekle, började återfå sin forna dignitet. Under det efterföljande samkvämet, utmärkt arrangerat av svenska församlingens damer, gavs tillfälle att utbyta tankar med församlingsmedlemmarna.

Tyvärr hade vi små möjligheter att närmare bekanta oss med den gamla Hansastaden, i århundraden hemstad för hundratals svenskar – under vissa perioder rentav flera tusen. Men även efter en flyktig rundvandring i Gamla stans centrum och på Domberget måste man ge den entusiastiske finlandssvensk rätt som skrev:

”Det är något särskilt med ljuset över denna stad. Havet ger här luften ett ännu starkare pärlemorskimmer än i Helsingfors. Reval är ... till väsentliga delar ljus och arkitektur”.

Det kan också vara lämpligt att låta en annan förstagångsbesökare, den världsberömda arkitekten professor Ragnar Östberg, sammanfatta sina intryck av Reval, publicerade i *Kustbon* i oktober 1936.

Elmar Nyman

Ur *Kustbon* 16 okt. 1936

Av Professor Ragnar Östberg

Det var en egendomlig känsla då jag gick över landgången från "Estonia" och beträdde Estlands jord, att återkomma till något så länge sedan förgånget men ändå ännu levande svenskt. Redan utifrån havet, då kustremsan kom emot en med sin långa, distinkta strandremsa, verkade denna samlande linjeföring rörande på ens fantasi. Och hur upprepades icke estniskt-svenska minnesförmimmelser, då man väl marscherade in i själva staden Tallinn, det gamla Reval!

En så märkligt sydländsk karaktär – och dock så hemvan, var det första utropet inom mig själv, då jag trängde in genom de pittoreska gatorna och överraskades av de betagande torgbildningarna. I sin livliga oregelbundenhet med det ena märkliga gamla byggnadsverket efter det andra – bevarat som om det än idag fyllde sitt ursprungliga ändamål.

Den stadsbild Tallinn skänker, bildar en i högsta grad säregen och intressant sammanställning av sydländsk rör-

Inloppet till Reval/Tallinn. Foto från början av 1940-talet.

lighet med starkt nordiskt inslag. Helt betagen såg jag arkitekturverken från 1600- och 1700-talen i all sin nobla och äkta tidshållning. Därmed framträdde formnyanser, som hade liksom mer ursprungliga, fylliga svenska drag, än de byggnadsverk från samma tid, som vi ännu ha kvar i Stockholm.

Tallinns allmänna fysiologi gav som stad något europeiskt alldeles särskilt, även om man, som jag, traskat igenom, per cykel, ett stort mångtal av Europas städer. Staden Tallinn sitter helt enkelt inne med en alldeles särskild prägel, en sälta, som jag gärna vill konstruera ihop med Karl XII, och således stark, kärv och ståligt pittoresk.

Och vilka inre skatter av mystik, historisk form och skön konst överraskar en icke redan vid inträdet genom de många, rikt formade husportalerna. Gårdar öppna sig med portiker och betagande färgvalörer genast vid första anblicken.

En rikedom på alderdomlig prakt, som knyter en tätt intill förgången, stor konst- och hantverksförmåga. Och som en fanfar över all denna historiska rikedom reser sig Rådhusets lekande, eleganta spira upp i höjden ur den gedigna byggnadsmassan, - och vid foten myllrar det mest pittoreska torgliv. Man kommer som från en fängslande dröm direkt åter till det levande livet, då man härefter ett, tu, tre, når fram till Viruporten med sina torn och ser storstaden Tallinn med boulevarder och modern trafik utveckla sig för ens ögon. Man ropar för sig själv: Leve det gamla och leve det nya Tallinn! *Stockholm, sept 1936*

Fr v Gustav Piir (prost), Caroline Krook, Ivar Boman och Virve Siirak (lärare) ute vid flygplatsen.

SOV:s 90 års-firande i Svenska S:t Mikael's kyrka den 25 juli.

Av Ivar Boman

Denna ärevördiga gamla kyrka och dess församling hedrades med att bli den första anhalten under de åtta dagar som olika före detta estlandssvenska boplatser besöktes i Estland.

Gudstjänst med nattvardsgång avhölls med början kl 12.00. Biskopen i Stockholms stift, Caroline Krook, som nu för första gången besökte Estland, officierade tillsammans med Tallinns prost Gustav Piir, som även är kyrkoherde i Tallinns Helgeandes församling.

För första gången sedan församlingen återfick ägandet av kyrkobyggnaden i september 1992, fylldes kyrksalen helt med folk. Eftersom det var omöjligt att räkna exakt antal anades man om ca 250! En del satt i trappor. Ca 100 personer deltog i nattvardsgången – nytt rekord! Bland gästerna fanns Sveriges ambassadör i Estland, Elisabet Borsiin Bonnier, som alltid helhjärtat stött vår församling. En långväga gäst var Margareta Poëll från Schweiz, änka till den siste prästen i vår församling, Ivar Pöhl. Kyrkoherde Henrik Helander och hans ständige ”drabant” och vår församlings betydelsefulla hjälpare Bob Tigersten jämte hustrur – alla från vår svenska vänförsamling i Hangö, Finland. Från vår vänförsamling S:t Mikael i Vårby (Stockholm) hade vår kära vän och hjälpare komminister Gunnar Stålkling kommit. SOVs ordförande, Sven Salin, fanns även på plats. För att nu nämna några.

Att beskriva stämningen i kyrkan är svårt. Den var förtätad, en underbar gemensam stor glädje och tacksamhet att för många efter ca 55 år återigen ha nåden att deltaga i en gudstjänst i den kyrka där tusentals svenskar och estlandssvenskar under århundraden församlats. För mig kändes det som en fullbordan av mitt arbete i snart fem års tid i egenskap av ett av många historiens verktyg att försöka rädda denna kyrka och dess församling. Det kändes som att verket fullbordats, trots att ju en del återstår att göra vad kyrkans renovering angår.

Efteråt bjöd våra flitiga församlingsdamer på kyrkkaffe varvid många barndomsvänner åter träffades efter drygt ett halvt århundrade.

Kl 18.00 började en konsert i kyrkan. Professor Peeter Paemurru, leder sedan år 1985 Estlands Musikakademiska Kammarorkester, är cellist och vår församlings musikedare. Jämte honom uppträdde hans maka Piia, pianist, solisterna vid Estoniaoperan i Tallinn Väino och hans hustru Sirje Puura, organisten Maris Oidekivi-Kaufmann, de unga sångarna Christin Ots och Oli-ver Kuusik. Dånande applåder gavs.

Av tradition ges alltid på ett nytt års första söndag en stor konsert i vår kyrka. Således är ni välkomna den 2 januari år 2000!

När kyrkan är färdigrenoverad, det gamla altaret åter på dess forna plats och en rejäl orgel är installerad, då är det dags för en verkligt stor invigning med förhoppningsvis bl a Sveriges Kungapar som hedersgäster! □

C. Russwurm: Eibofolket eller Svenskarna på Estlands kuster och på Runö

Vem var Carl Russwurm?

Carl Fr. W. Russwurm föddes 1812 i Ratzeburg i Schleswig-Holstein. Åren 1829-34 studerade Carl R. teologi i Bonn och Berlin, men större intresse ägnade han åt språkvetenskap, historia och folk-livsforskning - de ämnen som vid denna tid upplevde en så stark blomstring. År 1835 kom Russwurm till Estland. Fyra år senare fick han en befattning vid Domsolan i Reval och 1841 fick han tjänst som lärare vid kretsskolan i Hapsal och senare som inspektor där. Vi vet inte när Russwurms intresse för estlands-svenskarna först väcktes, men i Hapsal låg ämnet för fötterna på honom. Arkiv i städerna, vid kyrkor och på gods var tillgängliga, och svenskbygden var orörd i väntan på omdaningar. Han måste ha arbetat mycket flitigt. Redan 1855 var han färdig med "Eibofolke", som omfattar 484 sidor. Carl Russwurm dog den 16 januari 1883.

(Ovanstående är ett utdrag ur "Estlands svenskar 4" sidorna 7-9 och författat av Viktor Aman.)

Förordet

Så som det minsta är en del av det allomfattande och individen en del av mänskligheten så är också varje enskild människas liv som typ hos en liten folkstam en del av mänskligheten; ty det allomfattande känner man igen blott i det minsta. Det är därför vi intresserar oss för levnadsbeskrivningar, seder och föreställningar hos andra folk i förhållande till oss själva som lever nu och ju sorgfälligare och sannare vi är mot objektet i vår framställning desto mer växer vår kunskap om det allmängiltiga. Så tycktes det mig inte oväsentligt att ägna mig åt undersökningar om en liten obetydlig folkstam som kanske snart går mot sitt slutliga sönderfall svenskarna på Estlands kuster och är inberäknat Runö. Utfallet föreläggs härmed sakkunniga för bedömning. De särpräglade levnadsförhållandena, sederna, livvårdningsfrågorna och språket hos dessa ö-svenskar gjorde på mig för mer än tio år sedan det djupaste intryck och

kommer säkert att öppna sinnen hos envar som har fallenhet för studier i topografiska och etnografiska frågor.

Det är angeläget att säga några ord om inriktningen, hjälpmedlen och tillförlitligheten av föreliggande arbete. Eftersom blott ett enda verk, nämligen Ekmans 'Beskrivning om Runö' vilken efter sovring erbjuder åtskilligt användbart för mina syften även om avhandlingen inskränker sig till studiet av en enda socken. Andra studier som de av Kohl och Buddeus är mycket otillförlitliga. Jag fick söka mig till pålitligare uppgifter i andra verk, arkiv och familjeurkunder. I de flesta fall var jag hänvisad till egna iakttagelser och egna efterforskningar.

I den historisk-topografiska delen ingår studier i rådande förhållanden. Vissa avsnitt härrör från Gr. von Helmersen och dr. E Eichwald som haft vänligheten att kritiskt granska materialet och därmed berikat anteckningarna. Ö-svenskarnas historia har grundligt utforskats av E Kunik, dr C E von Napiersky och överlärare E Pabst. Både äldre källmaterial och muntlig tradition har visat sig otillförlitliga när det gäller tiden för ankomsten och bosättarnas ursprungsorter. Man kan därför bara sammanställa materialet och pröva hypoteser.

För att kunna beskriva topografi och historia var jag hänvisad till offentliga statistiska arbeten för varje gods och by. Fördenskull använde jag också de äldre landrullor som fanns tillgängliga, framförallt G. Hartmanns Vacke-bok, den lilla estländska titulatorkalendern samt olika akter ur offentliga och privata samlingar. Då och då krävde dessa undersökningar resor till de olika godsen och hakeberäkningar (efter § 200) som kostat mig åtskilliga månaders mödosamt arbete.

Vad beträffar den etnografiska delen beror nästan allt på egna upplevelser och mångåriga forskningar. Jag är många medhjälpare tack skyldig för deras beredvillighet att delge mig uppgifter. Till dessa hör pastorskan Carlbom på Nuckö, fru generalskan von Knorring i Pasklep,

baron Ungern-Sternberg på Birkas samt flera andra vänner. Mer än allt annat gav mig umgänget med svenskarna själva av vilka jag fick flera viktiga uppgifter.

Särskilt i min undersökning av sägner tillbringade jag många angenäma timmar i deras sällskap. Jacob Grimm säger att den som samlar på sägner på ett seriöst sätt snart får lön för mödan och sökandet räcker ännu till det oskyldiga barnets förtjusning när det överraskar den ruvande fågeln på mossan eller i buskaget. Det är också här i sagan som man varsamt böjer kvistar och blad och inte stör småfolket för att förstulet få blicka in i den okonstlade av ängsgräs och nyfallet regn doftande naturen.

Stora svårigheter mötte forskningen i språket, dels därför att de mer än 4.000 nedtecknade orden och glosorna ger uttryck för fem olika munarter vilka också måste fördelas på var och en, dels därför att många svenskar i umgänget med bildade människor använder sig av rikssvenskan och jämt förväxlar den med den egna dialekten.

Här återges ur det hittills uppnådda resultatet några smakprov ur vilka särarten i språkvarianterna ännu är påtagliga. I den skriftliga framställningen av ö-svenskan har jag i första hand inriktat mig på uttalet. Trots tillägg av särskilda tecken har det inte alltid varit möjligt att få fram nyanserna.

De flesta exemplaren av urkunderna har funnits och bevarats hos bönderna själva. Avskrifter eller utdrag av dessa har gjorts med stor omsorg på samma sätt som det lånade materialet från kyrkor och andra arkiv. En del av materialet har tryckts i 'Inrikes' ('Inlande') och 'Nya handlingar rörande Skandinavians historia Band XXII'. En del av materialet är tryckt men hittills inte publicerat, trots att åtskilligt som handlar om Dagö-svenskarna är av stort intresse.

När det gäller framställningen hoppas jag i någon mån kunna räkna med överseende från läsarnas sida. Ty när det gäller ett verk som består av flera hundra olika delar som samlats in ur olika källor under loppet av en tioårsperiod kan motsägelser knappast undvikas när alla bråttstycken skall sammanfogas till en helhet. Jag har inte lyckats med detta i den utsträckning som jag hade önskat. Även när det gäller betydelsen i mina sagesmäns bidrag har vissa delar fått begränsat utrymme medan andra delar fått för stort utrymme. När det gäller det övergripande målet med det historiska materialet har jag vinnlagt mig om noggrannhet och oväld och aldrig lämnat något oprövat. Citat har jag bara kunnat återge i begränsad skala beroende på geografiska avstånd och svåråtkomliga vetenskapliga arbeten.

Desto mer vill jag framföra mitt tack till den Kejsrerliga Vetenskapsakademien och även till det Litterära Sällskapet i Reval för öppenheten i samarbetet.

Forts på s 23

SVENSKBY SIDAN

Svenskbybor i Tyskland

I Tyskland har man offentliggjort telefonkatalogerna på Internet www.teleauskunft.de/NSAPI

Det gör det numer lätt att söka efter personer och familjer i Tyskland. Jag gjorde "på skoj" ett antal sökningar på kända släktnamn från Gammalsvenskby och fick ett överraskande stort antal svar på sökningarna:

Nu bör det konstateras att ANNAS ju även omfattar företag med förnamnet Anna i genitivform, att namnet NOR-

	svär		svär
ANNAS	274	MASKEWITZ	5
BUSKAS	0	MUTAS	29
HINAS	0	NORBERG	37
HANSAS	0	TAGNE (TAKNE)	12
HERNBERG	1	TINIS	7
KNUTAS	51	UTAS	13

BERG även innehas av ett antal helty-ska familjer o.s.v., men ändå är resultatet spännande. Speciellt namnen Tagne (här bör nämnas att det finns 11 personer med namnet Tagne i Kansas, USA också) och Maskewitz är intressanta eftersom namnen inte förekom i byn på 1900-talet – familjerna var utflyttade till olika tyskbyar redan i slutet av 1800-talet.

När kan då dessa familjer och personer ha kommit till Tyskland? Ja det finns nog två svar på den frågan. Antingen rör det sig om svenskar/svenskättlingar som anlände till Tyskland i samband med den stora evakueringen av rysslandstyskarna hem till Tyskland (eller det ockuperade Warthegau) senhösten år 1943, eller så är det fråga om familjer/personer som anlände till Tyskland på 90-talet, efter Sovjetunionens upplösning. Speciellt bland familjerna Knutas, Mutas och Utas förekommer det förnamn som är rent ryska, vilket tyder på att det är fråga om relativt nyanlända personer. Jag kommer att ta kontakt med ett antal av dessa "förmodade" svenskbyättlingar för att förhöra mig om deras bakgrund.

Kyrkböckerna från S:t Petersburg

Nu är inventeringen av kyrkboksmaterialet i det Lutherska konsistoriets arkiv i S:t Petersburg klar. Konsistoriet grundades år 1833 och från och med detta år hade de Lutherska församlingarna i Ryssland att lämna in kopianböcker på de förda kyrkböckerna. Det rör sig

om uppgifter om döpta, vigda och begravda åren 1833 – 1885. Mellan åren 1833 och 1860 var Gammalsvenskby/Altschwedendorf en annexförsamling till Josefstals församling som låg en bra bit längre norrut i Ukraina. Den tyska prästen därifrån besökte det så kallade Svenska distriktet minst en period om året, oftast en vecka i oktober eller november. Då vigde han de giftaslystna, välsignade de barn som klockarna i de

olika byarna döpt och välsignade de dödas gravar. Självklart har det dykt upp en hel del nya uppgifter. Framför allt kan man notera att det är betydligt fler kvinnor som gift sig "ut från byn", d.v.s. gift sig med tyska män från byarna runt omkring. Från och med år 1861 var Altschwedendorfs lutheraner, svenskar och tyskar, förenade i en egen församling med en egen, oftast tysk, kyrkherde.

Jörgen Hedman

En ögonblicksbild från Ukraina - Kiev och Svenskbyn

Artikelförfattaren Åke Uthas arbetar sedan ett år tillbaka i Ukraina och hjälper landet att bygga upp ett modernt fastighetssystem. Åke är projektledare för ett av SIDA:s största projekt inom fastighetsområdet i Östeuropa. Åke är anställd av Swedesurvey som är ett utlandsbolag knutet till det statliga Lantmäteriverket i Sverige. För Åkes del har utlandsuppdraget fått en alldeles speciell betydelse. Det ger honom nämligen möjligheter att stifta närmare bekantskap med den ukrainska myllan där han har 50% av sina rötter.

Åkes far, Mats Uthas är född i Gammalsvenskby. SIDA satsar rejält i Östeuropa och har bl.a. bidragit med support till utbildning av ca 500 lantmätare i Ryssland. Med ett modernt fastighetssystem skapas förhoppningsvis möjligheter för länderna i Östeuropa att få igång sin usla ekonomi. Möjligheter skapas att investera i fastigheter vilket även gäller utländska företag. Ett flertal svenska företag står på kö att få investera i Ukraina. Ukraina är ett fattigt land där förhoppningsvis välfärden på sikt skall öka för befolkningen. Den svenska hjälpverksamheten i Ukraina inom det

fastighetsrättsliga området har pågått sedan 1994. Åke jobbar i ett svenskt team på sex lantmätare och är själv ensam stationerad i Kiev sedan augusti 1998. Projektet tar formellt slut en bit in på nästa millennium men torde få en fortsättning på något sätt då arbetet med att bygga upp ett väl fungerande fastighetssystem är gigantiskt. Inom SIDA är man beredd att satsa tre år till på liknande verksamhet i landet. Det finns ca 25000 byar och samhällen och drygt 20 miljoner lagfarter skall på kort tid tas fram! 1000-tals registerkartor skall dessutom produceras med moderna metoder vilket inte gör saken enklare. SIDA jobbar nu i tre av dessa byar - varav Gammalsvenskby är en!

Åke Uthas berättar här:

Det är söndag den 31 oktober 1999. Ukrainarna går till presidentval och skall i bästa fall staka ut landets framtid. Kommer Leonid Kutjma att sitta kvar fyra år till? Klockan är halv åtta på kvällen. Jag tar en svarttaxi utanför min lägenhet på Independence Square i Kiev och beställer en resa till "Vaksal".

Jag skall göra en tjänsteresa till Kher-son och Gammalsvenskby och besöka Swedesurvey's pilotkontor. Dessutom blir det ett besök i Kachovka där den svenskägda konserverfabriken Chumak är belägen. Jag skall bl.a. träffa Sven Bjerlestam och diskutera ett nytt jordbruksprojekt. Med mig på resan har jag vännerna Pär och Christina Andersson från Ystad som är på ett blixtpbesök i Ukraina.

Forts i nästa nummer

Vårens pubkväll

är inplanerad till fredagen den 11 februari kl 18.

Det kommer att finnas öl, vin, läsk, chips och jordnötter, goda smörgåsar samt ost och kex till självkostnadspris.

Dessutom kommer vi att bjuda på någon estlandssvensk specialitet för den som vågar prova.

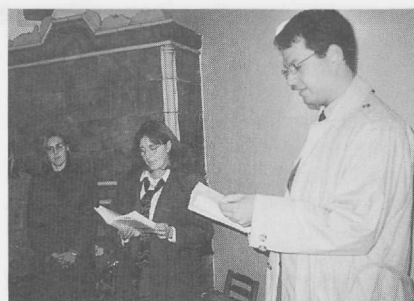
Vi hoppas att många slinker in på väg hem från jobbet. Eller kommer hit för att träffa någon. Kvällen blir vad vi tillsammans gör den till.

Kom och bekanta dig med andra estlandssvenskar i olika åldrar.

Fråga om något eller köp en bok, en karta eller ett vykort.

Du behöver inte vara medlem i vår förening men får gärna bli det.

STYRELSEN

Nuckö prästgård den 10 oktober 1999.

Niclas Trouvé läser ur boken

Kuldrannake/Guldstrand av Sven Danell och tolkas av Anu Saluäär.

Nu finns Guldstrand på estniska!

Kuldrannake, som boken heter i översättning till estniska, presenterades vid en högtid i Nuckö prästgård den 10 oktober 1999 av Niclas Trouvé, kulturanvarig vid Sveriges Ambassad i Tallinn. Översättningen har gjorts av Anu Saluäär.

Sveriges ambassadör Elisabet Borssin Bonnier framhöll i sitt tal att boken är en viktig länk för kontakterna mellan Sverige och Estland. Esterna vet mycket om Sveriges historia och dess kungar, men få känner till att det funnits estlandssvenskar på öarna och vid kusten.

Aibolands Museum har medverkat vid utgivningen och boken finns till försäljning på museet i Hapsal och på SOV:s expedition i Stockholm. Ett julklappstips i sista minuten?

Margit Rosen Norlin

Boka redan nu in i almanackan

SOV:s årsmöte

lördagen den 8 april kl 13.00 i Eesti Maja, Wallingatan 32-34

UR PROGRAMMET:

Ombudsmannen Jan-Olof Källström i Finlandssvenskarnas Riksförbund i Sverige berättar om FRIS arbete.

Diskussion med ordförandena i de estlandssvenska hembygdsföreningarna om formerna för samarbetet med SOV.

Sedvanliga årsmötesförhandlingar där SOV:s ekonomi kommer att bli en viktig fråga.

Ytterligare information i nästa nummer av Kustbon

Register över Kustbons årgångar 1944-1998

Kustbons sista nummer under detta århundrade åtföljs av ett register omfattande de senaste fem årgångarna (1994-1998). Med undantag för årgång 1999 har därmed hela Kustbon-epoken i Sverige fått en heltäckande innehållsförteckning. Årets register liksom de tidigare utgivna sex (1944-53; 1954-63; 1964-73; 1974-83; 1984-88; 1989-93) har sammanställts av Elna Lagman. Det är också hon som utarbetat klassifikationssystemet.

Med registren i hand kan den icke initierade på några minuter skaffa sig en överblick över de teman som behandlats i Kustbon under fem decennier. Den som är intresserad av ett visst område finner snabbt den rubrik som kan ge svar på hans frågor – registret är starkt systematiserat.

För många estlandssvenskar och deras ättlingar är sannolikt Kustbons *personuppgifter* av stort intresse. Kustbon har alltsedan dess första nummer i Sverige kunnat nyttja det av den statliga kommittén för rågösvenskarna/estlandssvenskarna upprättade person-

registret över samtliga från Estland anlända estlandssvenskar. Praktiskt taget hela den estlandssvenska populationen har sedan 1944 passerat revy under rubriken "Familjenytt" i Kustbon. Och den som granskar vad som uppges under kategorier illustrationer leds in i ett formligt bildarkiv.

Andra områden som systematiserats i registret rör bl a omflyttningen till Sverige; hembygd; språk och kultur; gammalsvenskby; krigsminnen; föreningsverksamhet; estlandssvenskar i Sverige; estlandssvenskar utomlands; ester i Sverige; ester utomlands; det ockuperade Estland; det fria Estland; utställningar; religiösa betraktelser; dödsfall.

Problemet är hur dessa register kan göras tillgängliga för dem som inte sparat gamla årgångar Kustbon inklusive delregistren (medföljde något nummer i resp årgång 1954, 1964, 1986, 1989 och 1999) och alla dem som aldrig varit prenumeranter. Kustbons expedition är ju inte lätt att konsultera för dem som bor långt från Stockholm. Det är få bib-

liotek som har samlat på Kustbon, de som får pliktexemplar av alla i landet utkomna trycksaker utgör undantagen (Kungliga Biblioteket i Stockholm, universitetsbiblioteken i vissa andra städer), SOV har ingen större restupplaga kvar av Kustbons gamla årgångar eller innehållsförteckningar. Ett nytryck av registren vore önskvärt men förutsätter att undersökningar görs om såväl efterfrågan som kostnad för projektet. I ett nytryck bör givetvis alla delregistren slås ihop till ett. Med modern datorteknik kommer detta inte att utgöra något problem.

Elna Lagmans register kompletterar förtjänstfullt Stig Appelgrens omfattande bibliografi "Estlands svenskar och svenskbygd" som utkom 1997. Uppgifterna i bibliografin sträcker sig till slutet av år 1984.

Ett varmt tack till dessa båda outtröttliga samlare och "systematiserare" som gett ovärderliga upplysningar för dem som vill veta mer om estlandssvenskarnas tillvaro i Estland och i det nya hemlandet!

Elmar Nyman

Första tillbakaflyttaren till Runö

Artur Algren bestämde sig för att flytta från Stockholm tillbaka till Runö, där han föddes en gång för 60 år sedan. Efter femtiofyra år i Sverige, vid Valborgsmäss 1998, genomfördes flytten.

Under min runöresa – veckan 19-28 juli 1999 – besökte jag Artur en eftermiddag för att fråga hur det är att ha blivit permanent runöbo. Artur har köpt tillbaka sina föräldrars hus som ligger i norra delen av byn. Det är trevligt och ombonat. Svenska möbler i det lilla fina huset. Utanför går grannens höns och pickar, solen skiner och flugorna är många. Artur bjuder på egenhändigt rökt flundra. Både svenska och estniska vänner kommer och går, bara för att hälsa eller prata några ord.

Artur hade vid tiden för flytten sällskap av sin kamrat Ivar Fagerlund också han född runöbo. De hjälptes åt att få Arturs hus i ordning och hade sällskap av varandra under ett helt år. Ivar dog plötsligt under våren 1999 och begravdes på Runö kyrkogård. Det blev tomt efter Ivar som hade samma runska bakgrund och var en bra fiskekompis.

Jag ställde några enkla frågor till Artur.

Var det mycket byråkrati med flytten?

- Nej. Jag var på kommunalkontoret och skrev in mig. Pärnu har personbevis.

Får du pensionen skickad från Sverige?

- Ja, genom visakort och konto i Kuressaare. Det blir bra ekonomiskt i estnisk valuta.

Var det svårt att få dit allt pick och pack?

- Nej, en gammal kompis kände en person som bor i Tallinn. Han tog med bohaget – från en resa han gjort i sin båt till Stockholm – istället för att gå med tomt lastrum tillbaka till Estland. Det kostade ca 7000 estniska kronor.

Hur blev du mottagen på Runö?

- Det var inga större problem.

Fiskar du mycket?

- Ja, det finns gott om fisk; ål, flundra, sik, gös och även lax. Det var ingen is under vintern och inte kallt heller.

Jagar du något?

- Jag har skaffat estnisk jägarexamen, det dög inte med svensk examen så jag har fått jaktlicens i Kuressaare.

Ar det kallt under vintern?

- Nej, jag har spis och kamin plus elektriska element. Det är inga problem med att hålla värmen. Elen är dessutom billig på Runö.

Du har all mat fixad av grannfrun?

- Jag betalar henne 1000 estniska kronor per månad och hon kommer med all mat kl 15.00 varje dag. När hon gör iordning till sin familj gör hon det till mig också, sen ställer hon maten i mitt

kök. Det är rejäl middag, mjölk och bredda smörgåsar till morgonen därpå.

Du har en egen motorcykel som du kör med?

- Ja, men det är svårt att få tag på bensin.

Du håller kontakten med Stockholm?

- Ja, jag har en dotter och en son där. Även en syster och en bror som jag ringer till. Det är billigt att ringa från Runö till Sverige.

Du har blivit estnisk medborgare?

- Ja.

Har du ångrat dig någon gång?

- Nej, jag bor jättebra här på Runö.

Maj-Gun Öman

Tack från Oliver

Genom uppropet i Kustbon nr 1/99 har Oliver Kuusik (f. 1980, med rötter i familjen Berg och anknytning till Nargö), erhållit stipendium och kunnat fortsätta sin påbörjade sångutbildning vid Tallinns Musikakademi. Studietiden är 4 år, varav halva tiden snart är avklarad.

Vid sidan av denna utbildning har Oliver, när medel funnits, några gånger rest till Vilnius för privatlektioner hos musikpedagogen Virgilius Noreika, vilket betytt mycket för honom och röstens utveckling.

Och ett veckoslut per månad reser han till Finland för att delta i Savonlinnas operaskola med inriktning på en framtid som tenor. Under det gångna året har han också som solist varit med vid Estniska Gosskörens konserter vid turnéer i Estland, Finland, Tyskland och Japan. Han har även medverkat i två operetter på Estoniateatern i Tallinn,

vilket varit en sporre för att fortsätta den krävande musikutbildningen. Att få stå på scen har han uppskattat mycket och hoppas att han även i fortsättningen blir uttagen för fler liknande uppdrag. Oliver nämner särskilt kontakten med publiken som en viktig del i utbildningen.

Från 1994 har han regelbundet som solist medverkat vid gudstjänster i svenska S:t Mikaelsskyrkan i Tallinn och har därvid haft möjlighet att sjunga kammarmusik.

Med hälsningar från Oliver och hans familj framförs härmed ett varmt tack till dem som stött honom med sångstudierna under året. Och ett särskilt stort tack till Karin Berg Liljeroth i Stockholm och Bob Tigerstedt i Hangö, Finland, för deras värdefulla hjälp.

Med en inbetalning till Stiftelsen S:t Mikaelss pg 649 27 05 – 6 märkt "Oliver" gör du det möjligt för honom att fortsätta sin sångutbildning. MRN

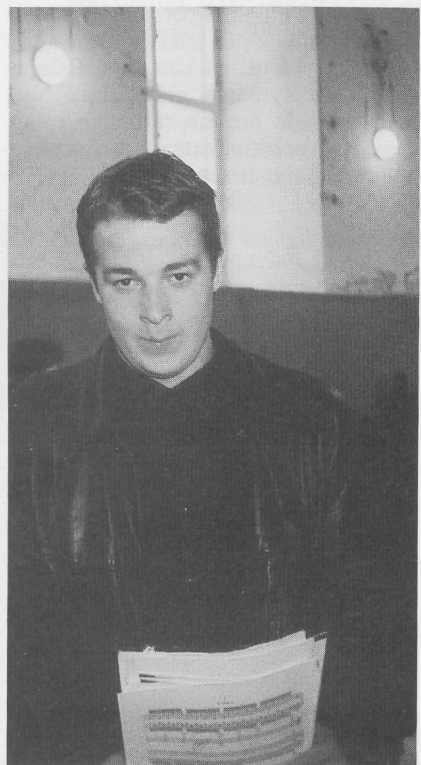

FOTO: MARGIT ROSEN NORLIN

FOTO SVEN SVÄRD

Samlade vid familjen Hafströms gravsten. Från höger: Marie Hafström med maken Olof Karlander; Sven Salin, Elmar Nyman, Gunnar Hafström, Jonas Hafström, Thomas Lorentz, Cecilia Karlander, Brita Ekström, f Curman (Sigurd Curmans 93-åriga dotter). Skymd bakom fru Ekström står Peter Curman.

Bortgångna märkesmän hedrade

I olika sammanhang har vi under SOV:s jubileumsår erinrats om de svårigheter som mötte ivrarna för en svensk nationalitetsrörelse i tsartidens Estland. Johan Nymann och Hans Pöhl, båda lärare, har ofta nämnts som initiativtagare och ledare. Ett osökt tillfälle att hedra minnet av dessa män erbjöds i somras under SOV:s gruppresa till Estland. Den 26 juli samlades deltagarna i resan jämte ett antal personer från den lokala befolkningen efter gudstjänsten i Nuckö kyrka till en kort minnesstund vid Johan Nymanns grav. Elmar Nyman erinrade om sin farfars gärning som lärare och klockare i Nuckö socken under ett halvt århundrade.

Den 28 juli deltog vår grupp liksom många personer från den lokala ormsöbefolkningen i en gudstjänst i Ormsö vackert renoverade kyrka för att sedan samlas vid Hans Pöhls minnessten intill kyrkan. Sven Salin redogjorde i ett längre anförande för de insatser på skilda områden som Hans Pöhl gjort för estlandssvenskarna men också för den unga republiken Estland i sin egenskap av politiker.

Vid de båda minnesceremonierna deltog flera anhängare till de hyllade.

Estlandssvenskarna har också särskilt velat hedra minnet av rikssvenska personligheter som betytt mycket för vår folkgrupp. Främst riktar sig vår tack-

samhet till Vilhelm Lundström, Sigurd Curman och Gerhard Hafström. Den förstnämnde började redan under slutet av förra århundradet att intressera sig för "de baltiska svenskarna". Under de följande årtiondena ägnade Lundström oerhörd möda åt att förbättra situationen för "de glömda fattiga landsmännen i öster". Sigurd Curman och Gerhard Hafström framträdde under det dramatiska 30-talet. Vi har dem att tacka för att så många projekt kunde ros i hamn. Det blev också deras svåra lott att organisera upprottet från Svensk-Estland under de ödesdigra åren 1940-44. Duon Curman-Hafström fick likaså huvudansvaret för att ca 8000 estlandssvenskar på ett meningsfullt sätt integrerades i det rikssvenska samhället. Det måste framhållas att i deras "inordningsstrategi" upplivandet av föreningen Svenska Odlingens Vänner och tidskriften Kustbon ingick som en betydelsefull åtgärd.

Den 18 augusti i år möttes representanter för SOV och anhängare till Sigurd Curman och Gerhard Hafström på Norra Kyrkogården i Stockholm för att gemensamt hedra minnet av dessa estlandssvenskarnas främsta vänner och hjälpare. Elmar Nyman erinrade om Gerhard Hafströms livslånga intresse och uppoffrande arbete för den estlandssvenska folkgruppen. Sven Salin talade om Sigurd Curmans ovärderliga insatser som befrämjare av det estlandssvenska kulturarbetet. Framförallt vore dock Sigurd Curmans namn förknippat med estlandssvenskarnas upprott och deras integrering i Sverige. Han var en dynamisk ledare i olika specialorgan – Kommittén för estlandssvenskarna, Rågöstiftelsen, Estlandsutskottet m fl och såg till att uppgjorda planer blev verkställda.

Elmar Nyman

Sven Salin framför Sigurd Curmans grav. Samma personer deltog i minnesstunden som vid Hafströms familjegrav.

FOTO SVEN SVÄRD

RUSSWURM
Forts fr s 18

Dessa har också ställt utvalda verk till mitt förfogande, vilka varit oundgängliga för min uppgift. Framförallt skulle jag velat framföra min djupa tacksamhet till den framlidne språkmannen Sjögren som bidragit med värdefulla synpunkter till gagn för mitt arbete på uppdrag av Kejsarliga Akademien. Han har inte bara prövat alla delar och jämfört alla citat utan också gjort mig uppmärksam på missförstånd och dessutom lämnat värdefulla råd. Tyvärr blev det min vän inte förunnat att själv sammanställa sina uppteckningar över Runö-målet. På uppdrag av Kejsarliga Akademien erbjöds jag att ta ansvaret för kvarlåtenskapen efter Sjögren. Det lexikaliska innehållet har i väsentlig grad berikat mitt arbete.

För framställningen av kartor, teckningar och tabeller vill jag rikta ett tack till revisorn H Schmidt i Reval och till dem av mina egna elever som har varit till god hjälp. Inte minst vill jag tacka konstnären H Schlichting för de 10 litografier som återger dräkterna hos svenskarna på Estlands kuster och öar samt på Runö, ett arbete som utförts på ort och ställe med den största noggrannhet och detaljrikedom.

Det är min högsta önskan att föreliggande arbete emottages av läsarna och bedöms med samma välvilja och glädje som insamlandet av material och arbetet med boken har berett mig. Det har varit mig förunnat att nedteckna det som för varje år alltmer tas i besittning av mörkret och glömskan. Ty snart, kanske redan efter någon generation, kommer esterna att undantränga svenskarna, vilket redan märks på Runö, Rågöarna och Odensholm och alla spår efter de svenska bosättningarna har då blivit utplånade. Som när fiskaren glider över 'Vineta's' vrak i djupet blott anar husen och gatorna så skrider vandraren efter 100 år över de sista strandsvenskarnas gravar. Med vemod kommer han att se esternas framträngande och konstatera att den gamla folkstammen från Ruriks dagar har uppslukats av vågorna. Knappt ett ortsnamn eller en minnessten påminner längre om det som varit.

*C. Russwurm, Hapsal
Palmsöndagen 1855.*

*Översättning av förordet
av Sven Ahlström, april 1999*

(Boken avslutas med kartor och avbildningar av föremål m m.)

Anmärkning.

Vi får hålla i minnet att Nuckö verkligen var en ö omgiven av goda segelleder när svenskarna anlände på 1200-talet. "Das Inland" hette den periodiska

Nybörjarkurs i estniska

En liten annons i förra numret av Kustbon – kurs i estniska en helg i oktober på Roslagsgatan med lärare från Hapsal fångade mitt intresse. Under sommarens jubileumsresa önskade jag flera gånger att jag åtminstone hade kunnat några ord estniska, så tanken på en nybörjarkurs fanns redan där.

När jag ringde till Ingegerd Lindström och anmälde mig, undrade jag om kursen blir av – jovisst, du är den 12:e. Vid kursstart hade vi blivit 20 elever, den yngsta tonåring, den äldsta över 70.

Läraren Kai Tennisberg är gift med en estlandssvensk ättling. Till vardags är hon läkare, gynekolog på sjukhuset i Hapsal, kurserna i estniska för svenskar är bara en fritidssyssla. Hennes svenska är perfekt, speciellt den svenska grammatiken tror jag inte ens hennes elever klarar bättre.

Kai var oerhört intensiv, nästan inga pauser, hon ville verkligen lära oss estniska, så mycket som möjligt på den korta tid som stod till buds. Det blev nog en termins kvällskurs på en helg, fast med alla läxor efter kursen. Estniskan har 14 kasus, och vi som inte ens visste vad kasus är. De flesta bokstäverna är som våra fast några har annat uttal. Och ett av de få ord jag lärde mig i somras fick jag lära mig ett nytt uttal på – o med ~ över är inte ett vanligt ö (estniskan har ö också), utan skall uttalas med ett *brett leende* och u uttalas ungefär som vårt o.

Till våren blir det fortsättningskurs och till sommaren kanske en fortsättningskurs i Estland. Om det är fler som är intresserade, men som missade detta tillfälle, så är Kai villig att leda en nybörjarkurs till i vår.

Gruppen var både åldersmässigt och

geografiskt spridd med rötter i de flesta estlandssvenska orter samt några rikssvenskar, men enda tillfället att lära känna varandra var genom Kais estniska övningar, att på estniska förklara var jag bor, var jag kommer ifrån, vad jag arbetar med, hur gammal jag är osv.

På söndag kväll var vi nog alla ganska trötta men också mycket nöjda. Även om man inte fortsätter så har man en fått grund som gör det lättare att ta till sig några nya ord när man ser dem i sitt sammanhang, och en förståelse varför samma ort kan stavas olika (beror på kasus).

Jag är ganska säker på att jag talar för hela gruppen när jag tackar Kai och Ingegerd för en givande helg.

*Britt-Marie Ahlberg
med rötter på Ormsö*

Kurs för nybörjare i estniska.

25-27 februari

Plats: SOV:s expedition,
Roslagsgatan 57, Stockholm
Kostnad: 600 kronor
Lärare: Kai Tennisberg, Hapsal.

Anmäl dig senast 1 februari!

Ingegerd Lindström
Tel dagtid: 016-144141,
kvälltid: 016-358 184

tidskrift som kom ut i Dorpat och där Carl Russwurm var en flitig medarbetare. Liknelsen om "Vineta" torde vara inspirerad av Heinrich Heines dikt "Seespesenst" (Buch der Lieder sid 162). Annars låg ön Usedom, där den sjunkna sagostaden enligt sägnen skulle ha legat, inte långt från C. R:s födelsestad.

Jörgen Hedman

Kommentar.

Det torde inte ha dröjt särskilt länge förrän de svenska bosättarna fick upp ögonen för det storverk som Russwurm hade åstadkommit. Sagesmännen kände sin del men endast författaren kunde överblicka och sammanfoga delarna. Här kom nu en främling som levandegör livsvillkoren för sina samtida öbor i en avkrok av den stora världen. Tio år hade han ägnat av sin tid åt forskning innan han skrev det stora verk som mer än något annat skulle höja självkänslan hos dem han skrev om. Den skulle komma

att bli avstampet för den bildningshunger som går hand i hand med den gryende stoltheten att vara svensk. Han skriver på ett ställe att öborna själva betraktar sjön som sin åker, medan bruket av jorden knappast förändrats sedan de anlände.

Efter Russwurm är ingenting sig riktigt likt. Han företräder sin tids vetenskap. Man hade ännu inte riktigt insett inlandsisens ommöblering av landskapet t ex. Om vi Estlandssvenskar ännu känner stolthet över vår särart så är det Carl Russwurm och hans stora verk "Eibofolke" som lade grunden. År 2005 har det gått 150 år sedan boken kom ut. Han står just nu mitt uppe i sina efterforskningar runt om i bygderna. Till umgänget hör baroner och kyrkoherdar. Men helst av alla umgås han med det enkla folket i de grå stugorna. Det är om dem han skriver sitt livsverk.

*Sven Ahlström
oktober 1999*

Odenholms byalag

Vår, sommar höst och ... årsmöte. Ungefär så hoppas jag att årsrytmen är för holmborna. Du ska alltså boka in söndagen 23 januari 2000. Då har vi årsmöte i Edebogården, Hallstavik.

Millennieskiftet till ära så bjuder byalagskassan på hela kalaset den här gången. Dessutom får vi celebret besök. En av de drivande krafterna bakom Aibolands museums tillkomst kommer att gästa oss.

På tal om gästa så hade jag nöjet att tillsammans med Valter och några till, under oktober, besöka Aibolands museum och som kommen från svenskbygderna kan du känna igen dig. Det är bara att leta efter just din by. Man kunde också inhandla Danells bok, Guldstrand i estnisk översättning.

Namnet Danell väcker säkert många minnen, då många av er hade honom som konfirmationspräst.

Ett annat museum som jag också tycker att du ska besöka, är museet i Lyckholm, strax före Birkas. Det är under uppbyggnad och temat är även här svenskbygden. Det man visar nu är bruksföremål och man får även beskrivet för sig hur de fungerade och till vad.

Det är bra att den här typen av verksamhet och dokumentation av historien har kommit igång här. Jag tror det betyder mer än vi anar med kontakten bakåt.

Nåväl...Kom till årsmötet så får vi träffas och trivas och till dess...

*Lev väl, må gott!
Owe Fahlstrom*

Efter sommarens besök på Nargö har vi kunnat notera att några större förändringar eller förbättringar inte syns till. Hamnpiren är fortfarande i samma dåliga skick som förut och den smalspåriga järnvägen är sönderkörd och loket trasigt. Det företag, som erhöll rätten att arrendera hamnområdet och lovade reparera järnvägen, har totalt struntat i sina stora planer. Ett annat bolag har avverkat skog i stora mängder och timmer har sålts utan att något kommit öntillgodo.

Nargö har blivit ett populärt utflyktsmål för båtar från Pirita och Tallinn. Även båtar med finsk flagg syns ofta lägga till vid kajen. Nargös fina natur och sandstränder är lockande. För turisterna är det välordnat med matservering och bar i Gästhuset vid hamnen. Några mindre stugor för uthyrning finns i anslutning till serveringen. Bastu finns också. Kartor och information har pla-

cerats vid hamnområdet. Vägskyltar med estniska namn har placerats ut på några ställen. Det känns främmande att vid Männiko läsa: Maarja kabel 1,2 km. Vi hoppas att i samråd med Naturparkens förvaltning få tvåspråkiga skyltar så att de gamla svenska namnen kommer att finnas kvar.

Nargöföreningens årsmöte kommer att hållas lördagen den 11 mars 2000 kl 14.00 i SOV:s lokaler Roslagsgatan 57 i Stockholm. Kallelse kommer att sändas till medlemmarna. Nya medlemmar är välkomna. Årsavgiften är 150 kronor och föreningens postgiro 414 37 82-3.

Margit Rosen Norlin

Aibolands museum

Hösten 1999 innebär för museets historia en glädjande sak: en del av Hambergska huset är renoverad och museets intendent arbetar nu där. Det är viktigt att museet nu har ett modernare magasin, där alla föremål som inte är utställda, har sin säkra plats. Tack till alla som hjälpt! Bygget fortsätter - nästa år hoppas vi flytta över med alla kontorsrum, så att det blir mer plats för utställningar. Vi jobbar för att alla skall förstå att den bästa platsen för estlandssvenska föremål är i Aibolands Museum!

Tack vare ett mycket trevligt samarbete med Sveriges ambassad i Tallinn har Danells "Guldstrand" på estniska slutligen kommit ut. Det var en vacker höstsöndag i Nuckö prästgård då presentationen av boken ägde rum. Jag tror att alla som var där håller med mig, när jag påstår att det var en speciell stämning. Det faktum att boken säljs ganska bra, är ett bevis för att den estlandssvenska kulturen i Estland inte alls är bortglömd. Museet ska nog se till att det även i framtiden kommer ut böcker om estlandssvenskar både på estniska och svenska.

Båten som byggs vid museet är inte färdig ännu, den står och väntar, tills båtmästaren blir färdig med studierna i Tallinn. Han själv har sagt att han kan börja igen tidigt på våren. Ett tag var vi lite rädda att det hela måste dröja ett helt år på grund av båtmästarens militärtjänst, men det ordnade sig tack vare hans starka glasögon. Nu, när Hapsalviken snart håller på att bli frusen, håller Jorma på att sy segel till båten. Vi hoppas att vi kan segla redan nästa sommar. Det blir lite bråttom, därför är all hjälp välkommen.

Hapsal är på vintern lite tyst, det ger inspiration till att förbereda aktiviteter för nästa sommar.

Ett nytt inslag vid museet är vårt pedagogiska arbete som hittills går i barnskor. Detta arbete kan delas i två delar.

En del är vår första utställning som

sattes upp 1998. Den har vi nu tagit ner men inte lagt undan. Utställningen bildar tillsammans med några presenterande skärmar om finlandssvenskar en ambulerande utställning som vi åker runt med i olika estniska skolor. Vi håller också små föreläsningar om båda folkgrupperna. Serien inleddes i själva verket redan i våras då Alar åkte runt med utställningen i tre städer i Ryssland (S:t Petersburg, Petrozavodsk och Pskov). Höstens serie började med besöket i Narvas Estniska Gymnasium: Ruth och Alar från Aibolands Museum, Joakim Lönnroth från Sydkustens Landskapsförbund (Finland) och Yrsa Lindqvist från Svenska Litteratursällskapets Folkkultursarkiv (Finland). Eleverna och lärarna verkade ganska intresserade och vi utlyste en essätävling bland eleverna. Turen fortsätter med Loksa, Kärddla, Ormsö och Leisi skolor - alla gamla svenskbygder.

Den andra delen av den museipedagogiska verksamheten innebär verksamhet på museet. Vi har ju märkt att det inte kommer så många besökare hit på vintern. Man kunde bjuda hit barn som kan ha roligt när man har utarbetat vissa program åt dem. Vi har skickat brev till olika skolor med förslag på museilektioner. Dessa lektioner är anpassade för vissa klasser och vissa ämnen. Till exempel har vi olika alternativ i historia, svenska, musiklära o s v. Vi får se hur allt detta lyckas och ska redogöra i nästa nummer av Kustbon.

God jul!

Alar Schönberg och Ruth Nugin

Rågöspalten

Rågöarna var också i år representerade på Folkdräktens dag på Skansen den 22 augusti. Med föregående års uppvisning i gott minne ville arrangörerna på Skansen ha med Rågö även i år. Gun Pella och Nils Sjölund var brud resp brudgum från Rågöarna och tilldrog sig ett stort intresse vid uppvisningen på Hazeliusgården. Arnold Lindgren och Mats Stahl assisterade som "läidare". Övriga brudar, som visades upp, var från Thailand, Dalarna och Uppland. Karin Ericsson demonstrerade hur man väver band (lind) på hantverksutställningen.

Nio gårdar på Stora Rågö fick sin mark uppmätt för återlämning i somras. För övriga (frånsett tre gårdar på Lilla Rågö) är man allttjämt lika omedgörlig i Paldiski. Rågöföreningens styrelse har försökt lösa frågan genom att vända sig till olika myndigheter och ämbetsverk i Estland utan resultat. Det som återstår är rättegång.

Det har varit val till lokala kommun- och stadsfullmäktige i Estland den 17 oktober. I Paldiski fick Jaan Mölders anhängare i 5 ledamöter i stadsfullmäktige, motståndarna 6. De som avgjorde, att Jaan Mölder fick fortsätta

som borgmästare, var 2 ledamöter från ett ryskt parti.

Aivar Pöldvee, numera välbekant för många rågöbor, ställde upp i fullmäktigevalen i Keila stad och fick flest röster efter sittande borgmästare som segrade.

Strax efter sitt omval till borgmästare i Paldiski, inlämnade Jaan Mölder sin avgångsansökan. Hans ansökan bifölls av fullmäktige den 11 november. Före ordföranden för fullmäktige, Anne Taklaja, upprätthåller tillfälligt borgmästarämbetet tills ny borgmästare blir vald.

Lördagen den 30 oktober hade ett 60-tal föreningsmedlemmar samlats i Rågsveds Folkets Hus för att uppleva Sante Marten och Kate Ränn. Det blev ett mycket lyckat möte. Ett tack till initiativtagaren Ingvald Luks och till dem som gjorde grovarbetet med Agnes Callenmark i spetsen!

Rekryteringen av nya medlemmar går bra. Hittills i år har vi fått 59, och det

totala antalet medlemmar var den 8 november 696.

I medlemsbladet berättar vi vad som händer i Rickul/Nucköområdet och ger tillbakablickar på vad som har hänt. Dessutom ger vi information i egendomsfrågor m m.

Medlemsavgiften för år 2000 är oförändrad – 150 kr för medlemmar och stödmedlemmar och 50 kr för ungdomsmedlemmar t o m 25 år. Postgiro 55 68 81 – 1

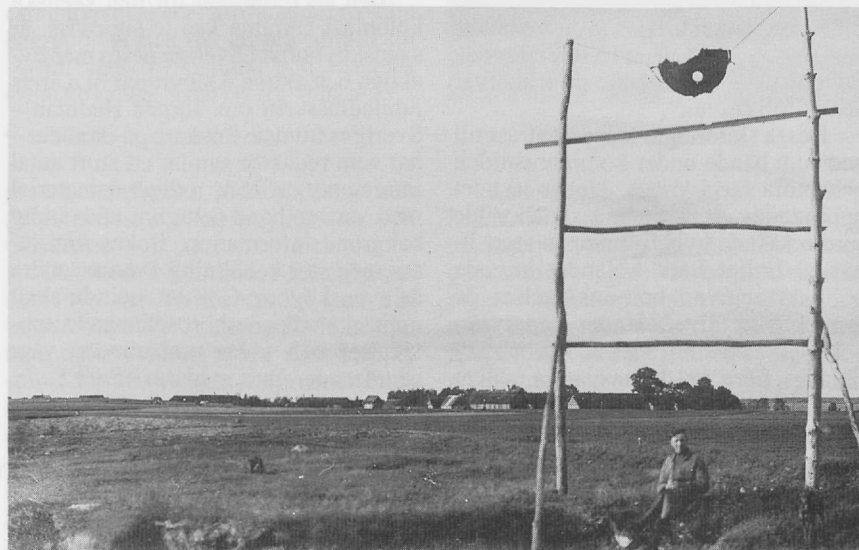
Vi samlar in pengar för hjälp till behövande i Nuckö kommun, för underhåll av kyrkogårdar, för en återuppbyggnad av Rosleps kapell och för underhåll av Nuckö kyrka, samt för byskyltar till de byar som inte längre finns. Skriv ändamålet på inbetalningskortet. Vi är tacksamma för alla bidrag. De kommer att användas till det som de skänkts för och inget annat!

Nästa årsmöte äger rum den 25 mars. Kallelse och årsredovisning för 1999 kommer att sändas ut med Medlemsblad nr 1/2000.

Två julklappstips:

Föreningen har under året gett ut böckerna "Minnen i ljus och mörker. Estlandssvenskar från Rickul/Nuckö berättar" och "Höbring". De kan köpas eller beställas på Roslagsgatan 57.

*Per-Erik Fyhr
Informationskommittén*

Vad är detta?

Arkivgruppen förvarar och registrerar en mängd foton från våra gamla hembygd.

Fotona blir intressantare om det finns uppgifter om personer, orter, verktyg

eller annat om dem. Vi arbetar därför mycket med att dokumentera varje fotografi. Oftast lyckas vi med uppgiften. Dock inte alltid. Vi har grubblat mycket över vad ställningen på ovanstående foto använts till. Vet någon av Kustbons läsare något om detta? Skriv till oss och berätta. Vår adress är:

Estlandssvenskarnas kulturförening
SOV
Roslagsgatan 57
113 54 Stockholm.

Vi hoppas kunna ge läsarna besked i nästa nummer. *Mats Österman*

BOKANMÄLAN

Svenskbyborna – ett folk med en sällsam historia

Jag har svårt att tänka mig ett folk och en by som är mer utforskade än svenskbyborna och Svenskbyn i Ukraina. Varje släkt, varje gård är kartlagd. Det beror på att det är ett överskådligt antal människor det gäller. Ett folk som trots svårast tänkbara öden och umbäranden ändå kunnat överleva och bevara sin kultur, sitt språk och sin identitet.

Det var knappt 1000 personer som i slutet av 1700-talet tvingades lämna sina bosättningar på Dagö och påbörja sin långa vandring ner till södra Ukraina vid Svarta havet. Ungefär hälften av dessa Dagösvenskar kom fram och kunde grunda Svenskbyn vid Dnjeprs strand. Efter en tid återstod endast ca 130 personer. Resten hade dukat under för farsoter, svält och umbäranden, och det är dessa 130 personer som utgör kärnan i det folk som kallas svenskbyborna som kunnat föröka sig och sprida sig till Sverige, Kanada, Tyskland m fl länder men också delvis finns kvar i Ukraina.

Svenskbybornas sällsamma historia har skildrats i en rad minnesböcker vid olika jubileer men framförallt i Jörgen Hedmans och Lars Åhlanders stora bok "Gammalsvenskby – historien om svenskarna i Ukraina" och Jörgen Hedmans bok "Svenskbysläkter". Man kan mot denna bakgrund fråga sig vad det finns kvar att ytterligare berätta om svenskbyborna.

En ny jubileumsskrift om svenskbyborna

Det är därför med stor spänning som jag börjar läsningen av årets jubileumsskrift "Svenskbyborna – 70 år i Sverige (1929-1999)". Låt mig redan från början konstatera att boken egentligen inte handlar om de 70 åren i Sverige. Boken ger intressanta och spännande ögonblicksbilder från livet i Svenskbyn och möten med svensktalande, som mest av en slump råkade komma i kontakt med en svensk folkspillra djupt nere i Ukraina och som beskriver sina intryck. Men framförallt ger Jörgen Hedman och Lars Åhlander i sina artiklar i boken skrämmande och otäcka skildringar av vad som hände i Svenskbyn under kommunisttiden, andra världskriget och den tyska ockupationen samt tiden därefter. Här har nytt källmaterial kunnat utnyttjas, material som inte fanns tillgängligt när den förra minnesboken gavs ut för tio år sedan.

Boken innehåller ett stort antal artiklar med skildringar av olika företeelser i Svenskbyn, t ex Kristina Knutas berättelse om hur man gjorde eldningsbriketter av kodynga för att kunna sälja och få pengar till att köpa sådant

SOV har boken

Beställ vår katalog.
Ring 08-612 75 99 eller faxa in
namn och adress till 08-612 77 85.

Eller titta på vår hemsida
www.algonet.se/~song
och beställ där.

Forts fr föreg. sida
som gav lite guldkant på tillvaron: socker, kaffe, tobak, en påse kringlor och ett nytt förkläde. Oskar Utas berättar om kyrkklockorna i Gammalsvenskby, deras öden genom tiderna och den särskilda treklingsringningen, men också om den unika nya ekumeniska kyrkan – med en ortodox lökkupol på taket och ett lutherskt kyrktorn med tre klockor. Andra artiklar handlar om SIDA:s lantmåteriprojekt i Ukraina och om Gammalsvenskby åren 1989–1999.

Två motstridiga bilder av svenskbyborna.
De intressantaste artiklarna är ändå de som beskriver svenskbyborna och livet i Svenskbyn under 1800-talet och de som skildrar Svenskbyn under kommunisttiden, världskriget, den tyska ockupationen och tiden därefter. Här träder två motstridiga bilder fram.

En finlandssvensk apotekare A.I. Nyman besökte Svenskbyn 1836 – i tron att det var en finlandssvensk koloni – och beskriver i en artikel i Helsingfors Tidningar svenskbyborna på följande sätt: "Tvenne åldrige män lefwa än af dem, hvilka kommo från Finland, de

öfriga kolonisterne äro födde herstädes, men hafwa likväl helt och hållet bibehållit sina förfäders både språk och seder, att man skulle tro, att de alla wistats i Finland. De utmärka sig genom en owanligen sträng religiositet, men sakna tywärr en religionslärare. Medlemmarne af denna koloni utmärka sig genom exemplariska seder och en owanlig enighet: aldrig slagsmål, processer eller stölder dem emellan."

En likartad skildring ger språkforskaren docent J.W. Lagus som 1852 kom i kontakt med svenskbyborna. Han talar om "de goda människorna" som bibehållit det nordiska tungomålet "i en renhet som verkligen är märkvärdig". Och han fortsätter: "Ty det behof af undervisning och uppbyggelse i andeliga ting, som naturen inplantat i hvarje oförderfvat bröst, måste af lättfattliga skäl vara ännu starkare och mera lefvande i ett samfund, hvars medlemmar genom sitt ringa, begränsade antal och inbördes nära skyldskap till hvarandra, genom sin tros, sitt språks och sina gemensamma minnens syskonband känna sig som en enda familj, ja - vid sidan af en främmande yttre omgifning - som en enda person med sin egen inre verld."

Även Carl Sundbeck som 1897 besökte Gammalsvenskby beskriver invånarna som ärliga, redliga och trygga människor fyllda av gudstro: "Aldrig skall jag förgäta den obetingade vördnad, hvarmed Sveriges namn af dessa män nämdes, den höga, obegränsade tilltro man hyste till den svenska kungens makt, och den af intet tvifvel skymda lutherska tro, som bredde sin frid öfver denna församling".

Dessa skildringar står i kontrast till vad som hände under kommunisttiden och andra världskriget. Under 30-talet upprättades ett veritabelt skräckvälde som orsakade bybefolkningen stort lidande. Enligt Lars Åhlander kostade politiskt angiveri och anklagelser 24 svenskbybor livet. Under den tyska ockupationen straffades sedan och avrättades flera av de ansvariga, vilket

ledde till nya hämndaktioner när Svenskbyn återerövrades av Sovjetunionen. "I byn bor – på 50-talet liksom nu – anhöriga till byns röda sida vid sida med sådana som såg tyskarna som räddning undan kommunismen. Oförsonligheten mellan dessa grupper fördes successivt över till nya led, ty alla hade de barn och barnbarn. Trots alla vackra ord bestod motsättningarna".

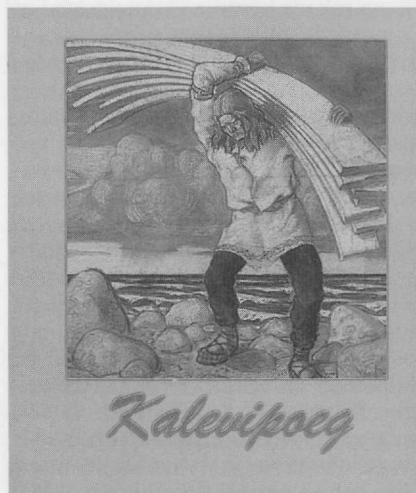
Läs mera om detta i boken. Läs Jörgen Hedmans gripande skildring av vad som hände när tyskarna lämnade Svenskbyn och slutligen kapitulerade och åtskilliga svenskbybor hamnade i fångläger bl a i Gulag-arkipelagen.

Framtiden

Kjell Knutas berättar i en artikel om sina kontakter med Gammalsvenskby åren 1989-1999. Han sammanfattar: "I svenskbyn finns ca 150-200 svenskättlingar. Ca 40-50 förstår och talar gammalsvenska, en språkform som svenskarna hade med sig från Dagö. 10-15 st talar rikssvenska. Det är mest de äldre som talar svenska. Bland de yngre glöms språket alltmer bort. Men intresset för det svenska kulturarvet finns i alla åldrar. Inte minst deras önskan om dop och begravningar på svenska visar detta. Ett 50-tal av svenskarna har gjort förfrågningar på Sveriges ambassad om att få emigrera till Sverige. Det är främst de yngre som vill skapa sig en framtid i Sverige. De äldre vill inte flytta".

Om än framtiden för den svenska kolonin i Ukraina kan te sig oviss, är svenskbyborna i Sverige desto mer livaktiga och aktiva. Det vittnar bl a årets jubileumsskrift om. Jörgen Hedman – Sveriges främste forskare på området – har som redaktör samlat ett stort antal intressanta artiklar, redigerat material med varsam hand och givit nödvändig bakgrundsinformation. Boken kan läsas med stor behållning även av andra än svenskbybor. Gör det, och du skall upptäcka vilka oerhört spännande upplevelser och svåra umbäranden våra stamfränder varit med om. *Sven Salin*

En presentation på Bokmässan:

Kalevipoeg

Översättning från estniskan av Alex Militis. Invandrarförlaget, Borås, 1999.

Estland, som är ett jämförelsevis litet språkområde, har ett alldeles eget, synnerligen märkligt epos, som har sin grund i mycket gamla prosaberättelser. Diktverket heter Kalevipoeg, d v s Kalevsonen. Man kan jämföra det estniska "poeg" med det svenska "pojke". Nu är verket för första gången översatt till svenska av Alex Militis på allittererande runometer från den estniska uppteckningen. Glädjande nog har utgåvan försetts med den estniske konstnären Erik Haamers illustrationer.

Militis är född av estnisk-ryska föräldrar i Petseri, som under mellankrigs-

tiden tillhörde Estland. Där fanns och finns fortfarande en estnisk bondebefolkning, setukeser, med en speciell dialekt, som av somliga anses vara ett särskilt språk. Militis berättar att det på fester, som till exempel bröllop, kunde hända att man på stående fot diktade skämtvisor till varandra som en dialog mellan olika grupper bland gästerna. Idag lever setukessångerna vidare och de kvinnor och män, men framför allt kvinnor, som sjunger och spelar är klädda i färgrika folkdräkter med mängder av stora och små smycken och halsband på bröstet, alldeles så som flickorna är beskrivna i Kalevipoeg.

Detta är några av de traditioner som satt sina spår i diktverket. Framför allt har nedtecknaren använt sig av traditionella berättargrepp, både från finsk-ugriska folklöre, som de nyss nämnda

Stort intresse för Estland på Bokmässan!

Det var en trevlig upplevelse att återigen vara med på Bokmässan i Göteborg och berätta om estlandssvenskarna och Kustbon för vetgiriga besökare. Vi, Estlandssvenskarnas kulturförening Svenska Odlingens Vänner och Kustbon, delade en liten monter med Riksföreningen Sverigekontakt. Det kändes tryggt och numera ganska hemvant. Under dessa fyra dagar i montern upplevde vi ett starkt intresse och en märkbart positivare inställning till Estland nu än för några år sedan. Från att ha varit lite avvaktande och tveksamt undrande hade besökarna i år många frågor. Våra utställningsskärmar med kartor och bilder ger människor anledning att stanna upp och oss ett bra tillfälle att få berätta sådant som vi tycker de borde få veta! Besökarna vill också gärna berätta om vänortsutbyten och andra möten med ester. Någon ville visa en medföljande vän varifrån hennes släkt härstammade och en annan ville visa sonen var de varit på semester. (Roosta camping!) Vi kände oss nästan som en turistbyrå särskilt som det inte fanns någon annan från Estland bland årets utställare. Men estlandssvenskar är fortfarande ett okänt begrepp. Vi fick här ett bra tillfälle att slå ett slag för Estland och Estlands svenskbygder. Sven Svärd från SOV:s

Arkivgrupp berättade oförtröttligt om estlandssvenskarnas spännande historia. Dessutom sålde vi vykort, kartor och böcker samt gjorde allt för att marknadsföra vår tidskrift Kustbon. De korta stunder som vi kunde gå ifrån montern gavs det tillfälle att lyssna på roliga debatter eller stå i kö för att få någon bok signerad. I programutbudet, som var överväldigande, hittade jag ett verkligt guldkorn. Rubriken var: Kalevi-

poeg - Estlands nationalepos. Birgitta Milits och Margus Laidre, Estlands ambassadör i Tyskland skulle samtala om den svenska översättningen. Arrangör: Immigrantinstitutet. Jag gick dit för att lyssna och bad sedan Birgitta Milits skriva ner några rader för Kustbon. Hennes presentation av Kalevipoeg finner du nedan. Birgitta är för övrigt gift med översättaren.

Agneta Klitter

FOTO: SVEN SVÄRD

prosaberättelserna, samt Kalevala och de homeriska dikterna, Iliaden och Odysseen.

Det var de två läkarna FR Fählmann och Friedrich R Kreutzvald som tillsammans på 1800-talet samlade stoffet, men det var Kreutzwald som utförde storverket att bearbeta, välja ut och dikta samman det väldiga materialet på allitererande runometer. Intressant nog var Elias Lönnrot, som samlade stoffet till Kalevala, också läkare. Kalevipoeg gavs ut år 1861. Diktverket har betydelse mycket för den estniska självkänslan, även om det är med Kalevipoeg som många andra av dessa storverk; man har snarare hört om dem än läst dem själv.

Kalevipoeg består av tjugo sägner. Verket inleds med en mäktig åkallan, där man ber både sångaren Vanemuine (jfr Väinämöinen i Kalevala), siarskaldens dotter och de längesedan döda om hjälp att dikta. Vidare följer en inledning, där skalden berättar om sina diktar-mödor; allt på allitererande runometer. De flesta sägnerna börjar med en liknande bön om hjälp från sånggudinnorna eller liknande, för att kunna dikta; skalden så att säga "sjunger upp sig" innan de dramatiska händelserna tar sin början. För dramatiskt är det nämligen!

Kalevsonen söker efter sin mor, Linda, som rövats bort av den finske nåjden, han våldför sig på en flicka som går i sjön av sorg och förtvivlan, skaffar sig ett svärd, som är bättre än alla andra men brukar det på ett skamligt sätt. Kalevsonen är rakt inte en alltigenom positiv hjälte, men det är inte andra stora eposhjältar heller. De är helt enkelt mänskliga. Han bygger en borg, kämpar i krig men är också med på fester. Mer än en gång beger han sig till dödsriket och besegrar Hornper. Efter sin död blir hans kropp fångad och fast i en klippa.

Men ifrån dödsriket skall en gång Kalevipoeg komma tillbaka, "sina söner lycka bringa och förändra Estlands öde". Att en räddande hjälte skall komma, är tema i många sagocyklar: Någonstans i ett berg sitter Fredrik Barbarossa med sina kämpar, Kung Arthur med sina riddare kommer tillbaka när det behövs. Holger Dansk sitter och väntar på slottet i Helsingör o s v. I vår tid är filmerna om Stjärnornas krig inget annat än en beskrivning av kampen mellan ont och gott och man väntar på en Jedins återkomst.

Kalevipoeg har kristna drag men även inslag av förkristen religion som

till exempel Taaratro. Guden Uku finns också i finsk tradition. Arto Paasilinna använder honom i sin skämtsamma roman "Åskgudens son". Uku anropas av kvinnorna vid barnsövd. När Allfadern nämns i Kalevipoeg, kan det vara tveksamt om det är Taara (Tor) eller Gud Fader som åsyftas.

Något som gör detta epos nordiskt tilltalande är närheten till naturen. Man talar inte bara om träd och blommor utan de nämns vid sina artnamn; även fåglar och fyrfotadjur. I de homeriska dikterna talas möjligen om hästar och, förstås, Odysseus hund. Metaller, framför allt guld, silver och koppar flätas in i Kalevipoeg på ett magiskt sätt, siden och andra tyger likaså. Burgna bondehemman borgar för sådant.

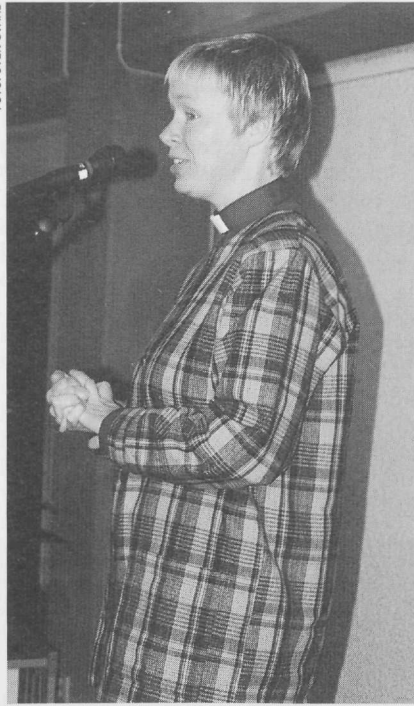
Men framför allt är skildringen oerhörd poetisk och vacker. Dikten skall läsas högt, gärna framför brasan. Gör det!

Birgitta Milits

Fakta: Kalevipoeg estniskt nationalepos i 20 sånger, utgivet 1857-61 av FR Kreutzwald. Innehållet bygger på estniska sägner. Förebilden är det finska nationaleposet Kalevala. Pris 250 kr. Beställ hos Immigrantinstitutet. Fax 033-13 60 75 eller tel 033- 13 60 70.

Estlands- svenskarnas kyrkodag jubileumsåret 1999

FOTO: SVEN SVÄRD

Temat för gudstjänsten i Immanuelskyrkan i Stockholm som leddes av Elisabeth Hedfors var "tacksägelse" och "vårt hem". Inbjudna präster var Marianne Sautermeister från S:t Mikael's församling i Vårby-Segeltorp, Staffan Beijer från Roma församling representerade svenskbyborna, Folke Elbornsson från Slöta församling med anknytning till Nuckö, och biskop Henrik Svenungsson som höll predikan.

Kollekten gick i år till föreningsarbetet inom Svenska Odlingens Vänner. Under gudstjänsten sjöng Lena Lorentz solosång och församlingen fick sjunga en koral från Nuckö "I himmelen, i himmelen". Som avslutning spelade Roland Forsberg vid orgeln för första gången en komposition kallad "Nuckövariationer".

Efter sedvanligt kaffe med dopp, och musik med Peter Hedfors på saxofon samt Brigitta Magneli-Lorentz på piano, bjöd Sven Salin upp prästerna att berätta om hur och varför de har knutits

Elisabeth Hedfors (f. Westerberg) fick som liten höra många spännande berättelser av sin far Birger, som kom från Ormsö. Hon har tagit på sig uppgiften att sprida kunskap om estlandssvenskarna så ofta hon kan. Genom föredrag och utställningar i framför allt Jönköping är det många som numera känner till att det funnits svenskar i Estland.

till estlandssvenskarna. Marianne Sautermeister berättade om det samarbete hennes församling har med S:t Mikael i Reval/Tallinn. De har haft ungdomsläger på Nuckö och konfirmander därifrån som besökt Vårby. Henrik Sven-

Osvald Stahl till minne

Osvald Stahl, Vällingby, har avlidit 72 år gammal. Hans närmaste är döttrarna Agneta och Monika och barnbarnen samt syskonen Ingeborg, Linnea, Iréne och Herbert.

Osvald Stahl föddes 1927 på Stora Rågö, Åsbyn, som den tredje i syskonskaran. När ryssarna år 1939 ockuperade Rågöarna fördrevs rågöborna från sina hem. En höstnatt 1943 flydde Osvald tillsammans med syskonen Ingeborg och Herbert samt ytterligare sex personer i en liten båt över Finska viken. Båten läckte och den sextonårige Osvald fick sitta i timmar och ösa vatten. Direkt från det stormiga havet togs flyktingarna med stor värme av Ekenäsborna i Finland. Via Åbo där de fick sitta 40 timmar i fångelse kom Osvald med M/S Nordstjärnan till Sve-

rige. I Stockholm stannade han sedan resten av sitt liv. Osvald Stahl kom först till Vätö där han fick arbete på ett båtvarv och kunde bo hos en moster. Han provade flera yrken innan han började som montör på IBM. Han avancerade sedan inom företaget och blev en mycket uppskattad arbetsledare.

Fredagen den 13 maj 1966 samlades några rågöbor på Ekerö. Dragspelaren Rudolf Sjölund och Osvald Stahl var med bland dem som tyckte att det var dags att träffas igen. Det hade hunnit gå 20 år sedan sist. Detta möte blev startskottet för Rågöbornas danslag i Sverige med ändamålet att bevara traditionerna och danserna från Rågöarna. Osvald Stahl var aktiv medlem i danslaget i 25 år och deltog i uppvisningar på SOV:s hembyggsdagar på Tollare, Saltsjöbaden och i Björknäspaviljongen med flera ställen. Mest aktiv var han under 70-talet. Senast han var med på en större uppvisning var Esto 80. Han var en stor tillgång som duktigt dansare och en glädjespridare bland oss övriga i Rågö danslag.
Herbert Stahl

GUDSTJÄNSTER I DEN SVENSKA S:T MIKAELSKYRKAN I TALLINN 1999

25 dec	Tiit Pädam (Juldagen)
2 jan	Konsert
20 jan	
2 feb	
20 feb	
5 mar	
19 mar	

Samtliga gudstjänster firas på svenska och påbörjas kl 12.00. Efteråt serveras kyrkkaffe.

Mycket välkomna!

Svenska S:t Mikael's församlingen
Adressen är Rütli 9, 101 30 Tallinn.
Tel/Fax: 009 372 6 44 19 38

ungsson tog upp sina första kontakter med lutherska kyrkorna i Baltikum redan 1969, vilket var spännande och anorlunda. Under hans utbildning i Lund nämndes aldrig att det fanns kyrklig verksamhet bakom järnridån. Han fick se S:t Mikael som idrottshall 1976 och 1990 var det dags för första besöket på Ormsö med anledning av återinvigningen av S:t Olofs kyrka. Orsaken till sitt engagemang förklarade Henrik Svenungsson med att han anser att relationer mellan vänförsamlingar inte bara får flamma upp. Alla har ett gemensamt ansvar för att lågan hålls vid liv och "det man fått kärlek till det håller man fast vid".

Folke Elbornssons kontakter med Estland har en "naturlig" förklaring då han är svärson till Sven Danell. Slöta församling där Folke har sitt uppdrag tog på sig att samla pengar till upprustningen av Nuckö prästgård. Folke deltog även i sommarens resa i de gamla svenskbygderna och då fick många av byarna som han hört talas om "ett ansikte".

Staffan Beijer är kyrkoherde i Roma på Gotland och han berättade om sitt engagemang för svenskbybornas väl och ve. Det började 1984 då han fick kontakt med Sigfrid Hoas. 1989 kunde Staffan besöka Dagö för första gången och sedan 1991 har han varit i Gammalsvenskby i Ukraina fem gånger. I somras höll man gudstjänster till minne av utflyttningen 1929 till Sverige och över 650 deltog. *Monica Ahlström*

Min älskade maka,
vår kära mamma,
mormor, farmor,
svärmor och syster

**Aina Karlsson
f Dans**

* 21 december 1921 i
Rickul
† 6 november 1999 i
Sollentuna

NILS

ÅSA och TOMMY
Linnea och Andreas
PER och KRISTINA
Johanna, Filip,
Alexandra och Oskar
Brodern Alexander
Systemern Agnes
Övrig släkt och vänner

*Större än sorgen
är glädjen att minnas*

Vår älskade mor
farmor och gammelfarmor

Ida Åkerblad

* 7 januari 1904
i Rickul
† 25 augusti 1999 i Sundre

ALBERT och ALICE
KLAS-JOHAN
och KERSTIN
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Släkt och vänner

*Säll den som klädd och redo
står;
när tidens aftonklocka slår.
Fast stoftet göms,
i gravens grus.
Hon går till evigt liv och ljus.*

Vår kära

Alida Söderlund

* 21 december 1908
† 15 december 1998
i Eskilstuna

VALLE

Hans och Grethel
Lena
Patrik

Maj-Britt och Curt
Per
Bo

Övrig släkt och vänner

*Tyst stanna hjärtats kamrar.
Efter år av glädje och strid.
En människa, en blomma,
en stjärna.
Allt har sin bestämda tid.*

Vår käre far

Valdemar Söderlund

* 10 juni 1906
† 25 april 1999 i Eskilstuna

Maj-Britt och Curt
Per
Bo

Övrig släkt och vänner

*Ibland liksom hejdar sig
tiden ett slag
och någonting alldeles
oväntat sker.
Världen förändrar sig
varje dag
men ibland blir den aldrig
densamma mer.*

ALF HENRIKSSON

Vår innerligt älskade
Johannes Bombas

* 29 september 1916
† 16 augusti 1999
i Jakobsberg

HELEN
SYLVIA och TOMAS
Helena Therese
Släkt och vänner

*När Dina steg har tystnat
finns ändå ekot kvar.
När Dina ögon slocknat
vi alla minnen har.
Vi spar dem i vårt hjärta
tar fram dem då och då.
Så kommer Du för alltid
att vara här ändå.*

*Tack för allt
Du gjort för oss.*

Vår älskade

Katarina Peterberg

f Vahlberg
* 13 september 1906 på
Ormsö
† 22 oktober 1999 i
Vaxholm

SVEN
UNO och BIRGITTA
GUNHILD och GUNNAR
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Irene
Släkt och Vänner

*När Dina steg har tystnat
finns ändå ekot kvar.
När Dina ögon slocknat
vi alla minnen har.
Vi spar dem i vårt hjärta
tar fram dem då och då.
Så kommer Du för alltid
att vara här ändå.*

*Tack för all kärlek
och omtanke.*

Vår kära

Mare Seffers

* 6 juni 1917
† 28 oktober 1999

Albert och Aino
Makens syskonbarn
med familjer
Släkt och vänner

*Herren är min herde
mig skall intet fattas
Han låter mig vila på
gröna ängar
och för mig till vatten
där jag finner ro.*

Vår kära

Katarina Rosenblad

* 20 oktober 1907
på Ormsö
† 25 september 1999 i
Huddinge

Ellen och Bengt
Inga och Hans
Syskonbarnbarn

*Din vilas stund är inne
med vördnad skall vi minnas
vad Du gav
Din godhet lyser vackert kring
Ditt minne
och tacksamhet skall dröja i
våra sinnen.*

Vår mamma,
mormor och farmor

Elin Stahl

f Strandsten
* 2 oktober 1909
i Rickul
† 2 september 1999

Elna
Elmar Thulli
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Släkt och vänner
Övrig släkt och vänner

*Det hem som Du älskat
där blommor har spirat
det lämnar Du nu
för ett skönare liv*

**Kärslätt-
träff!**

Söndagen
den 20 februari 2000,
kl. 13.00
i våra lokaler
Roslagsgatan 57,
Stockholm.

**Vi träffas och trivs
tillsammans.**

Välkomna!

SVEN SVÄRD

Litet bidrag är också välkommet!

Ett fint alternativ till blommor är en penninggåva till vår kulturförening. Ansvar för att rädda och bevara estlandssvenskarnas arv åt nya släktled, undan glömska, är ett arbete som inte får avstanna. Postgiro 35 13 11-6. Angående donationer eller testamenten kontakta Sven Salin, Einar Hamberg eller Leif Strömfelt.

ESTLANDSSVENSKARNAS KULTURFÖRENING

SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

Styrelsen

VIGSEL

Vigsel har ägt rum i S:t Mikael's kyrka i Tallinn den 2 oktober 1999 mellan Anne-Marie Rosen, dotter till Ivar Rosen, född på Nargö, och Karin Rosen-Lindwall, och Johan Svdehag, son till Karl och Gunvor Svdehag. Vigselförättare var Tiit Pädam.

Musiken framfördes av Peeter Pæmurru, cello, och Maris Oidekivi, orgel. Paret har vid vigseln antagit släktnamnet Rosen.

VIGSEL

Den 4 juni ägde bröllop/välsignelseakt rum i svenska S:t Mikael'skyrkan i Tallinn/Reval mellan Matts-Erik Lindqvist och Ene Eisenberg-Lindqvist. Förrättare var kyrkoherde Mårten Andersson. Brudparet bor i Pärnu.

GULDBRÖLLOP

Den 17 december 1949 vigdes i Eds kyrka Upplands Väsby Ivar Holm från Ormsö och Ingrid Irene Heyman från Rickul. Vigseln förrättades av komminister Odenrick.

Ring Ulla-Stina!

Estlandssvenskarnas kulturförening och Kustbon har en person anställd som är behjälplig med alla uppgifter på expeditionen.

Tel 08-612 75 99.

Öppettiderna är vardagar
mån-tor 9-14. Obs ej fredagar.
Stängt 24 dec - 10 jan.

AVLIDNA

Olga Neider, född Thomsson den 7 december 1902 i Rickul, avled den 16 april 1999 i Eskilstuna

Aare Maripuu, född den 1 februari 1940 i Hapsal, avled den 14 juni 1999 i Nacka

Osvald Gottfrid Stahl, född den 15 mars 1927 på Rågöarna, avled den 26 augusti 1999 i Stockholm

Agneta Sunesson, född Rönnkvist den 8 mars 1914 på Ormsö, avled den 31 augusti 1999 i Stockholm

Irene Matson, född Proks den 23 juni 1911 i Varra, avled den 30 september 1999 i Stockholm

Manfred Bernhard Brun, född den 11 juli 1920 i Nuckö, avled den 14 oktober 1999 i Stockholm

Ludmilla Saarna, född Rank den 25 juli 1901 i Hapsal, avled den 16 oktober 1999 i Stocksund

Erika Ophelie Metslov, född Klit den 25 februari 1916 i Reval, avled den 18 oktober 1999 i Stockholm

BEMÄRKESEDAGAR

4:E KVARTALET 1999

≈ 97 ÅR ≈

Sigrid Abrahamsson, född Heldring den 24 mars 1903, Reval

≈ 95 ÅR ≈

Maria Fält, född den 10 januari 1905, Ormsö

Helene Mathiesen, född Sedman den 20 januari 1905, Nuckö

Maria Svärd, född Hammerman den 24 januari 1905, Ormsö

Herman Rosenborg, född den 6 februari 1905, Rågöarna

Hermine Vikman, född Villberg den 18 mars 1905, Reval

Birgitta Bäckman, född Wikström den 29 mars 1905, Ormsö

≈ 94 ÅR ≈

Edgar Johannes Freiberg, född den 3 mars 1906, Nargö

≈ 93 ÅR ≈

Gertrud Vaksam, född Lindström den 9 januari 1907, Ormsö

Martha Amalie Kopamees, född den 12 januari 1907, Nuckö

Olga Blee, född Klingberg den 2 februari 1907, Rickul

≈ 92 ÅR ≈

Sofia Grönlund, född den 29 januari 1908, Rågöarna

Mina Wikström, född den 24 mars 1908, Ormsö

Elvine Klippberg, född Viberg den 26 mars 1908, Rickul

≈ 91 ÅR ≈

Irene Stubender, född Stubender den 4 januari 1909, Nuckö

Alice Louise Vilhelmina Lindén, född Vikman den 9 januari 1909, Reval

Agneta Kask, född Grundström den 14 januari 1909, Ormsö

Johannes Lemberg, född den 14 februari 1909, Reval

Sofia Heyman, född Brunberg den 27 februari 1909, Rickul

Rosalie Viktorsson, född Stahl den 15 mars 1909, Rickul

≈ 90 ÅR ≈

Gertrud Sjöström, född Stenros den 27 februari 1910, Ormsö

Pauline Koinberg, född Hamberg den 1 mars 1910, Rickul

Alice Tennisberg, född den 5 mars 1910, Nuckö

Rita Alida Bertelsson, född Rosen den 24 mars 1910, Nargö

≈ 85 ÅR ≈

Maria Blomman, född Norrman den 1 januari 1915

Edvin Vesterholm, född den 12 januari 1915, Rickul

Signe Rosen, född Blee den 23 januari 1915, Reval

Leontine Österman, född den 14 februari 1915, Rickul

Maria Lilja, född Kornblom den 5 mars 1915, Ormsö

Armilde Elisabeth Simonsson, född Winkelberg den 15 mars 1915, Reval
 Artur Koinberg, född den 21 mars 1915, Nuckö

☞ 80 ÅR ☞

Meerike Rahu-Fried, född Kaljas den 26 januari 1920, Reval
 Silvia Heli Karis, född den 28 januari 1920, Dorpat
 Enn Maripuu, född den 7 februari 1920, Nuckö
 Erna Rosine Asp, född Strandberg den 15 februari 1920, Rickul
 Selma Margareta Pöllupüü, född Matson den 22 februari 1920, Reval
 Constantin Roos, född den 22 februari 1920, Reval
 Edvard Moll, född den 26 februari 1920, Ormsö
 Manfred Gunnar Stenberg, född den 26 februari 1920, Rickul
 Maria Pihl, född Söderlund den 10 mars 1920, Ormsö
 Magdalena Dreijer, född Melin den 19 mars 1920, Runö
 Hulda Brick, född Timmerman den 25 mars 1920, Nuckö
 Elfrida Friberg, född Barud den 26 mars 1920, Nuckö

☞ 75 ÅR ☞

Sylvia Ambros, född Viiburg den 1 januari 1925, Dorpat
 Armilde Ingeborg Johansson, född Ahlström den 2 januari 1925, Ormsö
 Aurelia Olivia Brun, född Brunberg den 6 januari 1925, Rickul
 Otilja Katarina Ingeborg Alros, född Benholm den 8 januari 1925, Ormsö
 Agneta Wallin, född Kornblom den 13 januari 1925, Ormsö
 Axel Hallman, född den 14 januari 1925, Rickul
 Gunnar Samuel Freiman, den 19 januari 1925, Nuckö
 Alida Gustafsson, född Öman den 20 januari 1925, Ormsö
 Maria Gustavsson, född Andersin den 22 januari 1925, Ormsö
 Greta Herta Hamrén, född Westerblom den 25 januari 1925, Ormsö
 Ivar Tambret Saare, född den 28 januari 1925, Reval
 Valter Fridolf Grönlund, född den 31 januari 1925, Rågöarna
 Sven Helmut Talback, född den 31 januari 1925, Nuckö
 Harald Erkas, född den 7 februari 1925, Odensholm
 Ingrid Irene Holm, född Heyman den 7 februari 1925, Rickul
 Dagny Irene Johansson, född Blomberg den 15 februari 1925, Rickul

Gunnar Herbert Lemberg, född den 21 februari 1925, Nuckö
 Ivar Brus, född den 24 februari 1925, Odensholm
 Edvard Johannes Murman, född den 24 februari 1925, Ormsö
 Albin Edvin Sjöman, född den 1 mars 1925, Ormsö
 Ivar Holm, född den 12 mars 1925, Ormsö
 Egil Hamnholm, född den 3 mars 1925, Ormsö
 Elvine Maria Beckman, född den 5 mars 1925, Ormsö
 Hilda Fredlund, född Sjöström den 11 mars 1925, Ormsö
 Elvira Viktoria Brunberg, född den 16 mars 1925, Rickul
 Elin Marianne Hausman, född Pöhl den 16 mars 1925, Rågöarna
 Mildred Aurelia Hamberg, född Vesterman den 25 mars 1925, Rickul
 Lina Bäckström, född Liljebäck den 26 mars 1925, Ormsö

☞ 70 ÅR ☞

Karin-Edit Forsström, född Strandberg den 3 januari 1930, Rickul
 John Allan Lindström, född den 4 januari 1930, Ormsö
 Greta Adele Fällman, född Strandsten den 5 januari 1930, Rickul
 Bertil Westerman, född den 6 januari 1930, Rickul
 Marcella Berg, född den 8 januari 1930, Reval
 Edgar Edvin Selin, född den 10 januari 1930, Ormsö
 Elna Elvira Strömblad, född Dyrberg den 12 januari 1930, Rickul
 Elmere Borrman, född den 18 januari 1930, Rickul
 Harald Artur Viberg, född den 19 januari 1930, Rickul
 Sven Hjalmar Lundre, född den 19 januari 1930, Ormsö
 Helmut Kask, född den 26 januari 1930, Ormsö
 Lia Sara Persson, född Deemus den 27 januari 1930, Reval
 Helmut Axel Brun, född den 5 februari 1930, Nuckö
 Gunnar Tens, född den 7 februari 1930, Nuckö
 Ivar Ahlberg, född den 8 februari 1930, Rickul
 Fredrik Ekman, född den 11 februari 1930, Rickul
 Holger Albert Derblom, född den 26 februari 1930, Nuckö
 Aino Grönberg, född den 2 mars 1930, Nuckö
 Maria Fagerros, född den 3 mars 1930, Ormsö

Bengt Isak Albert Ullisgård, född den 9 mars 1930, Runö
 Birger Manfred Stahl, född den 11 mars 1930, Rickul
 Elvine Matson, född Ellerbusk den 15 mars 1930, Runö
 Elmar Nano, född den 16 mars 1930, Nuckö
 Linda Andersson, född Timmerman den 20 mars 1930, Nuckö
 Axel Henning Öman, född den 20 mars 1930, Ormsö
 Axelina Järve, född den 29 mars 1930, Rickul
 Signe Amalia Nyman, född Strömkvist den 29 mars 1930, Rickul

☞ 65 ÅR ☞

Elis Edvin Vesterlin, född den 1 januari 1935, Ormsö
 Gunnar Granberg, född den 2 januari 1935, Nuckö
 Olof Jakob Nee, född den 3 januari 1935, Runö
 Villard Hjalmar Timm, född den 10 januari 1935, Ormsö
 Sigvard Henrik Barud, född den 13 januari 1935, Nuckö
 Inga Edit Brunberg, född den 13 januari 1935, Rickul
 Hilda Lundgren, född den 15 januari 1935, Nuckö
 Jimm Artur Grönman, född den 17 januari 1935, Ormsö
 Einar Seedman, född den 17 januari 1935, Nuckö
 Einar Engman, född den 24 januari 1935, Rickul
 Elvi Ribohn, född den 24 januari 1935, Nuckö
 Lennart Algot Lundberg, född den 26 januari 1935, Rickul
 Lennart Hallman, född den 30 januari 1935, Rickul
 Inga Ottilia Heyman, född den 4 februari 1935, Rickul
 Uno Gustav Österman, född den 4 februari 1935, Nuckö
 Osvald Herbert Luks, född den 4 februari 1935, Rickul
 Ingvar Harald Lindkvist, född den 5 februari 1935, Ormsö
 Cornilde Sjölund, född den 8 februari 1935, Rågöarna
 Henrik Emil Nyman, född den 16 februari 1935, Ormsö
 Karin Anette Tegelberg, född den 16 februari 1935, Reval
 Hilding Stahl, född den 19 februari 1935, Rickul
 Ann Mari Elisabet Högländer, född den 20 februari 1935, USA/Rågöarna
 Heller Läck, född den 22 februari 1935, Dagö

POSTTIDNING B

Svenska Odlingens Vänner
Roslagsgatan 57, 1/2 tr ned
113 54 Stockholm
ISSN 0345-6706

God Jul och Ett Gott Nytt Millennium önskas alla läsare!

Elvine Ester Förberg, född den 23 februari 1935, Ormsö

Ingrid Elsa Karlström, född Ahlberg den 25 februari 1935, Ormsö

Asta Ruderström, född den 8 mars 1935, Vippal

Maria Ester Svahn, född den 9 mars 1935, Ormsö

Peet Erik Amberg, född den 10 mars 1935, Hapsal

Gunhild Ingeborg Strömkvist, född den 11 mars 1935, Rickul

Gunnel Alice Nilsson, född Westin den 12 mars 1935, Mörsil/Reval

Juta Sekobon, född den 13 mars 1935, Nuckö

Emil Edvard Gäddman, född den 14 mars 1935, Ormsö

Elvira Linnea Thomson, född den 17 mars 1935, Rickul

Helve Engman, född den 27 mars 1935, Reval

Johannes Henning Öman, född den 28 mars 1935, Ormsö

Heldur Oskar Luther, född den 29 mars 1935, Nargö

Olof Åkerblad, född den 30 mars 1935, Rickul

60 ÅR

Inga Stahl, född den 3 januari 1940, Rickul

Jenny Blomberg, född den 4 januari 1940, Rickul

Anna-Stina Hallman, född Heldring den 6 januari 1940, Nuckö

Inga Maj Silva Ågren, född Söderkvist den 10 januari 1940, Ormsö

Jaak Rein Herodes, född den 13 januari 1940, Reval

Ethel Rönneberg, född Granback den 14 januari 1940, Rickul

Ingvar Lundgren, född den 18 januari 1940, Nuckö

Stina Elisabeth Hjelm, född Blomberg den 29 januari 1940, Rågöarna

Hans Erik Espling, född den 4 februari 1940, Rågöarna

Helge Erik Vesterholm, född den 8 februari 1940, Rickul

Tiia Vesterblom, född den 14 februari 1940, Reval

Elna Gunhild Luks, född den 26 februari 1940, Rickul

Maria Hilda Karlsson, född Lillemets den 29 februari 1940, Ormsö

Virve Jakobsson, född Engblom den 2 mars 1940, Korkis

Märt Sulg-Metsov, född den 3 mars 1940, Reval

Koit Hanko, född den 7 mars 1940, Tartu

Majlis Edla Vesterholm, född den 8 mars 1940, Rickul

Karin Österman, född den 23 mars 1940, Rickul

Alice Ann-Mari Söderholm, född den 29 mars 1940, Ormsö

50 ÅR

Hans Peter Lepp, född den 19 mars 1950, Stockholm/Ormsö/Hapsal

Monica Hemlin, född Hamberg den 20 april 1950, Sollentuna/Rickul/Ormsö

Tommy Johannes Mänd, född den 29 maj 1950, Kumla/Korkis

Jan Olov Engqvist, född den 31 maj 1950, Södertälje/Rickul

Anita Cecilie Stenberg, född den 14 juli 1950, Tullinge/Rickul

Evi Ingrid Mickelin-Fredriksson, född den 24 juli 1950, Enskede/Ormsö/Korkis

Monika Birgitta Wichman, född den 20 augusti 1950, Canada/Dorpat

Yvonne Hanser, född Treiberg den 27 augusti 1950, Stockholm/Rickul/Ormsö

Gunnar Karl Nyman, född den 24 september 1950, Stockholm/Nuckö

Christina Elisabet Dreijer, född den 16 december 1950, Stockholm/Runö

RÄTTELSER

Marsnumret:

75 ÅR

Lina Märta Holm är född den 5 april ej den 15 april

65 ÅR

Hilvi Lionella Vesterholm skall vara Hillevi Leonella Westerholm

Juninumret:

65 ÅR

Ingrid Thomson skall vara Ingrid Eivor Asplund, född Thomson den 16 november 1934, Ormsö

60 ÅR

Marianne Friberg skall vara Marianne Petersson, född Friberg

Ulla Sjöman, skall vara Ulla Maria Ragnhild Ansgren, född Sjöman

Snart födelsedag?

Fyller du 50, 60, 65 etc och vill bli omnämnd här i Kustbon?

Förvissa dig om att uppgifter om namn (ev flicknamn), födelsedatum och ort (bördig från ...) finns hos oss på

KUSTBON

Roslagsgatan 57,
113 54 Stockholm.

Ring Ulla-Stina Rundgren
08-612 75 99 mån-tor 9-14.

Septemernumret:

85 ÅR

Tillkommer:

Aline Brunberg, född Hamberg den 22 november 1914, Rickul

75 ÅR

Agnes Söderberg, född Mählberg den 31 december 1924, Rågöarna

60 ÅR

Ellin Svahn, skall vara Ellin Catharina Nee, född Swahn

50 ÅR

Solveig Seffers, skall vara Solveig Linda Maj Bolin-Seffers, född den 14 oktober 1949, Östergarn/Nuckö

Tillkommer:

Raymond Henry Westerblom, född den 27 november 1949, Stockholm/Rickul